НАТАЛЛЯ АРСЕННЕВА

ГАЛАСЫ БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

ЯШЧЭ АДНА ВЯСНА

НАТАЛЛЯ АРСЕННЕВА

ГАЛАСЫ БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

НАТАЛЛЯ АРСЕННЕВА

ЯШЧЭ АДНА ВЯСНА

Выбраныя вершы

Мінск
«Мастацкая літаратура»
1996

ББК 84(4Беи)6
А85
УДК 882.6-1

СЕРЫЯ ЗАСНАВАНА Ў 1994 ГОДЗЕ

Укладанне і прадмова
А. І. Сямёнавай

Фота А. В. Клешчука

Кніга выдадзена з дапамогаю
Беларускага Інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку

А 4820600000—011 120-95
М 302(03)—96
ISBN 985-02-0086-3

Лёс — і над лёсам

Якая постаць... Якая значная знешнасць... Характар... І тое, што маюць на ўвазе, гаворачы — парода. Размова нават не пра генеалагічнае дрэва (хаця яно таксама і слыннае, і старадаўняе), а пра тое, што даецца Натурай і адточваецца працай душы.

...Наталля Арсеннева на партрэце работы Пётры Мірановіча — гэта пра яе ідзе гаворка. Жанчына ўжо не першай, вясновай пары, але ва ўзросце, калі праяўлена асоба. У Наталлі Арсенневай — выяўленая, вызначаная ў паэзіі. Вось тое, пра што Максім Танк пісаў: «...песня твая зацвіла зачараванай казкаю...» у вершы «Нашы шляхі», прысвечаным Наталлі Арсенневай. А пачынаўся верш словамі, якія прароча спраўдзіліся ў жыцці: «Нашы дарогі расходзяцца даўна пад зорамі...»

Дарогі, разышліся, мабыць, куды больш далёка, як маглі сабе ўявіць Максім Танк і Наталля Арсеннева, упершыню сустрэўшыся ў 1937 годзе ў Вільні, на пасяджэнні Беларускага Навуковага Таварыства, наладжанага ў інжынера Трэпкі. Народны паэт Беларусі, рэдактар часопіса «Полымя», старшыня Саюза пісьменнікаў, літаратар, якога ведае кожны школьнік. І — паэтка эміграцыі, нават прозвішча якой некалькі дзесяткаў год было пад забаронай.

У кожнага з іх свой лёс, свая драма душы. У кожнага — творчасць. Перадусім менавіта творчасцю цікавыя нам яны. Творчасцю, у нечым непасрэдна звязанай з лёсам кожнага, канкрэтнымі абставінамі жыцця, а ў нечым адстароненай, адчужанай, падвышанай духоўным вопытам, сягненнямі вышэйшага парадку.

Што датычыць абставін жыцця Наталлі Арсенневай — па бацьку яна таго роду Арсенневых, што даў М. Ю. Лермантава,— дык гэтыя акалічнасці яшчэ будуць вывучацца даследчыкамі. Складаныя абставіны складанага жыцця. А ці ж былі простыя пуцявіны ў тых, хто прыйшоў на свет на пачатку XX стагоддзя і каму наканавана было мець радзімай краіну, якую кроілі, перайначвалі ў межах, дзе адзін жорсткі рэжым змяняўся другім?

Антон Адамовіч ва ўступным артыкуле да выніковай кнігі Наталлі Арсенневай «Між берагамі» ўвесь час падкрэслівае «натуралізацыю» паэткі ў беларушчыне, маючы на ўвазе яе расейскія карані. Хто яго ведае, ці мае ён рацыю,— чамусьці ў беларусаў, што займелі вядомасць як расейскія ці польскія творцы, ніхто не спяшаецца вызначыць іх «некарэннасць». І, мабыць, была найвышэйшая воля ў тым, каб беларус Максім Багдановіч, што вырас і вучыўся ў Расіі, дапаў сэрцам і розумам да зямлі бацькоў і ёй, яе мове аддаў свой талент. І было найвялікшае казанне ў тым, што патомная Арсеннева, пабачыўшы свет у Баку, не толькі радзімай, але і месцам нараджэння лічыла Вільню, «дзе... фактычна расла й гадавалася ад першых месяцаў свайго жыцця».

...Лёс Наталлі Арсенневай не быў сквапны на адзнакі абранасці. Ад самага нараджэння — вэлюм паходжання, што лучыў яе з адным

з вяршынна таленавітых паэтаў, з адной з самых трагічных жыццёвых пуцявін. У Беларускай гімназіі, у Вільні, «у кузні беларускіх дзеячаў», вершы яе прачытаў і ўхваліў сам Максім Гарэцкі, што на тую пару выкладаў у гэтай навучальнай установе. (Сярод настаўнікаў былі і Антон Луцкевіч, і Браніслаў Тарашкевіч, і Аркадзь Смоліч — можна ўявіць узровень шкалення: цвет і краса беларускага Адраджэння.) У 30-я гады свае вершы Наталлі Арсенневай прысвячаюць Максім Танк (як ужо згадвалася) і Міхась Машара. «Дзіўна песні Твае расцвітаюць сузор'ямі», «Твая душа сатканая з вясёлак і зарніц» — мала хто нават з самых шчасных абраннiц паэтычнай музы можа пахваліцца такімі зваротамі. І сёння, пасля дзесяцігоддзяў забыцця і забароны, асоба Наталлі Арсенневай набывае пэўную афарбоўку, нават німб: выкраслілі, раскрыжавалі знявагай маўчання, адпрэчылі ад Радзімы. Жыве недзе там, за акіянам, таямнічая, нязнаная...

Тым не менш жыццёвы яе шлях быў сатканы не з вясёлак.

Нарадзілася Наталля Арсеннева 20 верасня 1903 года ў сям'і служачага, як пазначала сама паэтка — «расейскага ўрадаўца». У сям'і Арсенневых было чацвёра дзяцей — тры сястры і адзін брат. Маці, былая настаўніца, строгая і патрабавальная жанчына, сама займалася падрыхтоўкай дзяцей у сярэднюю школу. У дзесяць год Наталля Арсеннева на «выдатна» здала ўступныя экзамены і была залічана адразу ў другі клас Віленскай Марыінскай гімназіі. Вучылася тут два гады. А далей засвойваць навуку давялося ў Яраслаўлі, куды эвакуіравалі сям'ю Арсенневых, калі фронт, пад час першай сусветнай вайны, наблізіўся да самай Вільні. У Яраслаўлі давялося добра хлябнуць гора — вайна, рэвалюцыя, разруха, голад... Цвёрда вырашылі вяртацца дахаты, у родную Вільню, і больш як год дабіраліся на радзіму. Усе дзеці тым часам перахварэлі на гішпанку — пакуль трапілі на Беларусь, у сям'і Арсенневых засталося трое дзяцей: сястра Наталлі Галіна памерла.

Пасля пяці год бежанства ў Вільні ўсё распачыналі наноў. Кватэру Арсенневых занялі чужыя людзі, усё дабро, што заставалася ў хаце, парасцягалі. З 16-ці год Наталлі Арсенневай давялося дапамагаць сям'і, даючы ўрокі французскае і нямецкае моў. Але, мусіць заўсёды падкрэсліваць паэтка, «з прыгнечання, а часта й гаркое роспачы ратавала... Першая беларуская гімназія», бо «людзі, што вучылі... у Вільні, у 1919-м, 1920-м, 1921-м, 1922-м ды пазнейшых гадах, навучылі на ўсё жыццё й мяне, і шмат каго з маіх аднагодкаў горача палюбіць Беларусь, стацца ейнымі пільнымі служкамі назаўсёды».

Адтуль — гэты творчы, жыццёвы, грамадзянскі гарт. Адтуль — нязломная воля. Адтуль — быццйны грунт, апірышча ва ўсе часы.

Скончыла ж Віленскую гімназію Наталля Арсеннева ў чэрвені 1921 года, атрымаўшы «матуру» — атэстат аб набыцці сярэдняй адукацыі. Адразу распачала працу ў адной з беларускіх віленскіх школаў, паступіла ў Віленскі універсітэт. Адначасова друкавалася ў розных тагачасных заходнебеларускіх часопісах і газетах.

Праз год Наталля Арсеннева пабрала шлюб з Францішкам Кушалем і з'ехала з Вільні.

...Новы клопат. Новыя пачуцці. Новыя ўяўленні. Па словах самой паэткі, «перажыванні, найглыбейшыя... і найшчаслівейшыя — пачуцці і перажыванні маці». Маці двух сыноў — Яраслава і Уладзіміра.

Гэта разам з імі, двума сынамі, забрала Наталлю Арсенневу ў 1940 годзе НКУС. Пасля пачатку другой сусветнай вайны, калі Заходняя Беларусь, паводле пакта Молатава—Рыбентропа, была далучана да СССР, да Усходняй Беларусі і калі Вільню пераўтварылі ў Вільнюс, Наталля Арсеннева, не маючы магчымасці зарабіць на хлеб у перайначаным, цяпер ужо толькі «летувіскім» горадзе, з'ехала да сваякоў у Вілейку, дзе працавала ў мясцовай газеце. Муж яе тым часам быў у савецкім палоне. Паводле шматлікіх звестак, гэта і было прычынай яе ссылкі ў Казахстан.

Успаміны Наталлі Арсенневай «У казахстанскай ссылцы» — мабыць, не самыя жудасныя з тых, што нам давялося апошнім часам прачытаць, тым больш што ў іх, так бы мовіць, happy end: дзякуючы хадайніцтву Саюза пісьменнікаў БССР яна вярнулася на Радзіму ў траўні 1941 года. Але гэтыя ўспаміны — яшчэ адно сведчанне таго, як умее чалавек пагарджаць чалавекам, які ён бывае вынаходлівы на кпіны і здзек, на бяссэнсіцу. І асобныя людзі, і ўвогуле ўлады, і так званыя ўладныя структуры. Гісторыя пра многае можа засведчыць. Хаця, паводле статыстыкі і сцвярджэнняў даследчыкаў, XX стагоддзе ці не паставіла тут рэкорд, калі мець на ўвазе фашыстоўскія канцлагеры і карныя акцыі, ГУЛАГ і іншыя «фантазіі» савецкіх органаў бяспекі.

Дык вось, успаміны Арсенневай, змешчаныя, дарэчы, у зборніку «З гісторыяй на Вы» (вып. трэці), паводле публікацыі ў газеце «Бацькаўшчына» (Мюнхен, 1952, № 94—96),— дадаюць важныя старонкі ў гэты сумны летапіс. І шмат у чым прасвятляюць яе жыццёвыя стасункі. Раптоўная, без суда і следства, без прад'яўлення абвінаваўчага заключэння, высылка. Дарога ў таварняку са шчыльна зачыненымі дзвярыма. Холад, бруд, голад. Тры першыя дні — ані скарынкі. Усе высланыя (як сведчыць Арсеннева, 99%) — жанчыны і дзеці, уключаючы немаўлят двух тыдняў ад роду. Пасля 20 дзён пакут іх (далёка ўжо не ўсіх — шмат хто не вытрымаў, памёр) *выгрузілі* (выраз Арсенневай) на нейкай станцыі. Ні жытла, ні сродкаў для існавання: «...у каго няма грошай... той можа пабатрачыць у калгаснікаў». За посцілку і ручнікі — «кватэра», куточак у хаце, дзе можна было спаць на глінянай падлозе. За пшаніцу і хлеб яны мусяць «капаць гліну, мясіць яе ў ямах з сечкай, лазіць на стрэхі, мазаць іх глінай, рабіць «саман», цягаць ваду із студняў». Малако было ўжо найвялікшым далікатэсам. Сцюдзёна зімой, спякотна «распаленым казахстанскім летам», няўтульна ў чужым краі. Крыўдна і незразумела — за што?

Наталлі Арсенневай не давялося зазнаць усе кругі пекла. Але і круг першы даваў уяўленне пра астатнія. Мужу яе наканавана было

паспытаць гора больш. Калі перад вызваленнем паэтку выклікалі ў Маскву (дзеля чаго — яна так і не даўмелася, канкрэтна ж было прапанавана скасаваць шлюб з Францішкам Кушалем), дык тым часам ён быў там, на Лубянцы, за кратамі...

Ды і «вандроўка» ў Маскву была ой якая не салодкая. Вяртаючыся, ішла Арсеннева ад раённага цэнтра дадому пехатою праз стэп. Нават фізічна ўяўляеш сабе гэтыя 32 кіламетры за адзін дзень, па мокрым снезе, у набрынялых вільгаццю валёнках, са сцёртымі да крыві нагамі. Апошнія 5 кіламетраў ішла босая, вясновай снегавой хлюпатой.

Год пакут, год пакарання, аніякімі юрыдычнымі ці лагічнымі нават высновамі не абумоўлены. Год крыўды. За сябе, за сыноў, за мужа. За зламанае жыццё...

...Толькі каля трох год «за Саветамі». Вымушаны ад'езд з Вільні, горада-радзімы, цэнтра беларускай культуры, гістарычнага цэнтра беларускага друку, горада, дзе ў 20—30-я гады віравала літаратурнае жыццё, у якім яна прымала чынны ўдзел. Гвалтоўнае высяленне ў Казахстан, уладнае нахабства «брутальных энкавэдыстых», «няветлыя ваколіцы савецкага раю», дзе «шмат якія калгасы год у год галадалі». Нечаканае папярэджанне Кучара: «Ведаеце, не гаварэце так голасна па-беларуску — у нас гэта не прынята». Не прынята «ў сэрцы Беларусі, Менску»,— адзначыць для сябе Арсеннева. Не, не былі Саветы для Арсеневай увасабленнем Бацькаўшчыны. Нібыта і Беларусь — а ўсё не так, як павінна быць. Па-беларуску гаварыць непажадана, затое выслаць — можна. Арыштаваць польскага афіцэра, яе мужа,— звычайная рэч. Абвясціць калыску трох культур Вільню толькі летувіскім горадам — можна. Пазбавіць магчымасці працаваць — можна. Жыць у галечы — не забаронена. Не магла, мабыць, не заўважыць Наталля Арсеннева і адсутнасць у культурным цэнтры Савецкай Беларусі сваіх былых выкладчыкаў — Максіма Гарэцкага і Браніслава Тарашкевіча, што вольнай воляй памкнулі ў Саветы. Пэўна іх лёс на тую пару, мабыць, мала хто ведаў. Але знікненне многіх з літаратурных даляглядаў, масавыя арышты — гэта не было сакрэтам.

«За польскім часам» таксама не ўсё было гладка, аднак засценкаў Наталля Арсеннева (у адрозненне, скажам, ад Максіма Танка ці Піліпа Пестрака) не паспытала і ссылак таксама, жыла нармальным жыццём, належала да асяроддзя вайсковай верхавіны (муж служыў у Вайсковай радзе ў беларускім палку), пісала, друкавалася. І адмаўляцца ад мужа ёй ніхто не прапаноўваў. І ў ссылку ніхто не выпраўляў. Новая ж улада праз два з нечым гады ўспрымалася адназначна як нешта чужое, варожае.

Ёй не кінуліся ў вочы даброты новага часу: бясплатнае навучанне, бясплатныя бібліятэкі, бясплатная зямля, урэшце — прывідная ці не, але ўзаконеная і абвешчаная роўнасць усіх. Тое, што ацанілі Максім Танк, Янка Брыль, Уладзімір Калеснік. Людзі, якіх не папракнеш у артадоксіі ці ў выслужванні перад уладамі: трымалі годнасць. І ў іх, і ў яе былі свае рацэі.

Пачатак вайны Наталля Арсеннева сустрэла на Беларусі. Немцы былі акупантамі. На думку Наталлі Арсенневай — таксама як і Саветы. Была і — ілюзія? недасведчанасць? — што «немцы ж ані не цікавіліся, якой мовай паняволеныя імі людзі гавораць, чытаюць, пішуць, нікога за гэта не каралі, і таму беларускія патрыёты адразу з гэтага скарысталі й узяліся за працу», таму «гэтыя жахлівыя, нялюдскія гады, што каштавалі нашай Бацькаўшчыне і ўсім, хто іх пераржыў, безліч ахвяраў, як гэта ні дзіўна, а прычыніліся ў вялікай меры да адраджэння беларускае нацыянальнае свядомасці, нішчанае і дужанае і на ўсходзе й на захадзе (і ў Польшчы, і ў СССР)». Гэтыя словы Наталлі Арсенневай падае Л. Пранчак (газ. «ЛіМ» ад 17 ліпеня 1992 г.). Але ж даследчыцкія працы апошняга часу — найперш, мабыць, Ю. Туронка, А. Літвіна, — досыць выразна, аналітычна выверана і дакументальна аргументавана не пацвярджаюць гэтай стыхійнай неагляднасці фашыстоўцаў. Палітыка вермахта ў Остляндзе, у прыватнасці стратэгія гаўляйтэра Кубэ, была досыць вывераная і дальнабачная. Гэта быў курс на выкарыстанне ў сваіх мэтах нацыянальных і нацыяналістычных настрояў: адкрыццё беларускіх школ, прагімназіяў (няпоўная сярэдняя адукацыя), інстытутаў, падтрымка нацыянальнага друку. Арыентацыя перш-наперш на заходнікаў — асоб кшталту Арсенневай, для якіх бальшавікі былі чужой, іншароднай з'явай.

Людзі атачэння Наталлі Арсенневай пад час вайны разлічвалі, безумоўна, і на перападзел мапы пасля другой сусветнай вайны. Таму, між іншым, зусім невыпадкова Другі Усебеларускі кангрэс праводзіўся менавіта ў 1944 годзе, калі ў небе Беларусі гулі савецкія самалёты і чуваць былі з Усходу савецкія гарматы. Але ўжо існаваў — рэальна — Другі фронт. Існавала антыгітлераўская кааліцыя. І там былі краіны зусім не бальшавіцкія, не камуністычныя: ЗША, Англія... А раптам — пашанцуе і з'явіцца самастойная Беларусь? На гэта разлічвалі К. Езавітаў, Ф. Кушаль, В. Мікула і інш.

Што ж датычыць палітыкі вермахта на Усходзе і канкрэтна на Беларусі, быў тут яшчэ адзін важны і казытлівы момант. Не толькі навучальныя, адукацыйныя беларускія ўстановы і органы друку ўсталяваліся пад час акупацыі. Былі ўтвораны Беларуская самаахова, Беларуская краёвая абарона (БКА), падкантрольныя нямецкаму кіраўніцтву. І муж Наталлі Арсенневай Францішак Кушаль узначальваў Беларускую краёвую абарону.

Якая роля, які чынш гэтага чалавека пад час вайны — гаворка асобая і сур'ёзная. Якая ў ягоным лёсе доля патрыятычнай самаахвярнасці, якая — трагічных памылак, якая, магчыма, канфармізму і нават калабарацыянізму — тое будуць высвятляць даследчыкі. Адно бясспрэчна — гэта драматычная і неадназначная постаць. Прафесійны вайсковец, кар'ера якога пачалася ў 1915 годзе ў расейскай арміі, старшыня Беларускай вайсковай камісіі (БВК) у 1919—1920-х гадах, афіцэр польскай арміі — у 20—30-я гады.

І з усяго, пра што толькі што вышэй вялася гаворка, нельга ставіць знак роўнасці паміж ім і, напрыклад, якімсьці французскім

2. Зак. 5254.

афіцэрам, для якога было цалкам адназначна: Францыя па адзін бок, Германія (бошы і фашыстоўцы) па другі. І стаць пад штандары Belle France, пад сцягі генерала дэ Голя было справай патрыёта, справай гонару афіцэра.

Тут, у выпадку з Кушалем, была мара пра незалежную Беларусь. Самастойную. Са сваімі атрыбутамі ўлады. І, безумоўна, сваёй арміяй. Таму — старшыня БВК. Таму — камандуючы БКА. Прыгадваюцца тут яшчэ гістарычныя паралелі. Польскі корпус Напалеона. Для ваяроў былога Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай (на тую пару былой) Банапарт быў зусім не той постаццю, што для расейцаў. Не заваёўнік, а герой, які вёў армію пад трыкалорам рэвалюцыі. Наконт Гітлера ілюзіі наўрад ці былі, аднак дзяржаўны прывід белага конніка на чырвоным полі, ён, мабыць, вабіў, прымушаў паверыць у нязбытнае.

Не збіраюся тут выносіць ні апраўдальны, ні абвінаваўчы вердыкт Францішку Кушалю. Мяне цікавяць матывы, псіхалагічныя прычыны ўчынкаў, тое, пра што, безумоўна, ведала Наталля Арсеннева. Уся ж канкрэтыка на тэатры ваенных дзеянняў — стасункі БКА і асабіста Кушаля з дывізіяй СС «Нібелунгі» і з яе сумна вядомым на Беларусі камандзірам Зіглінгам, вайсковы шлях мужа Наталлі Арсеннevай — гэта ўжо справа ваенных гісторыкаў. У нас гаворка пра Наталлю Арсенневу. Яна ў той час пісала вершы, рабіла пераклады. Наколькі мне вядома, ніякіх канкрэтных абвінаваўчых дакументаў, што кампраметавалі б яе, няма. І суддзя ёй — Усявышні.

А мы — чытаем яе вершы. Творчасць яе, незалежна ад асабістага лёсу Наталлі Арсенневай,— набытак Беларусі. Я не хачу згадваць пра тое, што ў сусветнай скарбніцы літаратуры, у яе нацыянальных скарбонках не выкрэсліваюць ні творы Кнута Гамсуна, адкрытага калабарацыяніста, ні створанае афіцыйным паэтам рэжыму Мусаліні Габрыэле д'Анунцыа. Гэта з'явы непараўнальныя. Як пазначыла сама Наталля Арсеннева ў згаданых адказах на пытанні Л. Пранчака: «Я не палітык, я паэт». Паэт, з творчасцю якой большасць з нас займела магчымасць пазнаёміцца зусім нядаўна. Выйшаў зборнік «Пад сінім небам» (факсімільнае выданне кніжкі 1927 года), у бібліятэках можна прачытаць яе кнігу «Між берагамі», якую адкрывае на франтыспісе рэпрадукцыя таго самага партрэта Пётры Мірановіча. З'явіліся першыя спробы накрэсліць літаратурны партрэт Наталлі Арсенневай. З іх асабліва вылучаецца праца Уладзіміра Калесніка. Ужо ў апошнія дні свайго жыцця, цяжкахворы, адзін з самых яркіх нашых крытыкаў лічыў сваім неад'емным абавязкам пазначыць месца паэткі ў літаратурным жыцці Заходняй Беларусі 30-х гадоў.

Неўзабаве чытач зможа ўзяць у рукі вось гэтае выданне: «Яшчэ адна вясна». З назвай, прынамсі, сімвалічнай. Прымавера, вяртанне паэтычнай вясны Наталлі Арсенневай, паэта вялікага таленту. З тых, што не праміnуць увагай вёснаў, восеняў, красавікоў, пралескаў, тумаnоў, росаў, зораў. Усё існае ў свеце Наталля Арсеннева адчувае як цуд тварэння, успрымаючы адначасова як заканамерную і як вы-

падковую радасць. Гэта той тып светаўспрымання, калі чалавечая, творчая ўвага канцэнтруецца на пэўных імгненнях, у перажываннях, што імкнуцца ўраўнаважыць лёс чалавека з лёсам Натуры, адчуваннем паўнаты і святочнасці быцця, спрабуюць перадаць нават у метрыцы, будове верша гармонію, злагаду навакольнага свету. І мы наноў спазнаем засвоеныя і душой, і розумам, і эстэтычнай памяццю прыкметы вясны, восені, зімы, лета, усю зарганізаваную сістэму сусвету.

Неба сіняе, сіняе, сіняе...
Ані межаў у ім, ані дна.
На зямлі прыгажуняй-княгіняю
пазірае мне ў вочы вясна.

Або:

Сыплюцца з клёнаў лісты,
сыплюцца ціха, маўкліва,
крыюць зямлю і кусты
пражаю жоўтай, шасцівай.

Сыплецца саду краса,
кроплі дажджу, як раса,
ззяюць сцюдзёнай палівай.

Кожнагодняя з'ява. Дзіва. І прадвызначанасць. І выказана тое ў традыцыях паэзіі, беларускай паэзіі, можа, асабліва. Будзе ў вершах Наталлі Арсенневай роздум, будуць клічнікі захаплення, будзе адбітак успрымання суб'ектыўнага. І будзе Наталля Арсеннева ўспрымаць існасць свету як святочную дадзенасць, як падарунак існавання — нават у самыя цяжкія хвіліны жыцця, калі «страшэнна пуста, сумна й безнадзейна». Нават у таварняку, што вёз Наталлю Арсенневу ў ссылку, у Казахстан, у напакаваным людзьмі вагоне, дзе праз шчыліну быў відаць толькі кавалачак неба, з'явіліся радкі: «Толькі вясною бывае неба такое сіняе, толькі вясною бываюць далі такія чыстыя...»

Мы не знойдзем у вершах Наталлі Арсенневай хронікі падзей, падпарадкаванасці аўтабіяграфічным калізіям. Прырода — з ёю ўвесь час вядзе бясконцую размову паэтка. Гэта яе храм, лякарня, палац цудаў. Наталля Арсеннева даўно зразумела гаючую злагаду вялікай чарадзейкі — Натуры — ва ўсіх жыццёвых абставінах. І яна не стане згадваць пра тыя варункі, будзе весці гаворку пра цуд выратавання:

Калі людзі пакрыўдзяць цябе,
калі хочацца плакаць, маліцца,—
ты ідзі вузкай сцежкай у лес,
там так лёгка на крыўды забыцца!

А ўвогуле Наталля Арсеннева — асоба моцная, яна ўмее не падначальвацца плыні жыцця. І духоўная рэальнасць яе паэзіі, вызначальныя кантрапункты яе, танальныя рэгістры, што мецяць творчасць паэткі, далёка не заўсёды супадаюць з падзеямі. Мы не знойдзем канкрэтнага верша з нагоды найгоршай трагедыі — у 43-м годзе ад

выбуху міны ў Мінскім гарадскім тэатры загінуў яе старэйшы сын. Можа, таму, што, па яе ўласных словах, «боль гэты жыве... недзе глыбака і сяння». Тым, 43-м годам, яна пазначыць: «Так, жыццю дагадзіць немагчыма... Лёс — пражэрлівы, прагны стары...» Але тут жа адпрэчыць: «...трэба, зубы сціснуўшы, глянуць проста ў злосныя вочы жыццю». І дадасць: «Нашу долю мы ймклівей за ветры здагонім, ■ для гэтага варта змагацца і жыць!»

Але вось на пачатку 20-х гадоў, калі лёс вызначае шчаслівыя, здаецца, падзеі, у паэткі з'яўляюцца вершы ў танальнасці яе геннага продка: «Што сумна шэпчуць мне тыя ночы?»; «Шчасце — як сонца: маленькая хмарка пройдзе па небе ціхім сярод дня — сонца ўжо свеціць так жутла, няярка, момант — і сонца няма»; «Шчасце — як светлыя, ясныя мары: рэзкае слова, заўвага адна,— і дагараюць яны ў пажары, момант — і мараў няма». Ёсць нават такое: «На матыў хаўтурнага марша». Перажываючы нейкую асабістую драму, Наталля Арсеннева ніколі не падае канкрэтных знакаў на яе ў вершах. Мы можам толькі здагадвацца, меркаваць. Нават твор, адрасаваны Францішку Кушалю, не нясе ў сабе ніякіх адзнак падзей, нечага пэўнага. Не, Наталля Арсеннева толькі запросіць яго ў свой храм — у лес. Верш так і названы — «У лесе». І ніякіх інтэр'ераў, экстэр'ераў, рэчаў: «хлыстиков», «перчаток», «тюльпанов ■ петлице». Маўчанне. Бяслоўная мова прыроды.

Лес вітаў нас нячутнымі словамі,
нам смяялася неба празрыстае,
а над намі, ўгары над дуброваю,
хмаркі таялі лёгкія, чыстыя...

Няма таго аўтабіяграфізму, што ёсць, скажам, у расейскай паэзіі, у паэтак, блізкіх Наталлі Арсеннавай па часе, па фактах біяграфіі,— у Марыны Цвятаевай і Анны Ахматавай.

Свой лірычны водгук на жыццё паэтка і ў гэтыя гады, і пазней імкнулася пераводзіць у той свядомасны «рэгістр», дзе быў бы тайнапіс сэнсу, дзе на ўсе падзеі можна было б паглядзець з пункту погляду сусветнага, агульнага парадку, паглядзець не проста на рэчы, учынкі, а на існае іх напаўненне, чытаючы Кнігу Прыроды, Кнігу Быцця. Тое самае ажыццяўленне існавання, што падначалена мудраму наканаванню нябёс. Але і канкрэтны боль Наталля Арсеннева таксама ўводзіць у маральнае поле вакол сябе і праецыруе нейкія лініі на працяг гістарычны і агульначалавечы. Яна разважае пра зло ўвогуле, пра марнасць зямнога:

Гукі ўрачыстага маршу хаўтурнага
ціха ў паветры імглістым плывуць.
Сэрцы ад свету няветлага, хмурнага
ў свет неспазнаны, таёмны вядуць.
Гукі трымцяць, наплываюць, зліваюцца,
плачуць, растуць, ад зямлі адрываюцца.
З імі — і сэрца дрыжыць:
досі ўжо, досі ўжо жыць!

Паэтка прыглядаецца да Быцця ў перспектыве гістарычнай, з пазіцый агульначалавечага сэнсу і «здравого смысла», раздумвае над ходам жыцця, поступам гісторыі. Чалавецтва прайшло нялёгкі шлях, і горкі вопыт яго чамусьці аніяк не паўплываў на ўчынкі асобных людзей і волю народаў. «Мала іх пошасці, войны з пажарамі білі, аж слёзы плылі, як рака?», «Досі ўсцяж шчасце шукаць па аселіцах, шчасце людское, як казкі,— мана»...

Безумоўна, Наталля Арсеннева расчаруе тых даследчыкаў, што ўмеюць і любяць скрупулёзна вывучаць абставіны жыцця творцы, лічачы, што грунт кожнаму вершу — пэўнае жыццёвае здарэнне. Вось адбылося тое — верш, спаткаўся з тымі — вершы. Тут ёсць рацыя, але паэт — не летапісец.

Наталлі Арсенневай увогуле ўласцівая пазіцыя адстароненага прыназірання, найбольш выяўленая ў творчасці 20—30-х гадоў. Прынамсі, якраз тады яна вызнае прынцып: над жыццём.

Я б хацела гарэць і змагацца, як вы,
разам з вамі каваць так чаканае ранне,
але дні мае іншыя маюць правы:
сыпкім золатам ліпаў маняць і цыганяць.

Наталля Арсеннева прынцыпова вядзе гаворку нібыта сама з сабой, наўмысна пагарджае «зямным» вопытам. Яна не хоча «эксплуатаваць» свае жыццёвыя радасці і нягоды.

Я —
 не жыву вясной...
. . . .
Я —
 й летам не жыву...
А ўвосені узноў —
заміж мяне асіны
чырвоны гасяць жар у рэдкім тумане,
і плача дробны дождж так нудна, несупынна,
па сонцы і вясне,
але...
 заміж мяне.

Іх многа, гэтых вершаў з падкрэслена тужлівай экзістэнцыяй і відавочным праграмаваннем свайго адстароненага быцця. То было творчай і жыццёвай пазіцыяй, але не было зломам душы.

Наталлі Арсенневай добра ў сваёй адстароненасці, у сваіх эзатэрычных вышынях. Яна не будзе разглядваць (паўторым зноў) дэталі: якія ж дэталі з вышыні! Ёй важна бачыць агульную «гармонию начал» (М. Забалоцкі), хараство не толькі пэўнага ландшафту, а зямлі ўвогуле, адвечнага ладу Натуры. І паэтка будзе збіраць сілы душы, яе моц, каб здолець успрыняць гэтае адвечнае хараство. А можа, ёй гэта наканавана, і яна самаахоўна падтрымлівае той душэўны і духоўны лад, якому адзіна патрэбна і неабходна высокае сугучча ўспрымання існасці, не сапсаванае і не здробненае мітуснёй і драбязой жыцця. Яна — і Натура. Натура ў шматаблічнасці і цэласнасці, у

праявах, найбольш прывабных для паэткі. Вясна. Восень. Вечар. Ноч.

Лёгка-замглёныя восені далі
ў ясна-зялёным блакіце стаялі.
Гаснучы, сыпаўся дзень пазалотай
з неба на тонкіх бяроз пераплёты.
Дзень дапаліўся, і цемра нядбала
ў шэрасці хварбы жывыя схавала.
. . . .
Ці разумееш у плачы тым шэрым,
што яшчэ нехта у вечар туманны
тужыць усупал з табой па нязнаным?

Нязнанае... Адыход дня, змярканне, так любае Арсенневай, такі прыдатны для думак час. Звычаёвае бліжэй да скону дня пераўтвараецца, прырода адкрывае свой патаемны сэнс, выяўляе сябе ў душы і відавочным вобразе мастацтва:

Растуць у лесе вершы ўвечары...
Разлёгся лес імхамі, плесняю.
Іду сцяжынкай непрыкмечанай
і цешу сэрца новай песняю.
Нялёгка йсці праз нетры слоўныя...
. . . .
А ўсё ж
люблю тварыць я ўвечары!

Гэта тою парой, калі «супраць волі... сэрца... гарыць» і турботныя «сюжэты» дня відавочна сыходзяць.

Толькі ўночы жыву я душою узлётнай,
аб якой гэтак часта не помню зусім...

Адстароненае назіранне — гэта дамінанта актыўнай духоўнай свядомасці Наталлі Арсенневай, што выключае з паэтычнага вопыту друз турбот матэрыяльнага існавання, варункаў сацыяльных і палітычных. Гэтае «заміж мяне», калі меркаваць па прысвечаных ёй вершах, прымалі і разумелі Максім Танк і Міхась Машара.

Паэзія Наталлі Арсенневай вабіць абаяльнасцю інтанацыі, свежасцю рыфмаў, складаным і шматслойным узорам рамантычных матываў, фальклорных рэмінісцэнцый, выслоўленым уяўленнем паэзіі як канцэнтраванага быцця — уяўленнем, што мае апірышчам Хараство, Ідэал, Абсалют.

Жыццё жорстка ўварвалася ў яе вежу, яе «кастэлю». «В буднях великих строек» такія настроі, мякка кажучы, не заахвочваліся. І біяграфія, анкетныя звесткі відавочна «цягнулі» на тую самую ссылку ў Казахстан. Але пасля яе мы бачым, як у нечым застаюцца ранейшымі сэнс і танальнасць паэзіі Наталлі Арсенневай: тыя ж вясновыя і восеньскія настроі, той жа роздум, ды з'яўляюцца — і, безумоўна, пераважаюць! — новыя ноты, акорды, сугуччы.

Мінорнае, элегічна-сузіральнае адчуванне Радзімы робіцца па-

чуццём выбуховым, актыўным, абвострана-чуйным. Год у далёкім Казахстане, у адчаі безвыходнасці — гэта не тое, што гады расстання з Радзімай пад час жыцця ў Польшчы: там былі светлая туга і цвёрдая ўпэўненасць у сустрэчы. Пасля ссылкі Радзіма выдавала не інакш як зямля абетаваная, вернутая, знойдзеная наноў. Падзеі 1939, 1940, 1941 гадоў відавочна даюць штуршок паэзіі Наталлі Арсенневай — яна ў пэўнай ступені адыходзіць ад сфер адстароненасці да падзейнай канкрэтыкі гісторыі, да нейкіх іншых адзнак ісціны, да матэрыялізаванай у словах лозунгавасці, да іншай танальнасці, іншых метрычных спосабаў, у нечым — іншай мастацкай логікі. Недзе ўзбуйняючы, канцэнтруючы, а недзе сведама расслойваючы «галоўны сэнс», яна не паглыбляецца ў сутнасць існасці, і дадае сэнсу нейкія нюансы, прапрацоўкі тэмы, сведчанні часам ледзь не пратакольныя. Высвечваюцца новыя грані лірычнага «я», што ў нечым саступаюць вышыннай выснаванасці ранейшага, але ўражваюць напалам эмоцый, імклівасцю памкненняў, грунтоўнасцю верагоднага. У самотнай, развażлівай паэткі выяўляюцца раптам байцоўскі гарт, нейкая фаталісцкая вера ў будучыню Беларусі. Тое, чаго і зблізу не было ў кнізе «Пад сінім небам» і ў падрыхтаваным да друку зборніку «Жоўтая восень» (вершы з яго ўпершыню былі надрукаваныя ў зборніку «Між берагамі»), раптам прарываецца ў выданні «Сягоння». Гісторыка-патрыятычныя вершы: «Песня каліноўцаў», верш да 25-х угодкаў склікання Усебеларускага кангрэса... Вершы ўзнёсла-патрыятычныя, з відавочна аптымістычнай танальнасцю: «А ўсё ж будзем жыць», «Жыве Беларусь», «Хай грыміць», «У дажынкі» і г. д. Менавіта ў 1942 годзе напісаны рэлігійна-патрыятычны гімн, што стаўся адной з самых адметных праяў у творчасці Арсенневай:

Магутны Божа! Ўладар сусветаў,
вялізных сонцаў і сэрц малых,
над Беларусяй ціхой і ветлай
рассып праменне Свае хвалы.
. . . .
Дай урадлівасць жытнёвым нівам,
учынкам нашым пашлі ўмалот.
Зрабі свабоднай, зрабі шчаслівай
краіну нашу і наш народ!

Ні ў адным з вершаў перыяду вайны няма гаворкі непасрэдна пра акупантаў: ані добрага, ані кепскага слова. Вайну Наталля Арсеннева, калі меркаваць па вершах, успрымае як няшчасце наогул. Па-жаноцку. Па-чалавечы. «Колькі ж, колькі віхор вайны сэрцаў людскіх разбіў, пакалечыў». Невясёла раздумвае яна пра долю сваіх суайчыннікаў — навала за навалай, вайна за вайной. «Зжыў свой век дзядуля, як усім жылося,— за цара, за веру біўся-ваяваў... перажыў Кастрычнік, голад і развал. Прычакаў калгасаў...» Ёсць у гэтым вершы «Стары Сымон» і такі паварот: «Ды дасі ж ты веры, каб штыхом ці куляй хтось прынесці шчасце або волю мог? Дось крыві старому, і зямля-матуля нё штыхоў чакае...» Дось крыві... Але на свеце пад час

напісання верша ідзе сорак першы год... На што спадзяецца паэтка? А яна ж сцвярджае: «Хай кон сёння ў вочы нам хлусіць, хай сцёбае, нішчыць угрунь,— а будзем з крыніц Беларусі мы жменяю чэрпаць зару!» На што ж спадзяецца? На незнішчальную жыццяздольнасць зямлі і людзей? На лёс? На шчаслівы выпадак? Ці гэта салодкі падман? Спапялёны Мінск... Зруйнаваная Беларусь... Але — што можна сцвярджаць бясспрэчна — гэта патрыятычная паэзія. Хаця раздумная рэфлексія таксама выдае сябе ў вершах, тая ж пазіцыя — «над жыццём». І — ваганні... «Але пра што пісаць? Прарокам быць па часе? Нізаць каралі рос, вянок асенні віць?»; «Пісаць аб салаўёх, аб снежнай белі вішняў? Замоўклі салаўі пад медны рык гармат...» Паэтка відавочна пакутуе, страціўшы тую раўнавагу светаадчування, якая давала звычайна апірышча душы, калі нават туга ўсё ж мела грунт у зямным суладдзі, калі паэтка, адкаснуўшыся ад турботлівага долу, магла ўзвысіцца над эмпірыкай асабістага існавання, адчуць неабдымнасць прасторы Сусвету, спазнаць сябе равесніцай вечнасці. Тут рэчаіснасць такой магчымасці не пакідала. Аднак Наталля Арсеннева тым не менш шукае ратунку ў тым, што ёй дадзена Вышэйшымі сіламі: «Мне лёс даў, можа, болей, як каму...» І паэтка трымаецца за Слова як за асноўную сваю сілу, адзіны паратунак: «Не, паэт не матыль у вагні... Паэт жа — асілак!»; «З чаду, з шэрага дыму руін, з віску куляў, гарматных грымотаў ён, падумаўшы, выплавіць гімн гэткі ж жудасны, гэткі ж смяротны...» І — усё ж сумніва не пакідае паэтку — дзе яна, гармонія свету, дзе раўнавага сіл душы і стыхій свету, у чым карысць самапазнання? «Я ж пішу... Навошта я пішу? Для каго? Па шчырасці — не знаю. Бо ж не вершы ў свеце узнімаюць шум і не рыфмы шум той узнімаюць». Дзе ён, той невымерны, нечуваны гімн? Дзе асілак, што выратуе родны край і чалавецтва?

Так, не паэты змяняюць мапы зямлі, не яны вызначаюць лёс свайго і чужога жыцця, але душа і сэнс жыцця, гармонія светапарадку, уменне пераадолець немасць рэчаіснасці, правесці жывую душу па лабірынтах трывог і спадзяванняў — тое, што падуладна паэтам.

Словы — ветры на крылах птушыных,
словы — зоры са шляху сусветаў,
словы — пэрлы з нязнаных глыбіняў...

Радзіма, паэзія, прырода — не проста асноўная тэматыка творчасці Наталлі Арсенневай. Гэта тое, чым яна жыве. Хаця былі часы, што, як пазначае сама паэтка, «пісанню вершаў не спрыялі». У чэрвені 1944 года яна з сынам пакідае Беларусь. Берлін, Амберг (Баварыя), лагер для перамешчаных асобаў. Урэшце, з 1950 года — ЗША, дзе ёй напачатку давялося пакаваць гуркі на кансервавым заводзе, мужу — быць ліфцёрам, а сыну паліраваць сталы на мэблевай фабрыцы.

У вершах таго часу Наталля Арсеннева не хавае свайго болю і роспачы, наадварот, яна ўвесь час хоча іх нібыта выкрычаць, не, не тое слова — прагне абвясціць усім, што ёсць такая краіна — Бела-

русь, і гэта яе Радзіма, і яна яе любіць і будзе любіць да скону: верна, горача, адчайна... З надзеяй і верай — у шчаслівы лёс Радзімы.

О, Беларусь,
о, Беларусь мая!
Імя Тваё — такі пякучы сымбаль
болю!

І пра што б ні распавяла гаворку Наталля Арсеннева, Беларусь так ці інакш прысутнічае: «Тут гэткае завуць — зіма! У нас такой зіме й назову не прыдумаць!»; «Не плачце... Не таму, што слёз шкада. Ці шкадаваў іх хто калі дзеля краіны?..»; «Мы вернемся дамоў! З адкрытай галавой і з сонцам у душы...»; «І сняцца мне нашыя нівы і роднага неба дыван...»

Наталля Арсеннева не губляе надзеі і жыццёвага імпэту:

Дзіўлюся я сама,
ці ёсць яшчэ крыніца,
з якое я не чэрпала вады?
. . . .
Ды дзень міне, і зноў імкну я ў золь і восень
шукаць крыніц, з якіх вады я не піла.

Часам нават дзіву даешся — які стаіцызм! «Я не тужу сягоння па краіне. Сягоння Бацькаўшчына й мы — адно»; «Хоць мы лісты, што восеньскі віхор, разгойдаўшы, мяце па далячынях сініх,— карэнні нашыя ўпіліся у падзол радзімай глебы, і таму — не гінем». І гэта нягледзячы на выпрабаванні штодзённасці: у эміграцыі ў Арсенневай упершыню з'яўляецца канкрэтыка дня: «жудкі гон трансмісіяў і кол»; «Пайду я працаваць»; «Праробленае ўсё»...

Праз усе жыццёвыя недарэчнасці і згрызоты Наталля Арсеннева захавала тое, без чаго яе нельга ўявіць як паэта,— захопленасць навакольным светам. Зноў восень, а вось цвіце магнолія, і вясна, аказваецца, чуецца нават сярод гарадскіх амерыканскіх муроў. Між іншым, цікава, што яна, чалавек горада, і на Радзіме, і на чужыне, успрымае як першароднае, галоўнае, блізкае, існае — зямлю, «першую прыроду» (паводле Гегеля), усё, што цвіце, расце, мае корань. Зрэдзьчасу з'яўляецца ў яе і горад:

Места мярэсціцца ўнізе, далёка,
вежы касцёлаў у неба глядзяць,
цэркваў блішчаць залатыя галовы,
цёмнымі плямамі дрэвы ляглі...

Але звычайна ёй даспадобы стары, гістарычны абрыс горада, яго традыцыйная, старасвецкая сутнасць. І ніяк не хоча яна паэтызаваць урбаністычны сучасны краявід і адзнакі, гукі, пахі, спосаб існавання сучаснага, стандартызаванага, геаметрызаванага да прымітыўнасці горада.

...бетонаў штодзённасць
і шэрасць панурая сцен...
. . . .

здзічэлая чырвань рэклам,
мы дыхаем горкай бэнзынай,
муроў абмінаем рады
ды ймкнём наўздагон і гадзінам
і днём, невядома куды,
бяжым...

Затое асалодна паэтка будзе зноў і зноў углядацца ў красу звычайнага дня: «Мне ж дзівам найбольш вецце, якое залоціць восень»; «Срэбным каўшом цішыню п'е за аселіцай месяц»; «Лісцё — віхор іржавых зор — над шахаўніцай вуліц кружыць». Яна чуйна прыслухоўваецца да рухаў сваёй душы: «А мо пайсці глядзець, як сонца сеці топіць над шэрым плёсам хмар, плысці з людзьмі ў туман? Навошта?»

Зазнаўшы імпэт да гістарычнае тэмы, ці, больш справядліва, гісторыка-патрыятычнай, паэтка і ў эміграцыі піша вершы з нагоды ўгодкаў Слуцкага паўстання, у гонар 25 Сакавіка... Складае вобразныя аповеды на біблейскія тэмы — «Радасць», «Каласы», «І была там вясна...». Асабліва ўвагу яе прыцягвае цуд Уваскрэсення... На гэты цуд яна спадзяецца, вяртаючыся думкай да Радзімы. «Мы дапаляліся, і часам мы зноў шугаем угару, змянялі выганы і яслі ў вадным памкненні: «Беларусь!», «О Новы Край, як, гулі спыніўшы, хваля нас да порту прыжане, будзь нам прытулкам цёплым і ўтульным, але не Бацькаўшчынай, не!» Часам гэтыя бясконцыя звароты да Радзімы, гэтыя заклінанні могуць нават падацца залішняй экзальтацыяй. Але — уявім сабе тугу, усяісную, доўгую... «Куды тугу мы дзенем?» — пытанне не толькі Наталлі Арсенневай. І не толькі сваё адчуванне выслвовіць яна, згадваючы: «Не, буду зноў пяяць і спадзявацца свята Уваскрасення!»

...Лірычныя медытацыі, пафасныя вершы, роздум, пейзажныя і пейзажна-філасофскія замалёўкі, паэмы, пераклады... Плён трывалы. Пакуль што ён вядомы не так шырока. Таму часам і захопленае «Ах!», і знішчальна-абыякавае «Ну і што?» — гаворацца больш apriori. Прачытанне, асэнсаванне творчасці Наталлі Арсенневай наперадзе. І як бы кпліва і пагардліва паэтка ні ґідзілася «ройнашумлівага веча» крытыкаў, яны — чытачы. А чытачы — калі не народ, дык маса, колькасць. Супольнасць, так бы мовіць. І ствараючы нешта, паэт робіць усе гэтыя «сонцы», «усмешкі», «слёзы» фактам мастацкага, культуровага ўсведамлення.

Якое месца зойме Наталля Арсеннева на беларускім паэтычным Парнасе — вызначыць час. Галоўнае — плён яе таленту прыйшоў да нас. Ну, а дзверы Муз адчынены: Apertae Musarum Januae.

Ала Сямёнава

ПАД СІНІМ НЕБАМ

Пад сінім небам

Ад злых, няветлых песняў гора,
ад змораў шэрае зямлі,
у неба сіню, ў неба мора
ты зрок прысталы падымі.
У сінім небе няма распачы
глухой, што гасіць паволі ўсё,
пад сінім небам усё іначай —
здаецца светлым, як сны, жыццё,
такім нязнаным, дзіўным, узлётным,
жыццём-натхненнем, без слёз, турбот.
У сінях неба несмяротных
бясконцым святам сплывае год.
Дык гэт, у неба, у край без сценяў,
ад зла, нязбыўнага ў жыцці,
на белых крылах летуцення,
Пясняр,
па слова-чар ляці!

Летуценні

Дзе ў чужыне будзе сад так гадаваны,
Дзе такі там хорам важна збудаваны,
Што мне замянілі б хату і бярозкі,
Хату і бярозкі беларускай вёскі?

Я. Купала

Часам, як толькі заплюшчу я вочы,
бачу я край той, дзе мора плюскоча,
бачу я хварбы паўдня.

Бачу я мора духмянае кветак,
белыя дрэвы, прыгожа ўсё гэтак
у ласках гарачага дня.

Бачу нябёсныя сінія далі,
ўзоры, што зорныя ночы саткалі
з кроз, успамінаў, надзей...

Гэта — краіна маіх нарадзінаў,
тая, што сніцца мне ночнай часінай,
праўда, радзей а радзей.

Толькі чаму ж маё сэрца не йрвецца
ў тую краіну, чаму яно б'ецца
ціха, спакойна зусім?

Мусіць, чужыя паўдзённыя чары —
новы абраз — гэны, колішні, стары,
выціснуў ў сэрцы маім.

Нашага кволага сіняга неба,
нашых палосак няспелага хлеба
сяння адных я хачу.

Сум нашых срэбрам раззораных ночаў,
рэчкі, што ў лозах зялёных плюскочуць,—
толькі яны уваччу.

Ці ж мне заменіць блакітнае мора,
ці ж мне заменяць няўсяжныя горы,
зораў паўдня калассё,—

нашае цьмянае сонца ціхое,
любае думкам і сэрцу ўвясною,
любае мне над усё?

Не, бо ля светлага сіняга мора
вечна аб радасці хвалі гавораць,
там ад яе не ўцячы,

бо там без працы, а родзяць зярняты,
бо там чужое нам, вечнае свята,
тамака сэрца маўчыць.

Тут жа ж, у нас, па гайкох, пералесках
пасля зімы зацвітаюць пралескі,
сцюжу змяняе вясна.

Тут пасля гора жыцця шлях святлее,
тут пасля слёз расцвітаюць надзеі,
тут і у сэрцы вясна!

1920

Восень

Хай жаўцее, сціхае сад з кажнай гадзінай,
сонца косы гарачыя ўсюды не сее,
хай гарыць, як агонь, ліст чырвонай асіны,
хай апошнія кветкі у садзе жаўцеюць,—
будзем чакаць вясны!

Хай паўзуць над зямлёю калматыя хмары,
хай цямнее рака, хай жыццё замірае,
не агорнуць нас восені горкія мары,
кажны з нас яшчэ светлае шчасце пазнае,—
будзем чакаць вясны!

Хай у душах надзея на долю канае,
зло мінецца, бы летнім дзяньком навальніца,
прыйдзе час — сонца ў сініх нябёсах заззяе,
закрасуе вясновай красою зямліца,—
будзем чакаць вясны!

Вільня, 1920

* * *

Светлы дзень дагараець над сумнай зямлёю...
Ліпаў лісцейка хварбай гарыць залатою,
сад пажоўклы цямнее, маўчыць.

Каля яблынак сцені кладуцца густыя,
пацямнелі ігрушы й кляны маладыя,
зараз ясны заход дагарыць.

Аджываюць нячутна жаданні
ў гэты час, час маўклівы змяркання.

Я хачу на часінку забыцца аб горы
і глядзець, як у рожавым захаду моры
сонца косы бярэцца тапіць.

Я памерці хачу вось такою парою,
хваляй сонца залітая ўся залатою,
больш каб слова не чуць: «Пацярпі!»

Аджываюць нячутна жаданні
ў гэты час, час маўклівы змяркання.

Я хачу ў гэты момант пазнаць сваю долю,
[redacted] хачу зведаць шчасце, хачу [redacted] на волю,
ў далі родных, шырокіх палёў!

Я хачу, я хачу... Ды няма ў мяне сілы,
каб не думаць аб тым непрыхільным, нямілым,
сумным часе апошніх гадоў!

Аджываюць нячутна жаданні
ў гэты час, час маўклівы змяркання.

Сад маўчыць... Не пяець, як раней, як вясною,
аб тым шчасці, жыло што калісьці са мною,
сад маўклівы і цёмны стаіць.

Каля яблынак сцені кладуцца густыя,
пацямнелі ігрушы й кляны маладыя,
зараз ясны заход дагарыць.

Засынаюць нячутна жаданні
ў гэты час, час маўклівы змяркання.

1920

Крыніца

За ніўямі, балатамі,
за хваёвымі барамі
ёсць празрыстая крыніца.
Ўсе атруты, ўсе пакуты
з сэрца людскага, бы путы,
зніме дзіўная вадзіца.
Лечыць цела, што збалела,
і душу, калі змарнела,
веру, моц ліе у грудзі.
Вось гадамі, з калітамі
да яе й брыдуць лагамі
горам гнобленыя людзі.
Толькі ж горкая дарога
да яе... Людскім нябогам,
гэтым — смеласці ды сілы
не дастала... З паўдарогі
іншых пушчы і разлогі
завярнулі... Тых вунь збілі
з ног ці гора, ці турботы,
ці мо слёзы адзіноты.
Зноў жа гэныя згубілі
веру ў долю, ў свае сілы,
ў сілу дзіўнае крыніцы,—
а без веры — стой дзень цэлы,
не, не дасць здароўя целу
жыццядайная вадзіца.
Ды нялёгка і далёка
нават з вераю глыбокай
дашукацца тэй паляны,
дзе зялёнаю лагчынай
мкне удалеч ручаіна,
гоіць сэрца, гоіць раны
над вадою над жывою,
дзе ківаюць галавою
сіняватыя вярбіны,
дзе на словы людскай мовы,
свежы, сонечны, бы новы,
грае бор на ўсе галіны!
Тут, у цішы, ўбогі, хворы,

пазабыўшы крыўды й гора,
неўзабаве схамянецца.
Сілы — дасць яму крыніца,
веру — сонца, што іскрыцца,
смеласць — неба, што смяецца.
Дзень спяе пра шчасце з воляй,
ноч спаўе ціхой патоляй,
замірыць з жыццём нямілым...
Гляне ў неба — й зноў паўстане
на няроўнае змаганне
верны сын зямелькі шчырай!

1921

Калі людзі пакрыўдзяць цябе

Калі людзі пакрыўдзяць цябе,
калі хочацца плакаць, маліцца,—
ты ідзі вузкай сцежкай у лес,
там так лёгка на крыўды забыцца!
Быццам прыйдзеш ты ў хорам дзіўны,
дзе няма ані слёз, ні маны,
дзе пачуеш у шэптах лісця:
«Ты даруй неразумным, як я...»
І адыдзе туга, шугане
ў вышыню, бы ўстрывожаны рой.
Зразумееш, што ўсё праміне
у жыцці, нават гора з бядой...

Вільня, 1921

Калі ноч запануе

Любяць людзі прыгожыя песні,
любяць сумныя гукі жалейкі,
як пагодныя дні напрадвесні,
як раздолле, як спеў салавейкі.

Любяць казкі аб дзеях мінулых,
аб жыцці сваіх продкаў свабодных,
аб гушчарных бароў шумах-гулах,
аб прадоннасці рэк мнагаводных.

Любяць песні аб славе, аб долі,
аб асілках вялікіх, магутных,
аб братох, што каналі ў няволі,
аб часінах старонкі пакутных.

Не было запраўды мо нічога,
мо і песні і казкі мінучы,—
чуе сэрца ў іх гукі былога,
а душа уздыхае балюча.

Тыя ўздыхі мо ветрык падхопіць,
панясець і развеець у полі...
А калі ён сканае паволі,
калі ў хмарах бліск сонца утопіць

і туман папаўзе над лясамі,
над асінаў сям'ёй палахлівай,
над зялёнай няспелаю нівай
дарагімі, маўляў, паясамі,

калі ноч запануе усюды,
калі выпаўзуць ночныя чары,
духі-сцені агорнуць абшары,
сны сплятуцца, сны-мары і цуды,

калі смутныя ночныя гукі
паліюцца з-за хваляў туману
на глухую лясную паляну
і замрэ ўсё ад дзіўнае мукі,

як жыццё прыабернецца казкай,
калі з казкаю сэрца зліецца,—
мо старое ў душы страпянецца
і прывабіць нязведанай ласкай?

Явай стануцца гожыя песні,
явай стануцца гукі жалейкі,
светлай явай, як дні напрадвесні,
як раздолле, як спеў салавейкі.

1921

Вясна

З кажнай хмаркі ў небе празрыстым,
з кажнай лужынкі светлай і чыстай
усміхаецца ясна вясна!

Надзяць сіняй нябёсныя далі,
ручаі звон і грукат узнялі,
запраўды, надыходзіць вясна!

Снег ляжыць яшчэ коўдрай ваўнянай
пад узгоркам, а вецер вясняны
ўжо прымчаўся ні згэтуль, ні стуль,

абсыхаюць у садзе сцяжыны,
і набраклыя яблын галіны
прагна йрвуцца да сонца касуль.

Сэрца б'ецца трывожна, няроўна.
мне і сумна й вясёла-чароўна,
вусны ціха шапочуць: «Вясна...»

Недзе радасці дзіўнай падзецца,
ўсё сягоння зрабіла б, здаецца,
бо папраўдзе на свеце вясна!

Вільня, 1921

Пратакол
першага пасяджэньня Ўраду Б. І. Н. і М. дня
21-га студзеня 1951 году.

Парадак дня

1. Падзел функцыяў паміж сябрамі Ўраду
2. Справа сяброў.
3. Фінансы
4. Сакратарыят
5. Справа часапісу
6. Рознае.

Да пункту першага, падзелу функцыяў паміж сябрамі Ўраду было запрапанаванае наступнае разьмеркаваньне абавязкаў:

Заступнікамі Старшыні Бел. Інст. Нав. і М., выбранага арганізацыйным сходам Янкава Васіля (Тамашчыка), выбраныя:
1-ым Заступнікам – Спадар Прафэсар Акінчыц, 2-ім заступнікам – Прафэсар Дарашэвіч Мікола, які, апрача гэтага ёсьць і скарбнікам Інстытуту. Генэральным Сакратаром Інстытуту вызначаны Др. В. Тумаш.
Заступнікам Сакратара або 2-ім Сакратаром Н. Арсеньнева – Кушаль.

Да пункту другога было сьцьверджана, што Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва ёсьць арганізацыяй апалітычнай, а таму вітае ў сваім складзе ўсіх шчырых і адданых беларускіх навукоўцаў і мастакоў.
Назва арганізацыі на ангельску мае гучаць „Whiteruthenian (Byelorussian) of Science and Arts, пры гэтым на пачатку мае быць захаваны адзін першы, больш ведамы ў навуковым сьвеце прыметнік „Whiteruthenian", а на бланках маюць быць надрукаваныя абодва: „Whiteruthenian (Byelorussian)"
Інстытут мае быць залегалізаваны перад Амэрыканскімі ўладамі у як найкарацейшым часе. Адрас ~~канцылярыі~~ (імя сакратара Н. Кушаль) будзе падаены ~~Тэмашчыка~~ 435 New Jersey Ave, Brooklyn 7.

Да пункту трэцяга вырашана разаслаць да ўсіх бел. навукоўцаў і мастакоў, што могуць быць сябрамі Інстытуту, адмысловыя павядамленьні-запросіны уступіць у сябры Інстытуту і апытальнікі, якія маюць быць запоўненыя, падпісаныя й адасланыя назад Сакратару Інстытуту, які будзе весьці ўлік сяброў.

Да пункту чацьвертага зацьверджана, што Сакратарыят мусіць завесьці кнігу пратаколаў і кнігу для запісваньня карэспандэнцыі, што выходзіць і прысылаецца.

Да пункту пятага — фінансы пастаноўлена вызначыць тымчасам сяброўскія складкі памерам у 6 даляраў на год, платныя або адразу, або ў дзьвюх частках.

Да пункту шостага — часапіс Інстытуту, Др. Тумаш зрэфэраваў наступнае: „Часапіс Б.І.Н.і М." павінен выходзіць не радзей як раз на 3 месяцы. Першы нумар трэба выдаць як найхутчэй, каб задакумэнтаваць працу Інстытуту. Часапіс мае быць памеру, прыблізна „Веды", але падвойнае таўшчыні (64 бачыны). Тыраж тымчасам — 500 экзэмпляраў. Часапіс мае выдавацца ў беларускай мове, з рэзюме кожнага артыкулу ў ангельскай мове. Падпісваць і рэдагаваць часапіс будзе рэдакцыйная калегія на чале з Др. Тумашам, у складзе 3-х сяброў: Др. Тумаша, Праф. Акінчыца і Н. Арсеньневай.

Да апошняга пункту — Рознае — Др. Тумаш унёс прапанову правесьці ўзбор рэфэратаў Б.І.Н.і М. для сяброў Інстытуту і ўсяго беларускага грамадзтва. На гэтым сход быў зачынены.

2-і Сакратар Б.І.Н.і М.

Н. Кушаль (Арсеньнева)

Аўтографы першым чытачам —
беларусам Злучаных Штатаў Амерыкі

Пратакол паседжання кіраўніцтва
Беларускага Інстытута навукі і мастацтва

Калі паэт жыве не на Радзіме, яго імя ўжо легенда. Тым больш, калі размова ідзе пра паэта, талент якога можа ўпрыгожыць залаты фонд літаратуры любой нацыі. Пра Наталлю Арсенневу, яе дзівосны паэтычны дар цяпер менавіта так і кажуць. І не толькі беларускія эмігранты за акіянам, але і літаратуразнаўцы, і аматары паэзіі тут, на Бацькаўшчыне.

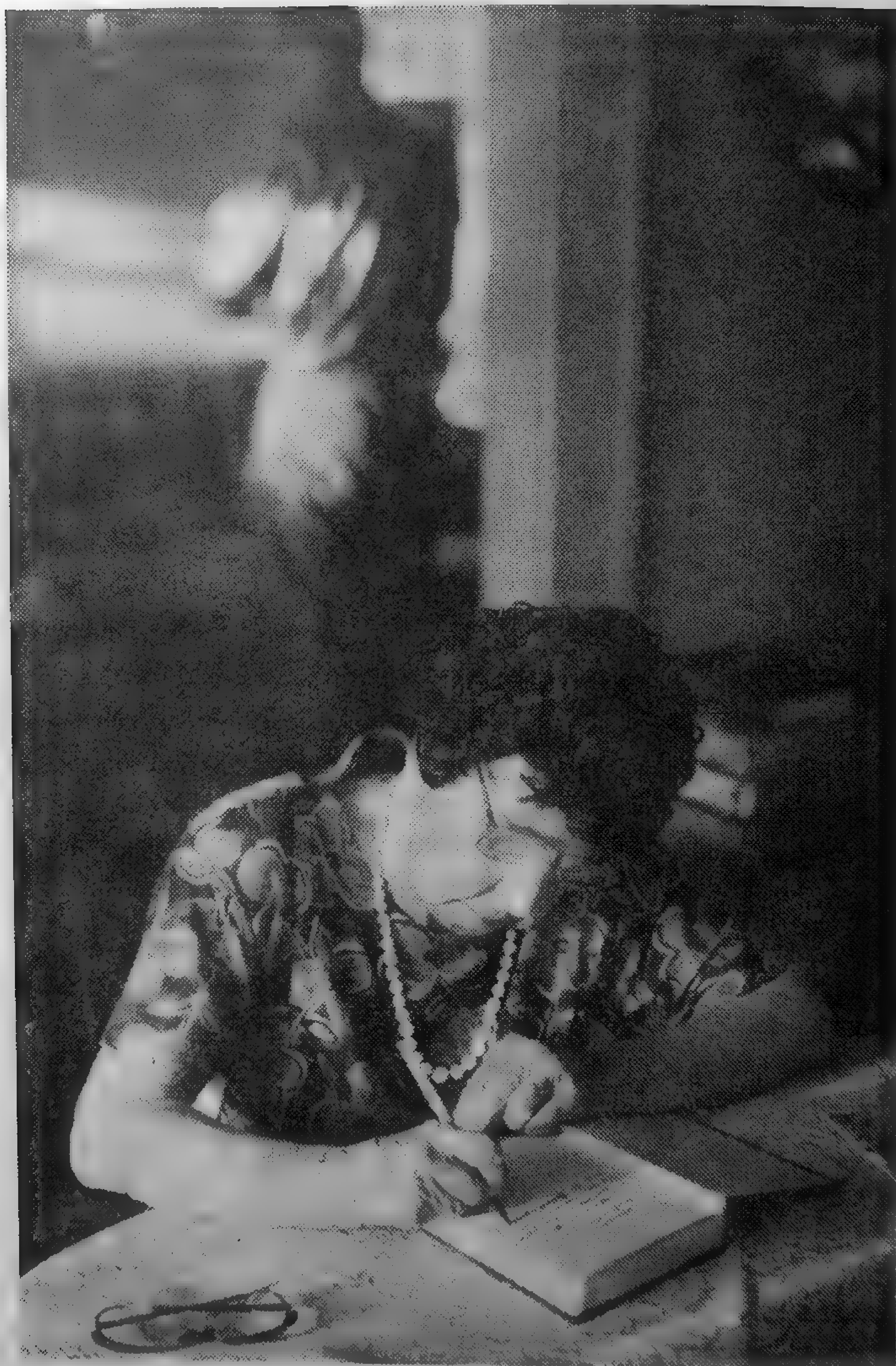

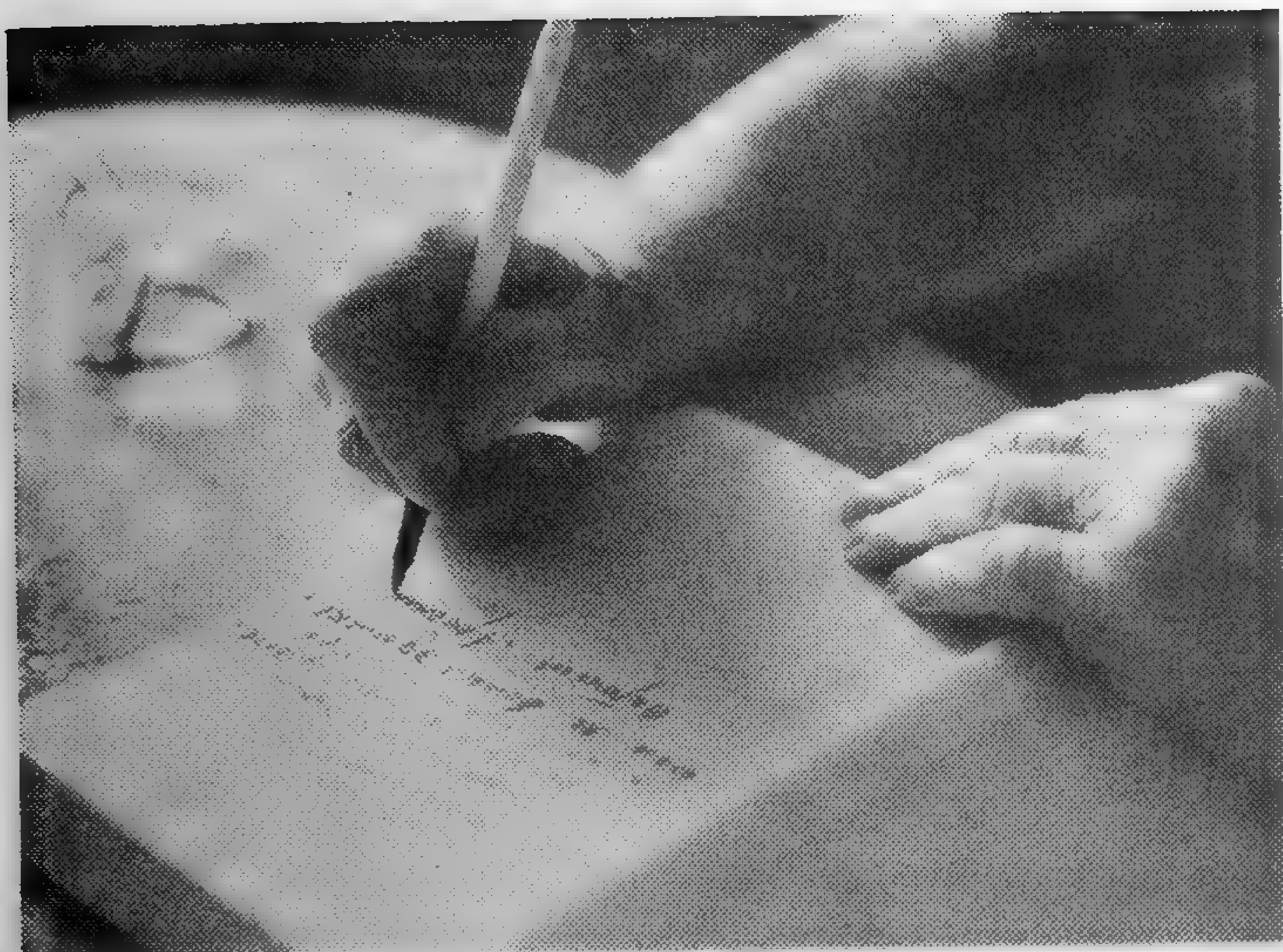

Мне даўно не давала спакою жаданне зрабіць фотанавелу пра славутую паэтку. Нават не верылася, што на гэты раз усё паспрыяе сустрэчы. Можаце ўявіць маё хваляванне, калі, мінаючы сотні міляў, я ехаў на поўнач ЗША. Як бы далёка ні быў горад Рочастар ад амерыканскай сталіцы і колькі б цікавых сустрэч з нашымі замежнымі суайчыннікамі ўжо ні было, самай каштоўнай і важнай лічу менавіта гэтую кароткую, працягласцю не болей за гадзіну, сустрэчу.

Наталля Арсеннева з Арсенем Монідам,
канадскім беларусам

Тры пакаленні.
З сынам і ўнучкай Наталляй

Што можна было ўбачыць за мізэрны адрэзак часу? Цяністую вуліцу, дом, квітнеючы дворык-сад... У доме над канапаю — карціна Пётры Мірановіча, таго самага мастака, які вельмі цаніў творчасць Арсенневай і намаляваў лепшы яе партрэт.

Каля сцяны ў вялікім пакоі, дзе прымаюць гасцей,— піяніна. Побач, на паліцах шафы, шчыльныя рады кніжных томікаў. Мяккі прамень вечаровага сонца на тым крэсле, дзе, утульна ўладкаваўшыся, паэтка любіць чытаць ці проста сядзець у задуменні...

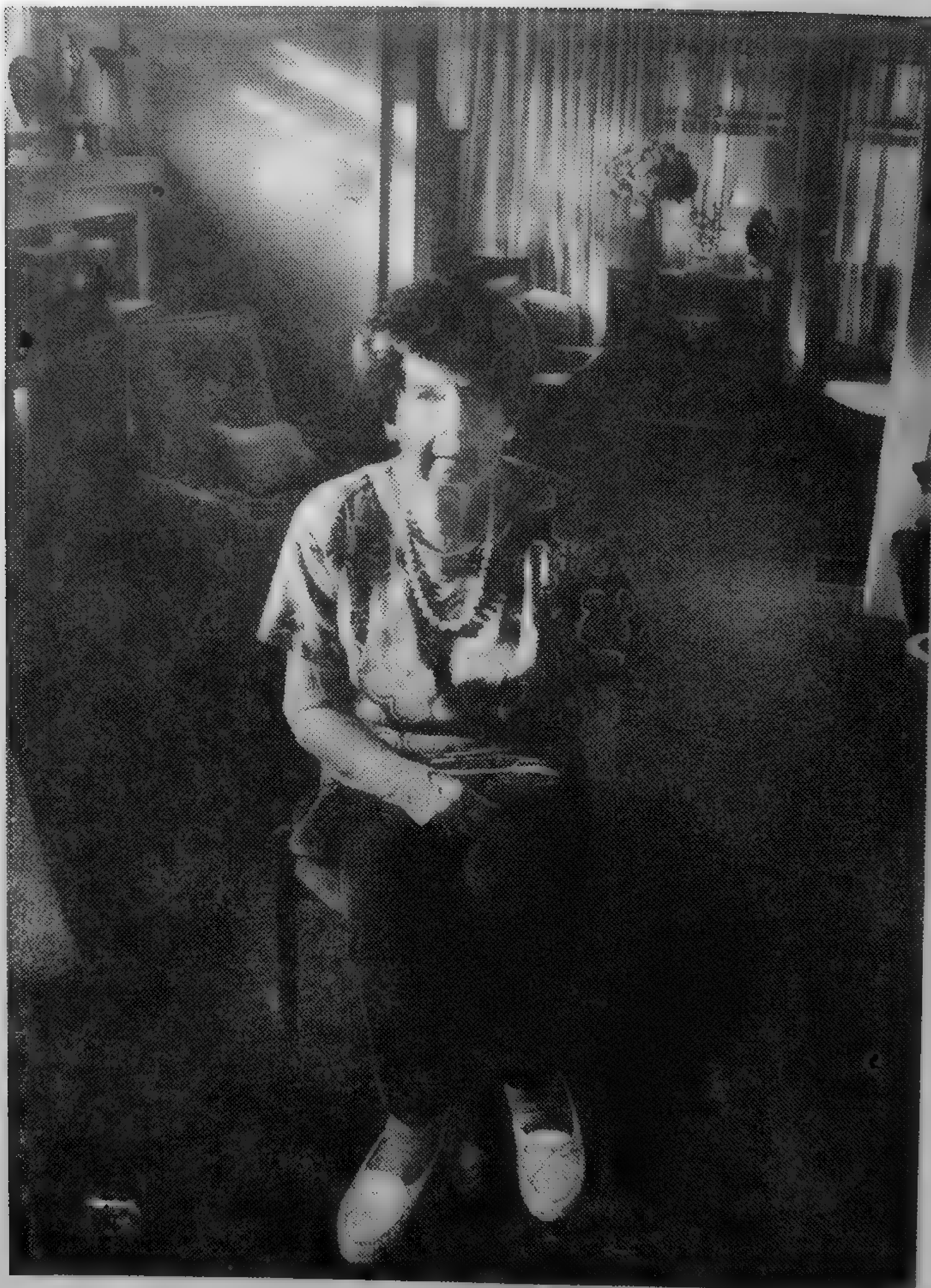

— Мы ўчора з унучкаю хадзілі па грыбы,— казала спадарыня Наталля, частуючы мяне смачнымі стравамі. Казала радасна і ўсхвалявана. Відаць, таму, што госці з самой Беларусі ў яе доме — даволі вялікая рэдкасць. Гледзячы на жывыя цікаўныя вочы ўвішнай гаспадыні і рухі, поўныя энергіі, зусім не верылася, што за плячыма гэтай жанчыны доўгае, багатае на падзеі — і светлыя, і змрочныя, балючыя — жыццё. Што ёй ужо дзевяноста адзін год...

Перад вамі невялікая галерэя непарадных здымкаў першай, вельмі кароткай сустрэчы з нашай жывой легендай.

Анатоль Кляшчук

Восень у Вільні

Клёны апалі, і золата й хварбы
крыюць зямлю дарагім дыванам.
Поўныя жмені лістоў тых узяў бы,
восеньскім сплёў бы іх, пышным вянком.
Таюць аблокі у небе высокім,
хвалі туману над Вільняй стаяць.
Места мярэсціцца ўнізе, далёка,
вежы касцёлаў у неба глядзяць,
цэркваў блішчаць залатыя галовы,
цёмнымі плямамі дрэвы ляглі,
сіняй палоскаю бор нат хваёвы
ледзь, а відаць за істужкай Вяллі...

Чуюцца, чуюцца восені чары
ў хварбах, у тонах лісця і нябёс,
лёгкім дрыжэнні кляноў у пагары,
свежасці йльдзістай, што вецер прынёс...

1921

3. Зак. 5254.

Сыплюцца з клёнаў лісты

Сыплюцца з клёнаў лісты,
сыплюцца ціха, маўкліва,
крыюць зямлю і кусты
пражаю жоўтай, шасцівай.

Сыплецца саду краса,
кроплі дажджу, як раса,
ззяюць сцюдзёнай палівай.
Восень... дык дождж і не дзіва...

Сыплюцца з клёнаў лісты,
сыплюцца ціха, маўкліва,
крыюць зямлю і кусты
пражаю жоўтай, шасцівай.

Сэрца і б’ецца й баліць,
плача па небе й зямлі,
тонець у сумах, сумлівах.
Восень...
                дык сум і не дзіва...

Вільня, 1921

На матыў хаўтурнага маршу

Гукі ўрачыстага маршу хаўтурнага
ціха ў паветры імглістым плывуць.
Сэрцы ад свету нявеtлага, хмурнага
ў свет неспазнаны, таёмны вядуць.
Гукі трымцяць, наплываюць, зліваюцца,
плачуць, растуць, ад зямлі адрываюцца.
З імі — і сэрца дрыжыць:
досі ўжо, досі ўжо жыць!
Што нам з жыцця недарэчнага, сумнага,
з лішняга дня, што, як рэшта, не згас?
Ляж, адпачні, дзіцянё неразумнае,
з доляй змагацца нямоц і нячас.
Гукі хаўтурнага маршу з ёй, доляю,
добрай, благою — не хочуць гуляць.
Чуеш?
Ціхой заліваюць патоляю
сэрца, і восень, і жальбы галля...
Досі ўсцяж шчасця шукаць па акеліцах,
шчасце ж людское, як казкі,— мана.
Ледзьве, бадзяжнае, недзе аселіцца —
нехта паруліцца ўраз адагнаць...
Досі ж...
А гукі трымцяць, разліваюцца,
плачуць, растуць, ад зямлі адрываюцца...
З імі і восень дрыжыць:
досі ўжо, досі ўжо жыць...
Што ў тэй нязнанай краіне за хмарамі
можа сыноў чалавечых злякаць?
Мала іх пошасці, войны з пажарамі
білі, аж слёзы плылі, як рака?
Там жа — ні слёзаў няма, ні гарачага
болю, калі — няма як памагчы.
Там, як калісьці, гадамі дзіцячымі,
возьмуцца сны нашы душы лячыць.
Чуеш...
як пошчакі маршу хаўтурнага
ціха ў паветры імглістым плывуць?

Сэрцы ад свету няветлага, хмурнага
недзе ў нязнаную далеч вядуць?
Гукі трымцяць, наплываюць, зліваюцца,
плачуць, растуць, ад зямлі адрываюцца...
З імі і сэрца дрыжыць:
досі ўжо, досі ўжо жыць!

1921

Недасяжнае

Мая душа ад скраю і да дна
наліта светлай нейкай сілай.
Мне ўсё здаецца ясным, мілым:
і неба сіняе, і хвалі тумана,
і ніў далечыня, і залатыя клёны,
і хвояў баравых убор чорна-зялёны.
Здаецца,
            шчасце дзесь каля мяне, так блізка,
здаецца, я магу узяць яго рукой.
Ды не сягну... Вось так, як над ракой
схінаюцца галлём вярбіны нізка, нізка,
а ўсё не здолеюць напіцца тэй вады,
што надзіць іх і дні, і тыдні, і гады.

1921

У лесе

Ф. К.

Лес вітаў нас нячутнымі словамі,
нам смяялася неба празрыстае,
а над намі, гары над дуброваю,
хмаркі таялі лёгкія, чыстыя.
Па узгорках, па травах уквечаных
косы сонца нізкога туляліся,
у васох запыняліся нечага,
адплывалі, із ценем зліваліся...
Штось шасце лес... Дубровай зялёнаю
слаў із ветрам нам шэлехі зводныя,
і здавалася дзіўна знаёмаю
мова іх, і чужая, і родная...

Вільня, 1921

Красавік

Максіму Гарэцкаму

Неба сіняе, сіняе, сіняе...
Ані межаў у ім, ані дна.
На зямлі ж прыгажуняй-княгіняю
пазірае мне ў вочы вясна.
Лазнякі срэбным пухам акрыліся,
вецер пыл па-над імі мяце,
тут — пралескі ў раўку затаіліся,
сірацінай фіялка цвіце,
там — жаўцеюць вяночкі вясновыя
красак нейкіх нязнаных яшчэ,
там — ізноў, залатыя, ліллёвыя...
з іх вясна дываны свае тчэ.
Як тут ціха, ні гулу, ні гоману,
пачынае нат сум засынаць,
ды душою жывою, нястомнаю
чую ўсё ж я, што ўсюды вясна.
І нічога мне ўжо не жадаецца,
ні кахання, ні светлых мінут,
у душы маёй штосьці зрываецца,
што няўзнак адцвітае, а тут —
тут фіялкі цвітуць цёмна-сінія,
сеюць водар салодкі вясны,
што брыдзе прыгажуняй-княгіняю,
рассыпае вясновыя сны.

Вільня, 1922

Няўжо

Недаверліва ноч надыходзіць,
нешта слухае... Дых пераводзіць...
Ціішыня... ціішыня... ціішыня...
Ў сінім сцені схаваліся вулкі,
гоман места, далёкі а гулкі,
знік з апошнімі косамі дня.
Ў небе зоры смяюцца праз слёзы,
і хоць ліпы дрыжаць ад марозу,
а смяюцца чагось і яны.
Дык няўжо ж нас жыццё так стаміла,
што не знойдзем хацення ці сілы
усміхнуцца праз слёзы і мы?

Вільня, 1922

Мэта жыцця

Мэта жыцця,
кажуць людзі без сілы,
мэта жыцця — дачакацца магілы.
Як пражывеш ты, сумленна ці не,
ці не ўсё роўна,— бо смерць не міне.
Мэта жыцця,
кажуць поўныя сілы,
з доляй змагацца да самай магілы,
веры не траціць і страху не мець,
смела, байцамі памерці, згарэць.
Мэта жыцця, яшчэ кажуць,
не йрвацца
ў неба, а толькі зямлі прыглядацца.
Зведаць грахі ўсе, ўсяго спрабаваць,
каб не так горка было паміраць.
Мэта жыцця, ўрэшце кажуць,
хавацца
з сэрцам ад смутку, з слязіма не знацца.
Думкі аб праўдзе? Дурное — і ўсё!
Мэта жыцця — захаваць жыццё!

Слонім, 1922

4. Зак. 5254.

Шчасце

Шчасце — як сонца: маленькая хмарка
пройдзе па небе ціхім сярод дня,—
сонца ўжо свеціць так жутла, няярка,
момант — і сонца няма.

Шчасце — як вішняў вясняныя краскі:
вецер павее, заплача вясна,—
сыплюцца снегам на дол яны гразкі,
момант — і красак няма.

Шчасце — як светлыя, ясныя мары:
рэзкае слова, заўвага адна,—
і дагараюць яны у пажары,
момант — і мараў няма.

Слонім, 1923

Развітанне

Тонкай мглой абвязаліся сінія далі,
сінія-сінія далі на ўзмежжы нябёс.
Па жытох расплыліся вятраныя хвалі,
ветру плаўныя хвалі, што вечар прынёс...

І паволі, паволі чырвоным пажарам,
занялося чырвоным пажарам усё:
і жыта, і кляноў верхавіны, і хмары,
й нат будзённае, шэрае ў шэрым, жыццё.

Дзень канаў з недаверлівай, кволай усмешкай,
з прыкрай, горкай усмешкаю хворых людзёў,
і звінелі яму развітанне узмежкам
зелянкавыя конікі — дзеці палёў.

Развітанне з жыццём, развітанне навекі,
развітанне навекі з жыццёвай маной,
калі чорная ноч моцна сцісне павекі,
моцна сцісне павекі над сцерплай зямлёй...

Хэлмна, 1924

Родны край

Сонца заходзіць... На вежах кляштарных
скрозь загараюцца тысячы зорных
зырка-чырвоных агнёў...
Хораша... Сэрца ж міжвольна імкнецца
ў край, што яшчэ харашэйшым здаецца,
родны, найлепшы з краёў.
Там... Там усё быццам так, а іначай
хваляй у сэрца ліецца гарачай,
там... Там усё мне мілей:
сіняе, сіняе неба бясконца,
шчыра вясёлае, яснае сонца,
далеч бязмежных палей.
Там, там у гожыя, цёплыя ранкі
песняю срэбнай вітаюць жаўранкі
першыя пробліскі дня,
песняю будзяць ціхія лагчыны,
дзе яшчэ пасмам густым, цёмна-сінім
сонна калышацца ймгла.
Сонца расу там усмешкаю сушыць,
вецер там краскі калыша, варушыць,
хваляй плыве па лугох,
хвоек зялёных шумяць верхавіны,
ў жаху адвечным трапечуць асіны
ў змрочных, гушчарных барох.
Вёсны там... Пешчы нясмелыя сонца
будзяць жыццё пакрысе у старонцы,
робіцца неба сіней,
вецер крыніцай пад небам плюскоча,
нешта зямлі веснавое шапоча,
звоніць, пяе ў лагчыне.
Леты там... Хвалі па жыце лунаюць,
колер зялёны на срэбны мяняюць,
срэбны на сіні, сівы...
Сцежкай вузкой у жытох заблудзіцца —
золатам можна накрыцца, заліцца:
жыта — вышэй галавы.
Восень там... Постаці жоўтых бярозаў,
ліст, парудзелы ад першых марозаў,
скрозь пад нагамі шуміць,

плавае з лёгкаю хваляю ветру,
срэбрам блішчыць у празрыстым паветры
ніць, павучыная ніць...
Зімы там... Песні дзікія завеі,
ночы глухія, у небе лілеі —
краскі сцюдзёныя зор,
бор, што прыбраны у снежныя шаты,
высіцца пышны, магутны, багаты,
топчачы сценяў вузор...
Вёскі там... Мох, саламяныя стрэхі,
чырвань рабін у садку для пацехі,
студня з даўгім жураўлём,
куст недацвілай, апалай паўрожы,
крыж учарнелы ў канцы раздарожжы,
дах ад дажджу над крыжом.
Вечарам травеньскім тут, на расстані,
людзі пяюць, адмаўляюць літанні,
кленчаць на цёплай зямлі...
Кленчаць, а сонца за вёскай знікае,
ніткай густой, залатой падтыкае
крыж, і людзей, і палі...
Верай магутнаю, светлаю сілаю
вее над гэтай грамадкай пахілаю,
надзіць прыгожасцяй май...
Навет адзін абразок гэткі ў полі —
й сэрца цябе не забудзе ніколі,
родны мой край!

Хэлмна, 1924

Пытанне

Даль, нябёсаў туманная даль
тае, гасне над ліпаў калонамі,
што усталі суценьмі зялёнымі
паміж доляй ды мною, на жаль,
і звіняць пад дажджом, як крышталь.

Цішыня... цішыня над старонкаю.
Ў срэбнай золкасці травы дрыжаць.
Нат жаўронак із песняю звонкаю
ў гэткі дзень не ўзляціць, сенажаць
срэбрам гукаў з нябёс бласлаўляць,
ані з зоркай рамонкавай тонкаю
летні вецер не прыйдзе гуляць...

Божа! Дні мае, хіба што шчасныя,
ціха сходзяць, сплываюць удаль,
па сабе пакідаючы жаль,
па мінулым — тугу перадчасную,
што звініць, быццам кропляў крышталь.

І пытаюся з болем міжвольным я:
што ж ты робіш з душою, з сабой,
як праходзіш жыцця пуцінай,
што ты робіш із воляю вольнаю,
бо мінуць — і не вернеш, на жаль.

Хэлмна, 1924

* * *

Сонца вяснянае ў золаце косаў,
срэбныя вербы на плёсах бялёсых,
восені зырка-чырвонай пажары,
ночныя зводы і ночныя чары,

сэрца развагі і сэрца парывы,
песні, што ўлетку сплываюць на нівы,
плач лесуна, сінь вазёр лебядзіных,
жахі глухое паўночнай гадзіны,

долі пакора і з доляй змаганне,
роднай староньк і ціхое каханне,—
ўсё, што у думках нясцішных пяе,—
вершы мае.

1925

Увечары

Не ўцячы ад тугі. (Залацістыя сеці
ясны вечар накінуў на нівы й лугі.)
Затрымаліся, ў вышу не хочуць ляцеці
мае думкі крылатыя, дзеці тугі.

Жаль чагосьці, чаго? (Сіняватыя сцені
праз дарогу ляглі, і сцямнела ў лагох.)
Абудзіліся казкі душы — летуценні,
штось шапочуць, і надзяць, і плачуць, чаго?

Нешта ў сэрцы расце... (Па-над срэбрам аблокаў
моўчкі ўзняў маладзік свой заплаканы твар.)
Яшчэ момант... і рыне паводкай шырокай
мая песня — натхненне, жыцця майго чар!

Хэлмна, 1925

Васількі

У жытох расцвілі, расцвілі васількі...
На прасторах шырокіх, не нашых палёў,
між маўклівых, зялёных яшчэ каласоў,
на чужацкай зямлі расцвілі.

Расцвілі, па узгорках пясчаных бягуць...
А ўнізе́, пад гарой, зелянеюць кляны,
асыпаюцца яблыны — слёзы вясны —
і цвітуць васількі і ў лагу.
Краскі любыя, памяткі іншых палос,
белых дзічак на межах, сцяжынак-шляхоў,
краскі — памяткі песні званкіх жаўрукоў
пад паветкаю сініх нябёс...

Там, у родных палёх, вы не гэтак цвілі,
гэткі сум не імгліўся у вашых вачох,
гэтак хутка ваш стан не хінуўся, не сох,
краскі роднай, далёкай зямлі!

Хэлмна, 1925

Зачараваны кут

Ой вы, казкі, казкі-чары!
Із надзённасцяй зударыць
вас — і трэскі палятуць!
Каб не вы, ці мала ўбогіх,
нехлямяг, у паўдарогі
пазрывалі б каліту,
завярнулі, не дапялі,
патапіліся б у жалі,
звягай сцятыя, зляглі?
А пад вашаю атрутай
хоць навомірг скінеш путы,
ўбачыш казку й на зямлі!

Дрэмне багна... На балота
ўжо кладзецца пазалота,
зырка чыркае ваду —
месяц гэта ўзняў павекі,
на бары зірнуў, на рэкі,
на дуброваў чараду.
Там, дзе згрудзіліся ў змроку
вербалоз, трысцё, асокі,
качкі б'юцца на начлег,
млын ляжыць, як воз паловы,
і вачмі сляпымі ловіць
тую зорку, што спялей.
Млын — не млын... Страхі — нізвання,
ветругі змялі, не сяння,
учарнеў, прыгнуўся зруб,
і даўно здубела кола,
ўжо не сноўдае наўкола,
каб надраць на кашу круп.
Ды не спяць у сенцах сцені:
ўночы ў поўню хтосьці пеніць
пену ў заставе сухім,
нехта іскры ў цемры крэсіць
і рагоча ў цёмным лесе,
насыпаючы мяхі...
Ды не годзе, на заходзе
ўлетку ў лётным карагодзе

ймкнуць туды русалкі — піць,
а напіўшыся удосыць,
чэшуць хмель зялёны касаў,
аж, як шоўк той, зарыпіць...
Ноч насоўваецца з бору,
жабы рыпу ўтораць хорам,
гойстра тхне багінне, тхля...
І тады вось тамка зводы,
здані, страхі з-пад калодаў
выпаўзаюць спакваля!
Кажаны шатыраць вушы:
ці не рой шуміць дзе мушы,
крылаў стрымліваюць гон,
совы вухкаюць панура
з вершалінаў дрэваў бурых
на загубу, на праклён...
Там а поўначы бяззорнай
вадзянік вылазіць чорны,
бруха мокрае скрабе
і рукой слізкой, зялёнай
вее жвір на хлеб надзённы
вадзянісе і сабе.
Там... сам слівень, у кароне
залатой на слізкай скроні,
з багны, скрут у скрут, паўзе,
спорнік змеем прамяністым
зносіць грошы да маністы,
знае сховы балазе.
Там лясун ідзе у скокі
з лесавіцай крутабокай,
векавечны маладзён!
Маладзік там ведзьмы сочаць,
зелле йрвуць па роснай ночы,
чорны, злы, атрутны плён...
Ды, калі пявун гарласты
прапяе у вёсцы,— шастаць
у бары сціхае ўсё.
Ціха зноў... І толькі зоры
гладзь балотную сузорáць
ды калышацца трасцё...

Вяселле

Ці не вецер над грэбляй галосіць?
Не вярбіны йрвуць в плачам валоссе?
Не, спраўляе вяселле ля млыну
вадзянік, бярэ з рэчкі дзяўчыну.

Ледзь брыла маладая, схудзелым
белым тварам у цемру глядзела,
вусны сінія шчытна сціскала,
пальцы ломячы, нешта шукала...
Пышны йшоў малады, пасміхаўся,
да свае маладой пахінаўся,
сам вялікі, няскладны, цыбаты,
з барадою зялёнай, калматай...
Не сваты маладых запівалі,
як спрадвеку дзяды наказалі,—
заручылі бяда іх і гора,
не запуснай нядзеляй, а ўчора.
Не баяркі сяброўку ўбіралі,
расплятала касу русу кралі —
расплятала касу рыбкі-плоткі,
павымаўшы шаўковыя ўплёткі.
Не браты тыя ўплёты хавалі —
акунькі іх па дне расцягалі.
Не радня маладую дарыла —
хвалі ў вочы сыпнулі ёй жвірам.
Не ў царкве маладых павянчалі —
на дне віру вянцы ім трымалі,
не баяры у жычках ды ў ботах,
а гнілыя карчы над балотам.
Не маліліся поп ды з дзякамі —
здані-вербы шасцелі сукамі,
на налоі не свечкі гарэлі,
а трухля балацяная з прэляй.
Не гулі ім дуда, ні цымбалы —
ветругі голым веццем шургалі,
не йшлі ў скокі з хлапцамі дзяўчаты —
вадзянік адзін тупаў калматы.
Ой жа ж тупаў, дзікі, рагатлівы,
абымаўся з сваёй чарнабрывай!

А яна... А яна галасіла,
каравай свой слязіма расіла:
— Зашумі, лес, зялёна дуброва,
уздымецеся, ветры буйныя,
залятайце да роднага таткі,
залятайце да роднай матулі.
Уставай, уставай, татка родны,
ды вынось абраз, родная маці,
бласлаўляйце дачушку вяселле,
ой, дзіўное вяселле гуляці!
Не шуміць лес, зялёна дуброўка,
не ўздымаюцца буйныя ветры,
не ўстаюць, не, не йдуць татка з мамкай
бласлаўляці дачку на вяселле.
Ой, сасонка мая баравая,
ой, галоўка мая палавая!
Была маткай мне ночка глухая,
родным таткам быў сплаканы ветах,
выпраўлялі мяне браты-ветры,
галасілі па мне сёстры-зоры.
Ой, і моцна ж званы там нам гралі,
ой, і зырка ж нам свечкі міргалі,
ой, прыгожа ж папы нам спявалі,
калі хвалі мяне спавівалі,
толькі ж я, ой, матуля, матуля,
ні званоў тых не чула, ні гуляў...

Ці не вецер над грэбляй галосіць?
Не лаза йрве із плачам валоссе?
Не, спраўляе вяселле ля млыну
вадзянік, бярэ з рэчкі дзяўчыну.
Вераб'іная ж ноч над вадою
яер тузае, ледзьве устоіць,
разлівае счарнелае срэбра
хваль па кола струхлелага рэбрах,
ды яно у пясчаных сувоях
супачыла, даўно нежывое...

Песні

Як без сонца не пражыць нам,
без начы для дня не ўскрэснуць,
так не ўкорміць хлеб нас жытні,
да яго не даўшы песні.
З песняй жыць лягчэй на свеце
нат галоднаму з бязрадным,
і ў хаўтурнай — сонца свеціць,
і ў прыгоннай — плешча радасць...

Кажуць людзі, што сівою
даўніной спяваць не ўмелі.
Скрозь без песні лог травою,
а палі — брынялі спеляй,
і, лён сцелячы ўвосень,
ці жнучы жытцо спякотай,
ці расчэсваючы косы,
не спявалі, нат употай.
Не было ў сяле дзяўчыны,
каб ды слала ў неба голас,
ды было яно не сінім,
як не срэбным быў і колас.
Штось не спорылася сошцы,
штось не спорылася й кроснам.
Былі леты — спёка, мошка...
Былі зімы — сівер посны...
Ды спявалі птушкі ў лесе,
як сягоння: берасцянкі,
і шчыглы, і дрозд пярэсты
й салаўі, на змерку й ранкам...
Дзесь тады, на аднаселлі,
нарадзіла сына маці.
Сёмы... Выкупала ў зеллі,
узялася спавіваці,
а дзіця не спіць, а просіць:
«Ты мне лапці дай, не полкі.
Як пачопкі загалосяць,
коле жаль мяне, бы голкі,
дый сысолкі мне не трэба,
ці ж яе нассешся ўволю?

Дай мне лепш акрайчык хлеба,
да яго драбочак солі».
Падзівіліся у хаце,
бабка тройчы крыж паклала,
а што зробіш? Лат на лаце,
ды надзелі неяк малеч.
Лапці ўзяўшы за аборы,
падкасаўшы подал, босы,
сысунок пабег да бору,
сінявокі і бялёсы...
А ў бары сукрысты чырвень
сыпаў скрозь цяплінь і сонца.
Зелянеў на сцежцы пырнік,
зелянела ймхоў суконца,
і з галінных перасмыкаў,
з круглых дупляў, з-пад карэння,
баравое — у сто зыкаў —
залівалася стварэнне.
Стаў малеча... Аж жахнуўся:
ўсё гудзе, звініць, спявае...
А тады — і сам, як гуслі,
зазвінеў... Наўздзіў параіў!
Паплылі ў гушчары гукі,
паляцела ў сіню песня...
Задрыжэў, узняўшы рукі,
бор, каб чар тэй песні стрэсці.
Ўраз загралі спеўна хвоі,
ўзняў бярэзнік пералівы,
дубу бас пакрыў, падвоіў
гэты спеў... Няўзнак, жалліва,
знеткуль з багны ўліўся мокрай
альт асін... Хвошч шаснуў долам,—
ды часцей, званчэй устокраць
матчын сын выводзіў голас!
Не падолеў бор, паддаўся,
кінуў весці, толькі ўторыў...
Гэтак дзіў найбольшы стаўся —
нарадзіўся лек на гора.

І пайшоў адсюль па свеце,
звык — шукаць у песнях рады,
скрозь бо з песняй — сонца свеціць,

скрозь бо з ёй — іскрыцца радасць.
Бо без песні ўжо не жыць нам.
не лавіць нам вецер весні,
не пад'есці лустай жытняй,
да яе не даўшы песні.

Жаўрук

Ці ты любіш вецер?
Дык паслухай мовы
ветру ў мокрым голлі хвояў маладых
і з мядзяным роем зыкаў — казку зловіш,
не спыніўшы навет мернае хады.
Казку пра нядолю, дзеўку вадзяную,
пра ваду жывую, ведзьму ды ваўка...
З іх — мацней у жмені затуліў адну я:
пра драбок маленькі, шэры —
жаўрука.
Дзесь, калісь—плёў вецер—жыў хлапец
пры маці.
Моцны, шэравокі, валасы ў струкох,
не гультай ні ў полі, ні ў бары, ні ў хаце,
што спяваць надзіва гожа, звонка мог.
Ледзь размесіць сонца цемру й дзень павесіць,—
ён ідзе ўжо з сошкай, рэжа глей, пяе.
Рэжа, й як змярканне выплыве над лесам,
і яшчэ тэй песні ўсё не дапяе.
Нат калі прыгоніць ён парою коні
на зялёны поплаў, сядзе над вадой,—
і тады спявае, толькі, каб сутоні
соннай не трывожыць, ціха, сам з сабой.
Часта з сіні чорнай, мо каб дзень паскорыць,
абрываў хтось зоры, кідаў далавы,
і ляцеў за znічкай кажнай след разорай,
і згараў, крануўшы мокрае травы.
Як аўсы зжыналі і даўжэлі ночы,
знічак тых бывала часам, як пяску.
Дык не спаў хлапчына, думаў —
след прасочыць,
аж, дзіўному, золак падаваў руку.
Пачалі збірацца бацяны ў лагчынах,
верасы красою ўзлессі залілі...
Давялося хлопцу змрочнаю часінай
аднаму вяртацца ў вёску праз палі.
Йшоў... Спяваў... Не сніцца ж!
Зорка-зараніца
ўспыхнула, шугнула і зляцела ўніз,

адно ззянь у вочы ціснецца сляпіцай
ды ў нябёсах ніткай срэбнай след павіс.
Стаў пяюн абцерці слёзы, ажно вечар
пасвятлеў, як быццам золак беліць свет,
штось гарыць узмежкам, грэе ў твар і ў плечы,
не гарыць... а чэзне... гасне у траве —
і ўстае дзяўчына перад ім, з зыркою
залатой усмешкай, залатой касой,
залатыя вочы радасці не ўтояць,
залатыя пальцы торгаюць крысо...
«Хто ты?» — «А дзяўчына з пералётаў сініх.
Вось пачула песню, на яе й зышла.
Заспявай якую, звонкую (я ў стынях
угары прастыла) прыпеўку з сяла...»
А сама гамоніць, а кладзе далоні
на плячо, гуляе з жычкай, люба так,
ціха смехам звоніць, дыхае ля скроні,
аж бліжэй, здаецца, не прыльгне ніяк.
А тады — знячэўку пальцы рук расшчэпіць
і адрыне целам залатым уся,
ён — за ёю! Ловіць, горне... і у шэпце
тоне песні пошчак, мкне кудысь прасцяг...
Ды узноў, здалёку, знекуль, выплывае
свет урэшце... з песняй... Песня зноў гарыць,
і хлапец не бачыць, што лаза сівая
ўжо плыве пад ногі,
що яны — ўгары,
што ў густой сутоні ледзь відаць аржонне,
выспай чорнай выплыў і нырца даў бор,
а над ім, над дзеўкай залатой — сягоння,
дзе ўзыходзіць сонца і ў вагні прастор...
Нат не бачыць хлопча, што трымцяць,
трапечуць
за плячыма крылцы, шэрыя, як ён,
што не з ім дзяўчына, стаяла, як свечка,
што яна — заранка, ён — не маладзён...
Бо не тое ловяць дробныя зярняты
чорных вачанятаў, звоніць не таму
шэранькае горла...
Ён звініць, праняты,
славу дню, што ззяе жаўруку —
яму!

ЖОЎТАЯ ВОСЕНЬ

Жоўтая восень

Нэрвы ўвосені страшаць нас совамі,
ша... шасцяць кажановымі крыламі...
Непрыветнай вітаемся моваю
мы з асеннімі казкамі-былямі.
А ці ж восень папраўдзе панурая?
Груганнём над ніўямі расселася?
Рызманамі зрудзелымі, бурымі
на асінах павісла, на верасе?
Жоўта скрозь...
Над палямі шырокімі
спяць дубы, як мядзяныя волаты,
ўкруг бярозы стаяць белабокія,
сыплюць з косаў расплеценых золата,
спіць лог жоўты, туманамі змочаны,
пахне мохам, лістамі, як ладанам...
І сціскаецца сэрца, не хочачы,
смуткам любым, дзіўным, неразгаданым.
Дзе ж тут жах, кажановыя шэляхі,
плач савіны, вятругі нэрвовыя?
Восень жоўтая смуткам кудзеліцца,
сном кладзецца на вецце дубовае.
Для мяне яна — блізкая, знаная,
новай песняй у сэрца ўціскаецца
і натхненнямі, здаўна чаканымі,
нада мной, як лісцём, асыпаецца...

Каб крылы...

Злавілася сонца у сеці,
у сеці, сатканыя з хмар...
Каб крылы саколія мець мне
ды дзесь па-над хмары ўзляцець мне,
у сонца нясцерпны пажар!

Хай вочы мае занявідзяць,
хай змоўкне навекі мой спеў,
хай людзі мяне зненавідзяць,—
а дух мой да сонца ўзляцеў!

Хэлмна

Ішла вясна

І парловыя хмаркі вяночкі плялі
над паўсоннай, імглістай прасторай зямлі,
і цалункі гарачыя сонцавых кос
з сініх, сініх, празрыстых сплывалі нябёс,
і пралескі ўсміхаліся ў сцені лагчын,
і ў мутной, але сіняй вадзе каляін
запаляліся сонцам мільёны агнёў,—
бо вясна йшла у руні палёў.

І дрыжэлі знаёмыя струны ў душы,
пазрываныя ў часе зімовай цішы,
і хацелася некуды йрвацца, ляцець,
і хацелася крылы птушыныя мець,
і хацелася свет абымаць, цалаваць,
і пяяць, і пяяць, і пяяць, і пяяць,—
бо йшчэ раз за маіх пералётных гадоў
ішла вясна ў зяляніне садоў!

Хэлмна, 1928

Яшчэ адна вясна

Мінулі халады, і снег дадзелы тае...
У лужынах вады, у белых аблакох,
у сіні загустой, што неба залівае,
вітаю я вясну на полі, між дарог...
Узноў ідзе вясна, йдзе новая адвечна,
як сотні год таму — праменны, дзіўны чар...
Ды сэрца не гарыць, а тужыць недарэчна,
бо ў ім, ў гаркім, штогод — слабейшы
весні жар.
Калі б расло яно, ірвалася у вышу,
зракалася ўвясну усіх, што ёсць, клапот,
а сяння — хай вясна, шукае сэрца цішы,
не сніць, не летуціць, закутае у лёд.
І навет слоў няма, каб прывітаць гарача
каханую вясну так, як калісь, даўней.
А ўсё-ткі ў думках нешта цешыцца ці плача,
і сонца свеціць мне штораз ясней, ясней!

Хэлмна, 1928

Першы снег

Сяння раніца й сонца ўставалі
у вянку з каляровых агнёў
і карункамі йльдзянымі ззялі
залатыя галіны кляноў.
Нетутэйшыя, дзіўныя краскі
загараліся ў шыбах вакон...
Было ранне — старонкаю з казкі,
было ранне, як казачны сон.
А пасля... неба згасла... сцямнела...
вецер голлем сухім зашасцеў,
з шэрай вышы, і чысты і белы,
снег густы паляцеў, паляцеў.
Ён паблытаў дзіўныя вузоры
у галлі разварушаных дрэў,
ён маркотныя нівай разоры
снежна-белай пялёнкай адзеў,
сыпкіх гурбаў намёў, перайначыў
свет, хаду нашых чынаў і дзён.
Згасіў зоры й агні, каб зазначыць,
што ўсё ж доля — не казка й не сон.

Хэлмна, 1928

5. Зак. 5254.

Туга

Лёгка-замглёныя восені далі
ў ясна-зялёным блакіце стаялі.
Гаснучы, сыпаўся дзень пазалотай
[illegible] неба на тонкіх бяроз пераплёты.
Чырваняй кволай, старой акварэлі
клёны й асіны у лесе гарэлі.
Дзень дапаліўся, і цемра нядбала
ў шэрасці хварбы жывыя схавала.
Лес у густым, мутнаватым тумане
ў змрок адышоўся, як шэрае зданне...
Цёмна... Бярозы нябачна у полі
сыплюць асеннія слёзы паволі.
Ўслухайся ў плач іх, жаллівы без меры.
Ці разумееш у плачы тым шэрым,
што яшчэ нехта у вечар туманны
тужыць усупал з табой па нязнаным?

Хэлмна, 1930

Часта ўвечары

Часта ўвечары, так, напрадвесні,
калі гасне заход, перад ночай,
гэтак хочацца выліцца песняй,
а так мучыць пачуцце нямочы!
Усе словы здаюцца малымі,
ўсе — не тымі, што выцвісці хочуць,
бо ніяк не параджу я з імі,
што здалёк і смяюцца й сакочуць.
Словы — ветры на крылах птушыных,
словы — зоры са шляху сусветаў,
словы — пэрлы з нязнаных глыбіняў,
словы — будзьце слухмяны паэту!
Слова — музыка першых грымотаў,
слова — павадка яблын вясновых,
слова — думкі нястрымнай узлёты,
слова — будзь жа паэту слухмяным!
З цябе вытку пояс шматкалёрны,
каб агнём у ім ніткі гарэлі,
упляту ў яго ззянні ды зоры,
раззваню скрозь жаўронкавай трэляй,
аджыўлю ў табе зыркасць зарніцаў
і шум-шэлях расістага жыта,
ўспомню ўсё, што забытым маніцца,
ўспомню ўсё, што даўно пражыта.
Не ўцякай жа нябёснай пуцінай,
не хавайся ў далечах нязнаных...
Слова — вецер на крылах птушыных,
слова, будзь жа мне, будзь паслухмяным!

Хэлмна, 1930

Вячорная містэрыя

Сплёў вечар вянок прамяністы
з шыпшыны і макаў чырвоных,
у небе завесіў прачыстым,
на ясных нябёсных загонах...
А сонцу вянок спадабаўся,
у чырвані сонцу да твару...
Так — захад у хварбы прыбраўся,
так вечар заняўся пажарам.
Усё, што такім было знаным,
адразу зрабілася дзівам:
настольнікам, золатам тканым,
пасслаліся жытнія нівы,
агнём загарэліся стрэхі,
сады і вяршаліны бору,
і густа праз хмараў узрэхі
сыпнулі, як зерняты, зоры.
Бярозаў зялёныя рукі
застыглі, бы ў часе малітвы,
прачнуліся ночныя гукі,
нячутыя ў дзень працавіты,
затросся лазняк з пераляку,
пачуўшы крок чорнае ночы...
І росамі вецер заплакаў,
у змроку хаваючы вочы...

Хэлмна, 1932

Паралель

Ціхі вечар, маркотны, ласкавы,
так паволі, паволі зышоў,
і зліліся у змрочнасці лавы
пад прысадай густых каштаноў.
Залеглі цёмна-сінія сцені
у завулках, у цёмных кутох,
дзе міргаюць і гаснуць праменні
у разбітых мутных ліхтарох.
Ноч абмыла пяшчотаю парнай
камяніцы і вочы вакон,
і прарваўся з блізкое кавярні
неспакойнае музыкі тон...
Гаручковая смеласць размовы,
недарэчны, адрывісты смех,
голад шчасця, спрадвечны а новы,
ўсцяж жывое жаданне уцех,
пад прысадамі змрочнымі лавы,
дзе купляюць на ноч пачуццё,—
гэта места спрадвечнае права,
гэта места старога жыццё...

А далёка, далёка, далёка
сніць аб лепшым вячорны прастор...
Там жыта падняліся высока,
звоніць рэзвых казёлчыкаў хор,
там туман сіняватай сцяною
спавівае ужо сенажаць,
там так ветла над соннай зямлёю
тоняй сіняю зоры дрыжаць,
там паволі, маркотна, ласкава
спавівае ноч нівы й палі...

Там, не тут, там спрадвечнае права,
праўда вечная маці-зямлі.

Хэлмна, 1932

Новая зіма

У вабыймах дзіўнога спакою
спіць палёў неабсяжны прастор...
Зноў на шыбах мастацкай рукою
тчэ зіма далікатны вузор.
Зноў сінее зімовая далеч,
зноў зяленяцца змрокі, як лёд,
і гарыць пурпуровай эмаляй
нежывы і халодны заход...
А нядаўна, здаецца, учора,
на блакітных палотнах нябёс
ткалі шоўкам зялёным вузоры
маладыя галіны бяроз,
пахла мёднай ліпой у паветры,
дыхаў пешчай гарачаю змрок
і змяталі вячорныя ветры
пыл з распаленых сонцам дарог...
Так нядаўна, учора, здаецца,
хоць мяцеліца сяння мяце
і на сэрца жывое кладзецца
пыл лядзяны гусцей а гусцей.

Хэлмна, 1933

Ціша

Ціха... Між клёнаў бязлістых
туліцца змрок надвячорны.
Месяц сцюдзёны і чысты
выплыў у небе прасторным.
Сцішаны спевам мяцеліц,
дзень дапаліўся вятраны,
сінімі робяцца белі
даляў чужых і нязнаных.
Сумна... дадзела праменнасць
зыркіх зімовых заходаў.
Хочацца нейкай адмены,
неперажытых прыгодаў.
Хочацца летніх палудняў,
палкасці й золата ніваў,
звона чмялёў — перагудаў,
смелых, гарачых парываў...
Дзе ж там!
Між клёнаў бязлістых
дзень дапаліўся зімовы.
Месяц сцюдзёны і чысты
выплыў у небе лілёвым...

Хэлмна, 1933

Хаценні

Як калоссе ў жытняй ніве —
цягне дух мяне ўгару.
Тут — нічога больш не дзівіць,
тут — нічога не збяру.
Нежывой, зімовай ночай
сніцца мне ліпнёвы змрок,
а ўвясну — пляла б ахвоча
я ўжо восеньскі вянок.
Цемрывою, бездарожжам
аднаго пайшла б шукаць:
што ніколі мець няможна,
што ніхто не можа даць!

Хэлмна, 1933

Незгаданае

Дзень стуліў залатыя расніцы,
супачыў недзе ў попеле хмар.
Квола зорная рунь каласіцца,
квола месяца ззяе пажар.
Невымоўна глыбокая ціша
тчэ трывожны, дзіўны супакой.
Ноч і надзіць
і кліча
й калыша,
ноч гуляе з душою людской.
Незгаданаю ўсмешкаю Будды
усміхаецца бездань нябёс...
А зямля спачывае нязбудна
у паводцы нявылітых слёз.
І хоць гасне у сэрцы надзея
пад цяжарам падзей ды ахвяр —
ў небе зорная рунь зелянее,
ў небе месяца ззяе пажар.

Хэлмна, 1934

6. Зак. 5254.

Увосені

Я не магу пісаць, бо хмарамі густымі
спавіта неба сінь, бо сонца не відаць,
бо кроплямі дажджу, бліскучымі, малымі,
бясконца, дзень увесь, заліта шыбаў гладзь.
І сумна, сумна мне, і сумна невымоўна,
і хочацца ісці, знайсці нязнаны шлях
туды, дзе ўжо вясна, дзе пышна і чароўна
красуе белы сад, салодкі сее пах.
Дзе матылі мігцяць, яскравыя, бы краскі,
калышуцца й шумяць зялёныя жыта,
дзе шчодра, самахоць сплывае сонца ласка,
дзе цешыцца жыццём — і чар і любата!

Хэлмна, 1934

Места

Над местам у полымі белым
зялезнае рэха стаіць
і цягне бясконца, дадзела
цягуча-пявучую ніць...
Мы топчам рытмічна і гулка
асфальты, нас гоніць паспех,
пад намі каменне завулкаў
зыгзагамі значыць свой бег.
Над намі — бетонаў штодзённасць
і шэрасць панурая сцен,
над намі нябёсаў зялёнасць
парэзалі сеткі антэн,
мы слухаем воўчае песні
сырэнаў і гоману крам,
дзе скрозь запаляецца й чэзне
здзічэлая чырвань рэклам,
мы дыхаем горкай бэнзынай,
муроў абмінаем рады
ды ймкнём наўздагон і гадзінам
і днём, невядома куды
бяжым... і у смазе пякучай,
што гоніць цікаўных нас жыць,
не бачым, што ніткай бліскучай
вясна у паветры дрыжыць,
не бачым, што гнуткія лозы
ўжо срэбны размоткаюць пух,
што дзесь, па-за нашаю прозай,—
праўдзівая радасць і рух!

1935

Зімою

Пастрасалі, разнеслі ўначы ветругі
нежывое, пажоўклае лісце бярэзін.
Шкляным пылам іскрыцца мароз на галлі,
беліць далі густыя і мутныя снежань.
Па іржавых паўтонах асенніх гадзін —
навакола паўсонная белая пустка
ды над гойстрымі вежамі цёмных хваін
шэра-сініх нябёсаў зімовая хустка.
Што зіма — пазнаю не па белі галля,
а па тым, што ў душы маёй мова маўчання:
першы снег, ранні змрок дакучаюць, баляць,
кажны крок паўз жыццё — запыняюць і ганяць.
Не люблю я, не ўмею падкаджваць зіме,
красавацца на шыбах зімовай шыпшынай,
пакуль холад зімовы дарэшты задзьме
мае думкі й парывы апошнія спыніць.
І жыву я ўзіму толькі тым, што было:
йду між пальцамі золата восені сыпаць
ды ў дадзелым маўчанні галля без лістоў
слухаць шуму пажоўклых кастрычніцкіх ліпаў.

1935

Месячнай ночай

Ноч срэбным пальцам ціха водзіць
па стромкіх пнёх гатыцкіх вежаў,
і топіць фрэскі ў белым лёдзе,
і вокны бляскам белым рэжа...

Стаю ў туманным срэбры ночы...
За мною горад празаічны,
няспынны горад плюшчыць вочы —
кругі ліхтарняў электрычных,
цяжарам кол зялезных крышыць
слізкі асфальт, дзікія брукі,
і сніць аб месяцы і цішы
пад хрыплы хор мястовых гукаў...
Галосіць радыё ў кавярні,
нястройна енчаць кляксафоны,
клубіцца змрок густы і парны,
мігціць рэкламаў пыл чырвоны,
у нежывым нэонным блеску
плывуць сылвэткі самаходаў,
у змрочных вулак пералесках
шукаюць дробнае прыгоды...

А ноч... Ноч срэбным пальцам водзіць
па стромкіх пнёх гатыцкіх вежаў,
ноч топіць фрэскі ў белым лёдзе,
вітражы бляскам белым рэжа.
Ноч цягне месячныя ззянні,
сплятае ў мост хісткі, узлётны,
каб ім завесці ў неба сяння
натхненна выцягнены готык...

Вільня, 1935

Зоры

У лагох, налітых туманамі,
белым статкам пасуцца таполі.
З цёмна-сініх глыбіняў над намі
ноч зыходзіць спакойна, паволі.
Ззяюць зоры, міргаюць вачыма,
узнімаюць густыя расніцы,
быццам сочаць і пільна й няспынна,
што за сон нам сягоння прысніцца...
Калі ўгледзецца ў зорныя светы
простым, людскім прыгашаным зрокам —
мала быць расспяваным паэтам,
навет мала — натхненным прарокам.
Хто ж бо ўцісне у словы пустыя
чар нябёсаў адвечны і сталы?
І метафар на свеце замала,
і ўсе рыфмы здаюцца не тыя
і не праўдзяць ні формы, ні меры,
рытм найлепшы — здаецца ніякім,—
можна толькі ў захопленні верыць
ясным зорам з глыбінь Задыяку.

Хэлмна, 1935

Часіны творчасці

Растуць у лесе вершы ўвечары...
Разлёгся лес імхамі, плесняю.
Іду сцяжынкай непрыкмечанай
і цешу сэрца новай песняю.
Нялёгка йсці праз нетры слоўныя,
якія йлгуць, тварыць нязнанае
і рытмы уздзіраць дзірванныя,
шукаць метафары разменнае
у думках — жоўтых пылных хронікаў,
і ў словы выліваць штодзённыя
глухія гутаркі сасоннікаў...
А ўсё ж люблю тварыць я ўвечары!
Цямнее лес сцяною точанай...
Іду сцяжынкай непрыкмечанай
па ймхох, расой вячорнай змочаных.
Туман кладзецца між хваінамі,
трасуць асіны пазалотаю,
і цягне вільгацяй лагчыннаю,
вадой стаячай і чаротамі...
Ўнізе, смалой наліты чорнаю,
ляжыць ставок, затканы плесняю.
Іду, ў ваду гляджу вузорную
і цешу сэрца
новай песняю!

Равіч, 1935

Восень у гаі

Ціха восень да ймшы пахавальнай
жаўтатканы дыван рассцілае
на дне ціхай, вільготнай лагчыны.
Ціха восень да ймшы пахавальнай
паліць жоўтыя свечкі у гаі —
ўсё бярозкі малыя, асіны...
Сіняй хваляй клубяцца туманы
і правідным, пахучым кадзілам
спавіваюць пажоўклыя дрэвы...
Сумнай песняй, няўхопнай а знанай,
песняй-жальбай забытых магілаў
лес заводзіць, пануры, зжаўцелы...
А у той яму вецер высока
штось шапоча ў бязлістых каронах,
мо літанні да яснага сонца,
мо малітвы да сіняў глыбокіх,
да вясняных жывых пераззвонаў
ў неабсяжнай нябёснай староньцы...

Равіч, 1936

Калі скончыцца дзень

Толькі ўночы жыву я душою узлётнай,
аб якой гэтак часта не помню зусім,
і зайздросціць магла б тады качкам дзікім,
што ўзнімаюцца з крыкам над сонным балотам
рухам вольным і дзіўна мяккім.
Я ляцела б за імі над пасмай зялёнай
шэрым крыллем касіць парудзелы чарот,
я пазбыцца хацела б клапотаў, нягод,
як той дзень, што ў прадонныя, зорныя тоні
адплывае над плесняй балот.
Але тое, што збуджана, сцішыць няможна,
супраць волі, а сэрца начамі гарыць,
супраць волі, ўсё лёгкім здаецца згары,
хай у цесным жыцці, як за кратай астрожнай,
так няўдзячна, так цяжка тварыць!

Равіч, 1936

Лебядзіная песня

Дзень пусты і крыклівы прылёг цішынёю
на межах.
Трэскі смольныя вечар у хмарах сівых запаліў.
І над жоўтым натоўпам асін у рызманнай
асенняй адзежы
горкі дым смалякоў туманамі паплыў і паплыў.

Гэтак ціха й чароўна-прыгожа ўсё ў белых
абыймах туманаў...
Дзіўным, казачным морам пад ногі плыве
сенажаць...
Скуль бяруць вечары гэткі змрок і густы
й серабраны
і ці можна у словах іх чар невыслоўны аддаць?

Але прыйдзе мой дзень, і знайду я патрэбныя
словы,
тыя словы, якія цяпер не пачую ніколі й нідзе,
буду ўмець і чмялямі гусці ў раззалочаным
цвеце ліповым
і шаўковай шасцець асакой на зялёнай, зацвілай
вадзе.

Усё па праўдзе скажу я тады, для сябе не
пакіну нічога,
ўсе памылкі, ўсе ўзлёты злічу і расою рассыплю
ў лагох.
Доўг жыццю заплачу, рэшту з добрага, рэшту
з благога,
паспрабую аддаць яму, хай не злічу ці
не ўспомню ўсяго.

Раскажу аб мяцеліцах ночных, няспаных
да рання гадзінах,
супакоі асенніх змярканняў у яснасці сплаканых
зор...
А ўсе словы у песню злучу я прыпевам
нязнаным, адзіным,
а ўсе песні — ў вадзін, шчэ не чуты, магутны
акорд!

Зашумяць, запяюць у акордзе мядзяныя хвалі
калоося,
пахінуцца зялёнай сцяной, загалосяць
вяршаліны дрэў,
туманамі заплача над жоўтымі пожнямі восень...
Лебядзінаю песняю людзі ахрысцяць мой спеў!

Равіч, 1936

Ахрысціў мяне нехта ў зялёнай дуброве

Не ў царкоўцы малітвай, святою вадой,—
ахрысціў мяне нехта ў зялёнай дуброве.
Як паганін,
я пушчы пяю залатой,
разумею палёў васільковых размовы.
Да мяне
не з імглой, не з мутой ручаін
надыходзіць вясна і не снегам счарнелым,—
мне смяецца яна жоўтым пухам вярбін,
срэбным звонам жаўронка ў палёх зарунелых.
Не спякотаю й лета мне дыхае ў твар,
не вятрамі красу абівае з чарэсняў,—
каласістая ніва —
адвечны пясняр —
залатыя, гарачыя спеліць мне песні.
Восень зноў
не залой, не сцюдзёным дажджом,
не тугою цягучай душу маю раніць,—
мне яна павучынне пляце над мяжой,
сном ціхім на сівое кладзецца аўсянне.
І зіма —
не марозамі страшыць мяне,
не сляпою мяцеліцай засціць мне вочы,—
над снягамі, на сінім нябёс палатне
распаляе яна серабраныя ночы...
І заўсёды,
заўсёды паганскай жудой
маё сэрца сціскаецца ночай зімовай.

Не ў царкоўцы малітвай, святою вадой,—
ахрысціў мяне нехта ў зялёнай дуброве.

Равіч, 1936

Заміж мяне

Я —
не жыву вясной...
Рунеюць сенажаці,
курэе сіні дым над кратамі палёў,
і за мяне
цвіце над шэрай пасмай гаці
празрысты, белы пух вярбін і тапалёў.
Я —
й летам не жыву,
бо за мяне сінеюць
у полі васількі й хінуцца каласы,
і жаляцца-пяюць на жоўтых пожнях жнеі,
маёй
зыркой тугой дрыжаць іх галасы.
А ўвосені узноў —
заміж мяне асіны
чырвоны гасяць жар у рэдкім тумане,
і плача дробны дождж так нудна, несупынна
па сонцы і вясне,
але...
заміж мяне.

Равіч, 1937

Маладым паэтам

Вам дадзелі пакора, цярплівасць і Бог,
як старцы, вы па шчасце не цягнеце жмені.
Вершы вашыя пугамі б'юць па людзёх,
агнявымі маланкамі паляць сумленні.

Я б хацела гарэць і змагацца, як вы,
разам з вамі каваць так чаканае ранне,
але дні мае іншыя маюць правы:
сыпкім золатам ліпаў маняць і цыганяць.

Мае дні
над аржоннем цвітуць туманом
і плывуць серабраным удаль павучыннем,
і звіняць алавяным асеннім дажджом,
і ў лясох верасамі мядзянымі стынуць.

Нібы жоўтая восень,
стаю над жыццём
і гляджу на яго,
хоць навокал — змаганне.
мае вершы —
над сонным балотам трысцё,
ймгла сівая асенняга ранні...

Равіч, 1937

Сягоння

Сягоння

Мне кажуць, што пісаць заўсёды, ўсюды можна.
Папера, алавік, натхненне... верш гатоў.
Паэт абы прысеў, а верш змайструе, зложыць,
з радкоў, як з сена, ўмірг патрапіць скідаць стог.
Але пра што пісаць?
Прарокам быць па часе,
нізаць каралі рос, вянок асенні віць?
Пажарышчаў дзікіх мой верш і так не згасіць,
не змые з душ людскіх пурпуравай крыві.
Дапраўды, што пісаць і заўтра
і сягоння?
Трупоў не ўваскрасіш санэтам аб вясне...
Сягоння
кожны верш хаўтурным звонам звоніць,
найлепшай рыфмай рот галодны не заткнеш...
Пісаць аб салаўёх, аб снежнай белі вішняў?
Замоўклі салаўі пад медны рык гармат,
а белы вішняў снег таксама смешна лішні —
сталёвы, гойстры штых напіша вершаў шмат...
Няхай жа свет гарыць, хай плавіцца у горне
грымотных новых дзён, куецца, як нарог.
Нарэшце мо й паэт харэі, ямбы згорне
і зноў пачне пісаць, гуслярыць...
Быў бы Бог!

Менск, 1941

Пясняр

Трэба быць песняром і цяпер,
калі дзень наш —
                    із смерцяй братанне,
калі ночы, як ранены звер,
дзесь па норах залізваюць раны.
Не, паэт не матыль — у вагні
па-матыллю апальваць крылы,
на пажарышчах плеснець і гніць
ён не будзе...
                    Паэт жа — асілак!
Ці ж не ён
                    з трапятання асін
укладае асеннія песні,
ўмее словам бліскучым скасіць
рунь увесну,
чар казачны здзейсніць?
З чаду,
з шэрага дыму руін,
з віску куляў, гарматных грымотаў
ён, падумаўшы, выплавіць гімн
гэткі ж жудасны, гэткі ж смяротны.
Загрыміць новы гімн, шугане
аж у неба крывавай пагоняй,
сэрцы чорнай дугою сагне...
Трэба ж быць песняром
                    і сягоння.

Менск, 1941

Палеглым

Дзень гас цьмяным агнём прыкручанай газніцы...
Асенні ранні змрок папоўз, кладзецца ніцма
на бурае лісцё, на мох руды...
                                        глядзі —
бляшанай конаўкай, прыпаўшы да крыніцы,
сцюдзёную ваду п'е прагна маладзік.
Іду паволі ў змрок насустрач першым зорам...
Над пусткаю палёў атрад варонаў чорных
узняўся, завірыў...
                        Цяпер ім слаўна жыць!
Яшчэ часіна — й ноч у сетку цемры згорне
мяне, і іх, і хвой зламаныя крыжы...
А ўсюды —
                тут і там — не хвояў верхавіны,
не спаленыя пні — ваенным днём даніны —
запраўдныя крыжы растуць уздоўж дарог.
Пад крыжам, без крыжа, падцятаю галінай
на жорсткі, гойстры жвір спаць ці адзін прылёг...
Змяшалася з пяском чупрына маладая,
боль выпіў сінь вачэй і свежых вуснаў кроў.
Васковаю свячой над імі восень тае,
і сніць
        адзін пра Рэйн, а іншы — пра Дняпро.
Не рупіць іх нішто... Жахлівыя змаганні,
магутны чар вайны, крывавыя світанні
больш не хвалююць іх...
                                Яны прайшлі свой шлях.
Але, йдучы на бой паўз лянішчы, аўсянні,
палеглых успамін нясуць сябры,
                                        як сцяг.
Усцяж растуць крыжы пры ўзбураных дарогах.
За працу для сярпоў, за працу для нарогаў,
за шчасце й супакой няспынны бой ідзе.

Пахучай свечкай з воску залатога
канае
        над палеглымі
                        асенні дзень...

Менск, 1941

Там на полі

На куроснах селі на заходзе хмары,
ходзіць жоўты вецер, ходзіць па імшары,
знізвае на нітку кроплі журавін...
Пахадзіў бы, вецер, ты валей па полі,
назбіраў бы ягад сакавітых болей —
поўныя далоні людскае крыві...

Ой, кіпіць там праца, аж даешся дзіву!
Уздоўж і ўшыр снарады барануюць ніву,
танкі прыбіваюць, баразняць — штыхі.
У пыл зямлі нясытай спраўна, спрытна, ўмела
сеюць, сеюць зерня — маладыя целы,
спадзяюцца плёну — каласоў важкіх.

Дробны дождж асенні ўсмак зямлю напоіць...
Прарастуць зярняты чорнаю тугою
на шырокім полі, у людской душы.
Не накормяць жытняй лустаю сіротаў,
не загояць ранаў лекамі, пяшчотай,
не патрапяць вочы матак асушыць....

На куроснах селі на заходзе хмары...
Распачаць,
жахацца,
наракаць,
пляткарыць —
не паэтаў справа, не пясьнярскі тон.
Хай і рунь узыдзе, хай і плён даспее,—
будзем вершам латаць проразі падзеяў,
спатыкаць спакойна
кажны новы скон.

Менск, 1941

Асенні вецер

Асенні вецер зноў гайсае
па жоўтым лянішчы палян.
Мятуць бярозы валасамі
нябёс запылены дыван.
Лісцё рабін, крушыны, бэзу
палае медзяй і вагнём,
над свежым ворывам гарэзіць,
ваюе з ветрам вараннё.
І дзіўнай соладзяй кладзецца
зноў на душу асенні дым,
гарыць пявучым смуткам сэрца,
як плаўкім золатам — сады,
бо страсянула раннем сінім
з сябе я даўных спраў цяжар,
знайшла свой шлях... Іду з краінай
пад новы плён араць папар.
І хоць упарта, аднастойна
пляткарыць вецер у галлі,
няхай на сэрцы неспакойна,—
я веру ў лёс свае зямлі.

Менск, 1941

У сонечны дзень

Я зачэрпнула сягоння
жменю сонечных праменняў
і гуляла з імі доўга:
перасейвала ў далонях,
рассыпала на каленях,
зноў збірала, каб не стылі,
яны ж
пахлі хмельна, сонна,
сяння выбраным пласконнем,
і было так люба, міла
рассяваць іх жоўтым пылам.
Свет здаваўся сіні, сіні
і бязвінны, як калісьці.
Летуцелася, што з сэрцам я магла б,
нібы асіннік,
стрэсці жах штодзённай смерці,
скінуць жаль пажоўклым лісцем,
што магла б разблытаць шэрасць
нашых дзён, пачаць ад старту.
І яшчэ хоць раз даць веры,
што жыццё чагосьці варта!

Менск, 1941

Хоць усюды руіны

Падыду незнарок да вакна,
гляну —
          ўсюды руіны, руіны...
Дзень асенні з хмурын церушыць
дакучлівай сівою кастрой...
Што рабіць,
каб забыцца вайны на малую, малую хвіліну,
змусіць светлыя казкі пісаць
паслухмянае ўчора пяро?
Хіба досыць і жаху й тугі,
досыць слацца пад ногі каберцам,
замятаць валасамі зямлю,
сыпаць слёзы — рабінавы цвет.
У грудзёх маеш толькі адно
неспакойнае, людскае сэрца,
за ўвесь свет,
за ўсіх чыста,
за ўсё —
          не наплачацца навет паэт!
Пачакай...
перакоціцца гром,
праплыве навальніца ракою,
праліецца краплястым дажджом,
змые з чорнай, крывавай зямлі,
з чалавечай душы спаласне
ўсё малое, благое, дзікое,
закалыша, утуліць, спаўе
ўсё, што смуціць, трывожыць, баліць...
П'яна сонцам уп'юцца сады,
замяцеляцца снегам ружовым,
урачыста,
ўладарна, як гром,
загрымяць і заграюць бары.
Святкаваць будзем новыя дні
звонкай песняй і радасным словам,
на шырокіх, шырокіх палёх
                    будзем
                         новае шчасце спарыць.

Набліжаюцца ясныя дні з кажнай шэрай,
цяжкою гадзінай,
з кажным рэхам грымотных гармат,
з кажным крокам крывавых падзей.
Кіну ж,
рыну на вецер тугу,
хоць усюды руіны, руіны
і кастрою сівой церушыць
абыякавы
восеньскі дзень...

Менск, 1941

Асенняя дарога

Золата, мосяж і медзь сонца дакоўвае раннем,
не раскуе толькі ймглы, што спавіла сенажаць...
Зноў напілася зямля соннага зелля туманаў
і у рудое рыззё лісту зарылася спаць.
Крокам, нага за нагу, цішу разблытваюць коні.
Зорная шрэнь апляла шыю і грыву й клубы.
Вецер у шкляным галлі мерзлых шыпшыннікаў
звоніць.
Не адгукаецца даль, сытая жоўтай сяўбы...
Ціша васенняга дня, йржавая пустка наўкола...
Цяжка даць веры,
што свет душыць за горла вайна,
цяжка даць веры, што ён аж захлынаецца болем,
чорнай гарачай крывёй,
мусіць цярпець і канаць!
Так,
разбадзялася смерць,
люба ёй зрэзваць калоссе,
ляскаць кляччом, вылупляць
ямы вачэй без павек.
Ды не скасіць ёй жыцця,
нат чалавека не скосіць,—
ён —
несмяротны, як свет.
Свет ёсць, дык ёсць чалавек!
А пакуль ёсць чалавек —
можна з крыві і руінаў
веліч ідэяў снаваць, найпрыгажэйшых за ўсё,
можна натхненна гарэць за чалавецтва...
і гінуць,
каб на руінах жыцця зноў красавала
жыццё!

Менск, 1941

7. Зак. 5254.

Стары Сымон

Замялі бярозы жоўты шлях за сонцам
і сустрэлі шэра-серабраны змрок.
Бляючы, авечкі праплылі ў прагонцы,
маладзік над лесам паляваць залёг.
У палёх, у вёсцы
скончылі работу:
празванілі звонка вёдры пра удой,
прарыпелі нешта пра сяўбу вароты,
папаўзлі кутамі ціша й супакой.
З ліхтаром і з кіем, з неразлучнай люлькай
на пярэклець моўчкі сеў стары Сымон.
Уздыхнуў... пачухаў грудзі пад кашуляй,
закурыў, каб лепей адагнаць той сон...
— Вось і маем змену...
Ці ж бы хто даў веры,
што на столькі дзіваў прыйдзецца глядзець?
Здзекамі, галечай дні і тыдні мераў
кажны ў іхнай вёсцы, век плаціў бядзе.
Вось і ён, Сымонка,— роўна сем дзесяткаў
калупаў сахою посную раллю.
Паарала гора твар, калісьці гладкі,
сотнямі баразнаў, сотнямі калюг...
Зжыў свой век дзядуля, як усім жылося,—
за цара, за веру біўся-ваяваў,
спіну гнуў, як гнуцца жытнія калоссі,
перажыў Кастрычнік, голад і развал...
Прычакаў калгасаў...
Большы сын у горад
ад калгаснай долі на завод уцёк.
Меншы —
хоць нічога не зрабіў благога,
у тайзе ссякае з хвоямі жыццё...
Сын сярэдні й тутка перажыў даволі,
учарнеў, знядужаў, высах без пары:
невясёла пырнік-лебяду на полі,
на калгаснай ніве гадаваць-спарыць.
Ссох і дзед памалу і адно ўжо думаў:
легчы на магільнік, у сыры пясок,
адпачыць ад крыўдаў, ад цяжараў, глуму,

ўнукам свой галодны адступіць кусок.
Ды іначай выйшла...
Загулі, запелі
цёплым сінім раннем галасы гармат,
галашэннем-плачам бабы да аселіц
выправілі ўзятых на вайну салдат.
Паплылі у вырай плоймы самалётаў,
ноч крывёй чырвонай хмары заліла,
папаўзло «начальства» па кустох, чаротах,
і ўздыхнула важка родная зямля...
Аджыла надзея... Яшчэ раз... Ці ўцэліць?
«Каб з які гадочак,— б'еццa ў галаве,—
паглядзець бы дзеду, ці з будзён дадзелых
хай крыху-ткі лепшы, а надыдзе век».
Ды дасі ж ты веры, каб штыхом ці куляй
хтось прынесці шчасце або й волю мог?
Дось крыві старому,
і зямля-матуля
не штыхоў чакае... Ёй карціць нарог.
Б'еццa ўсё-ткі сэрца... Хочацца й старому
загрудзі узяцца з лёсам злосным, жыць...

Вось каб толькі хлопцы ўсе прыйшлі дадому
ды пад сінім небам не раслі крыжы.
Ўстаў Сымон...
У неба ўзняў старыя вочы.
Воз з зямчужным дышлем коціць паміж зор,
Млечны Шлях бруіцца, ручаём балбоча,
сыпле пырскі-блескі на прыціхлы двор.
Аб халяву вытрас дзед паволі люльку,
пасмактаў, падумаў: ну і год жа, год!
І старэчых думак раскруціўшы шпульку,
пакульгаў паволі ў ночны свой абход.
Хай спрабуе ўночы падцікацца злодзей,
хай захоча вораг дзеда спадманіць,—
хоць дзесятак восьмы за сабой ён водзіць,
хай жыццём наложыць — будзе бараніць!
Голас мае гучны. Ўраз уздыме гоман,
адгукнуцца рэхам сонныя палі...
Не, не падвядзе ён, як яму, старому,
долю роднай вёскі вартаваць далі.
Спіць яна глыбока ў серабраным сцені,

канапляным п'яна ўпіўшыся віном.
Можа, толькі недзе
маці на каленях
плача й ловіць рэха крокаў за вакном...
Ціхама падаўся дзед пад хлеў, да коней,
прашаптаў: «Што, косі, мо й жывы сынок?
Мо да хаты прыйдзе заўтра ці й сягоння?»
І рукой дрыжачай спрабаваў замок...
Падышоў пад свіран... абышоў навокал...
шэры сцень кашэчы спудзіў на страсе...
Ціха ў свеце, ціха...
Ледзь чуваць здалёку
брэх сабачы й грукат колаў на шасе...
Пабялелі зоры... Воз зямчужны дышаль
павярнуў да ўсходу...
Высах Млечны Шлях...
Вецер з ніў па вольхах праляцеў і цішу
раскалоў надвое
гутаркай галля.

Менск, 1941

Не заплачу болей

Выпраўляў із голлем жоўты вецер гулі,
шамятліва поўзаў па страсе няўтульнай,
увайсці у сэрца ўсё-ткі не наважыў,
хоць за поўнач думкі, чорныя, як сажа,
я віла на шпулю разам з пражай.
Навівала, прала пачась і кудзелю,
адляцела цемра з шыбаў запацелых,
перасціхлі мышы грызці ночы лішак,
залатою ніткай золак неба вышыў,—
прасці не дадзела мне у цішы...
Як насыпле сонца на вакно пшаніцы,—
калаўрот адстаўлю, выйду да краніцы,
набяру ў дайніцу серабра густога,
уздыхну у неба шчыра, каб не торгаў
сэрцам жаль па любым ані ў хаце ніцай,
ні дарогай.
Праўда, цёмнавокі мой Габрусь далёка,
эх, адсюль не згледзіць ні каршун, ні сокал,
праўда, рукі віснуць у тузе павесмам,—
але прычакаю зноў хлапца увесну,
як наллюцца лозы залацістым сокам,
сэрцу стане цесна.
Ён увойдзе ў хату, вымытую бела
сонцам і вясною, чубам замяцеліць,
крыкне: «Гэй, дзяўчына, годзе стыньма стынуць,
глянь, ужо ж благое за высокім тынам,
ужо кроў не пляміць ні душы, ні цела,
можна адпачынуць!
Чуеш?
        Спяць гарматы, смерць не ладзіць святаў,
і не йдзе па ночы роспач сэрцы кратаць,
шчасце — ява, праўда, не адно — надзея,
васільковай цішай Беларусь сінее,
пойдзем шчэрбы латаць,
долю сеяць!»
Сэрцу не параю, хоча верыць, знаю,
што мінецца ліха дзесь зялёным маем,
хай штоноч спраўляе сяння восень гулі
із асеннім ветрам на страсе няўтульнай

і кастрывай ніткай смутак навівае
мне на шпулю.
Не заплачу болей, хай журбота коле,
як іголкай, сэрца, хай туга скуголіць
пад вакном сабакам...
Што за радасць плакаць?
Перажыць патрапім мы й пяць бедаў з гакам,
але ўспыхне, ўспыхне
ўрэшце й наша доля
ў полі макам!

1941

Спарышы

Выйшла я серпам зубчатым
срэбра калосся крышыць.
Пахла дакучліва мятай,
я ў жыце знайшла спарышы.
Смехам сыпнулі сяброўкі:
«Ой, сцеражыся, глядзі!»
Сноп я вязала, аж змоўклі,
моцна ж вязала, наўздзіў...
Што ж, каб Васіль тут на полі
зносіў за мною снапы,—
я не ўтуліла б ніколі
вачэй,
не баялася кпін.
Гэтак хацеў ён жаніцца,
так супакойваў мяне...
Усё панясла навальніца,
я ўсё адступіла
вайне.
Змёў, наляцеўшы на вёску,
хлопцаў вясковых віхор,
чырвань пажараў расплёскаў
усюды —
з зямлі аж да зор...
Жудасна, доўга дымілі
гэнымі днямі бары...
Сэрца трывогаю стыла...
Няхай яно лепей згарыць!
Хай спапяляцца на попел
сэрца і ўсё у жыцці!
Як прычакаць цябе, сокал,
сынка як табе нарадзіць?
Дзе успаміны закінуць?
Як тут прысыпаць пяском
ночы струмень цёмна-сіні,
сузор'і — луску акунькоў,
росную мяккасць пракосаў,
здушаны шургат галля,
дзяцельнік ссохлы у косах,
распалены шэпт Васіля?

Эх, Васілёк,
мой хлапчына,
з кім ты начуеш і дзе?
У пыле сыпкім каляінаў,
ў цвілым багавінні ў вадзе?
Выпіў ты ўжо
ці не выпіў
чарку да дна?
Не спяшы...
Пахнуць дакучліва ліпы.
Я ў жыце
знайшла спарышы.

Менск, 1941

Маці

— Годзе ж плакаць, ну, дось — сягоння
ці мо заўтра, а прыйдзе сын.
Ён, напэўна, даўно ў палоне...
Годзе ж плакаць,
чакай вясны!
Гэтак кажуць табе суседзі,
гэтак ты запаўняеш дні...
Але ж ночы?
Як іх праседзець?
Як іх звесці, як спадманіць?
Чорны твар яны шчыльна туляць
да затканых марозам шыб,—
пачынаеш дзіўныя гулі
з успамінамі з дна душы.
Ўспамінаеш яго галоўку
у калысцы і першы крок...
Падпаўзае галодным воўкам
боль,
высмоктваць з сэрца кроў.
Успамінаеш трывожны дотык
кволых цёплых дзіцячых рук:
— Мама, мама!
— Чаго ж, чаго ты?
Не, не бойся, я не памру.
Ты сцалоўваеш шкло слязінкаў,
песціш шоўк палявы валос,
ночы ў вочы кідаеш: «Сынку!»
А далей —
не стае ўжо слоў.
Нестрымана дрыжаць расніцы,
пад рукамі палае твар,
і упарта,
упарта сніцца —
паараны вайной папар,
абгарэлы нямы сасоннік,
няўмыты зімовы дзень,
адубелыя трупы коней,
дзіўна знаны, распяты сцень...
Твар у гліну рудую туліць,

8. Зак. 5254.

жах смяротны ў сівых вачах,
захлынаецца —
ой...
матуля...
А табе тут:
«Чакай, не плач!»
Зблякне ноч...
Запалае макам —
відуком балачын града...
Сны — мара́!
Кінеш, маці, плакаць,
зноў пачнеш спадзявацца, ждаць.
Але толькі па сотні ночаў
і па сотні, ці болей, дзён
глянеш лёсу нарэшце ў вочы,
адгадаеш яго закон.
Тады ўспомніш без слёз пра сына
і угнешся сухім трысцём...
Зразумееш, што смерць, руіны —
гэта ў будучыні
жыццё!

Менск, 1942

Краіне

Прысвячаецца
ўсім зняволеным

Днём, што ціснуўся ў зморы да крат,
і да скону гатоваю ночай
вашы крокі гадамі дзяўблі,
уздзіралі халодны бетон...
Заціскаўся ў бяссіллі кулак,
прагна ў краты ўзіраліся вочы,
разам з вершам зрываўся, канаў
над вастрожнаю юрцай
праклён.

Вёсны кідалі вам на вакно,
на зялезныя йржавыя краты
зырка-сіняга шоўку малы,
недарэчна малы шкуматок,
лета ліпла кашуляй да цел,
спёкай горла сцінала зацята,
восень —
сыпала ў шыбы, ў душу
алавяны, атручаны шрот.
Белым пылам чарэмхаў, ігруш
на вас вечар вясновы не веяў,
цёплы вецер не песціў рукой
па гарачым твары, валасох...
Некаторых — сібірскай пульгой
замяла назаўсёды завея,
іншых зноў,
як сабак, без крыжа,
жвіраваты прысыпаў пясок...
Нат і тым,
што пяялі ўсяго
пра васеннія жоўтыя ранні,
ткалі сінія вершы аб тым,
як расой асыпаецца ймгла,—
у бяскрайных палынных стапох
успамінам краіны каханай
сотні дзён,
сотні дзікіх начэй

давялося душу калыхаць!
Хто вярнуўся, хто не...
А тады —
у паветра ўзляцела штодзённасць,
пралілася над краем крывёй
навальніца сусветных падзей,
і каго не змяла яна ў роў,
не засыпала жвірам сцюдзёным,—
па шляхох, перарытых вайной,
ўсе зышліся,
мой край,
да цябе.
Дні за рукі ўзяліся, ідуць
шэрым, жудкім, глухім карагодам,
абіваючы з душаў,
з галін
цвет вішнёвы ці прагу жыцця,
ўтроп цікаецца голад,
на нас
вышчарае клыччо мімаходам,—
ды жывём мы і з ім, бо дзе Ты,
там і наш сяння высіцца сцяг.
Калі ж хто адышоў
і ў гушчар ціпіком воўкам запоўз
і чакае
ці праменьвае важкія дні
на спакой ці на сытны абед —
ён не наш. Без такіх
мы прыжджом
бела-бела успененых маяў,
залатога пяску каласоў...
Возьмем шчасце
сабе і Табе!

1941—1942

Вечар

Змрок папэцкаў куты і парог,
пачыркаўшы іх чэрняй крэсак,
падпаліла бабуля стог
кучаравых пахучых трэсак.
Сцені кінуліся пад столь,
забубнілі крыламі ў вокны.
(А мо гэта не сцені — боль
шэрай прэляй на шыбах мокне?)
Пазяхаюць у куце багі...
Пахне хлебнай кіслёю і потам.
Моўчкі ўём мы тугу на калкі,
цягнем, цягнем душу
з калаўротаў.
За ільняную нітку даўжэй
цяпер доўгія, чорныя ночы.
Во й зыходзіцца прасці кужэль
да бабулі
ўвесь статак дзявочы.
Ўецца, ўецца, не скончыцца ніць,
завіхаюцца пальцы, аж млеюць...
Толькі думак ніяк не зманіць —
плачуць, скачуць вірлівай завеяй.
Сумна... Цяжка...
У Зоські браты
недзе ў вырай крывавы зляцелі,
Ганька — паліць у сэрцы масты
за аднэй векапомнай нядзеляй...
У Агаты — мужык на вайне.
Тыдзень толькі жылі, дык не сточыць
успамінаў і трызніць у сне
аб пахучых чаромхавых ночах.
А ў мяне...
ные, ные нутро:
«Не, не прыйдзе наш Янка ніколі,
ўжо даўно нат ягоную кроў
восень жоўтым абцерла прыполам».
Янка, Яначка, галубок,
на каго ж ты нас тут пакінуў?
І ўзноў сыплю ў кудзельны мох

я слязьмі — ільняной мякінай...
Есца ў вочы хваёвы дым...
Уздыхае бабуля пры печы...
Колькі ж, колькі віхор вайны
сэрцаў людскіх разбіў, скалечыў!
Не стрываю, парву, парву
плач глухі калаўрота і нітку,
зарыдаю, ўтулю галаву
у бабуліну шэрую світку.
Заміргаюць багі ў куце...
Гляне бабка на смутак іх скоса,
нахінецца, папесціць, спляце
калассё маіх спелых косаў...
— Годзе, ўнучка, не плач, не плач,
я — дапрала жыццёвы кужаль...
Давялося мне — і выбачаць,
і прасіць, і цярпець, і нядужаць...
Не хаўтуры наш кон
дый не баль,
кон — гарачы і дымны горан.
Хтось куе там і смех і жаль,
перакоўвае наша ўчора.
Трэба жыць,
аж зжывеш свой век,
не спяшацца і не марудзіць...
Шчасце, ўнучка, не салавей,
ноч у ночку пяяць не будзе!
Але ведаю я адно:
чуе сэрца, трымціць старое,
што не пойдзе наш свет на дно,
хай найгорш — час усё загоіць...
Не надарма пад віскат куль
кроў сцірае там недзе восень.
Дзеткі,
слёзы ды боль з пяску
залатым узрастуць калоссем.
Скінем з плеч развітанняў цяжар
і забудзем гарматны рогат...
Хай не нам, але ж прыйдзе год —
засмяецца зноў свет... Так,
з нічога!

1942

Зоры сітца

Пока не требует поэта
К священной жертве Аполлон,
В заботы суетного света
Он малодушно погружен.

А. С. Пушкін

Ці ж гэта так,
скажы мне, свет сляпы й зайздросны?
Скажы, ці хто душу паэта раскусіў?
Што й як рабіць, што піць,
як есці й плесці косы,
каб свет сказаў:
«Але, о, ён паэт наўздзіў!»
Што ж трэ рабіць?
Забыцца й вусны сціснуць,
як пальцы, у бядзе,
згасіць вачэй агні?
Без сонца, ў цемры дзесь
спяліць тых вершаў вішні,
хвальшыўствам гандляваць,
а шчырасці — ані?
— Паэт — Надчалавек, і піць ваду далоньмі,
як кажнаму, зусім няхораша яму,—
пачуеш тут і там,—
абраннік зорных тоняў
ці ж можа ўсмак смактаць жыцця зямнога муць?
— Зямная муць,— скажу ў вадказ я,—
гэта шчасце
адзінае, што мы тут маем на зямлі.
У ёй і пекла, й чар,
праклён і сонца —
снасці,
з якімі слоў званы паэты могуць ліць.
І каб паэтам быць,—
дык трэба ўсіх крыніц напіцца,
а не хавацца ў змрок
і не ўцякаць ад іх...
Таму я і гляджу ўначы у зоры Сітца,
напіцца ўсмак хачу ўсіх радасцяў зямных!

Менск, 1942

Хто ён, паэт?

Хто ён, паэт?
Біблейны мытар,
прарок натхнёны, свету лекар
ці чалавек з душой, ускрытай
лязом хістанняў, скрозь нясыты
жыцця і смерці,
славы, здзеку?
Мячом ягоным
шэпт ці крыкі?
Пра што і як пісаць ён мае?
Лавіць нябёс вясновых зыкі
ягоны кон
ці свету сыкаць
у твар за зло, за злыдні лаяць?
І трэба ж слоў баяцца сяння?
Той кажа:
— Час спаліць, падзерці
стары канон вершаскладання,
бо не краса, не мроя паняй
у век крыві, агню і смерці.
Не замалюеш долі свету
цяпер вішнёвай пеннай беляй,
жыццё — зусім не акварэля,
і ў час вайны не да санэтаў,
не да мадоннаў Рафаэля...
Той зноў —
з кута шасціць другое,
узвёўшы вочы дзесь у хмары:
— Пясняр — мастак паўтонаў, мрояў,
ён гнойных ран людскіх не гоіць,
на бруд не квапіцца,
ён — марыць.
Яго стыхіяй — неба тоні
ці чар мядзяных лістападаў,
ён на ўспалох як звон не звоніць,
ён не грыміць...
а як сасоннік
шасціць ціхой і мудрай радай...
Вось суд людскі...

Каго ж з іх слухаць,
куды ляцець,
з якою плоймай?
Ці ні на што не весці вухам,
ці йсці, плысці з усіхным рухам,
шалее свет — шалець падвойна?
Што, што пачаць, каб быць заўсёды
на грабяні чароднай хвалі,
каб чуць сябе — душой народу
заўжды
ў зару і у нягоду,
што б свет ні гуў,
што б ні казалі...
І ці калісь
хтось
слова кіне,
што песняра як след асвеціць,
якіх даць вершаў, ветраў, плыняў,
каб сіне ўрэшце, сіне, сіне
было і ў сэрцах
і на свеце!

Менск, 1942

З выраю

Як засмаглы за песнямі шчыгел,
прыляцела із выраю й я...
Зноў ступаю няўмытай Нямігай,
зноў сугуччамі думкі пыляць.
Так іх шмат,
што не зловіш рукамі,
у вадмераны рытм не ўвагнеш.
Белай брагаю пырскае, пляміць
твар мой
першы, йшчэ восеньскі снег!
Сэрцу цесна у сетцы адзежын,
столькі сіл назбірала я ў ім!
Сяння — ўсе я пазносіла б межы,
сяння —
 ў пекла пайшла б, як у дым!
Гнуць спіну прад бядой —
перажытак,
шчэ дурней —
шчэцяй руннай дрыжэць...
Не баяцца давайма,
 а жыта
нашай долі выспельваць барждждэй!
А як кон напару і ударыць
кулаком алавяным з пляча
па вятрамі распаленым твары —
шкода сілаў і слёз —
 распачаць!
Лепей жылы сухія напружыць,
сціснуць пальцаў пругкіх пяцярні —
міма сцежак чужых
і калюжын
выйсці шчасце сваё бараніць!

Менск, 1942

Вось толькі выпішуся трохі

Сціскаць не варта думы, словы
ў цясноце сэрца...
На паперы
ім павальней — мільгаюць, ловяць
адны адных —
якраз у меру.
Калі ж зашмат іх набярэцца —
як там ні сні, усіх не высніць,
асвіным джалам джгаюць сэрца,
ля пясцяў рук павесмам віснуць...
І мімаволі мроі мроіш,
і ломіш рытм жыцця ў жаданнях,
уцелаўляешся ў герояў
паэм, якіх няма ўжо сяння...
Як бы не хочачы, стаўляеш
сябе адну — у цэнтр сусвету
і па сабе згінаеш баі
старых і новых запаветаў.
А дзе ні глянь —
мільёны жыццяў
ірвуцца ніткай перапрэлай,
мільёны зноў —
шукаюць сыці,
руін разблытваючы шэрасць.
Як тут не йсці за імі следам
і як на леры ім не бразгаць,
каб пылам слоў прысыпаць беды,
прыцяць зубоў галодных лязгат?
Вось толькі выпішуся трохі
аб жоўтых восеньскіх узлессях —
зноў бестурботным скамарохам
пайду руіны песняй песціць,
узноў пачну смуціцца штодня
чужой тугой,
душу шыпшыніць
чужой вясёласцю й паходняй
гарэць на ветры
за краіну!

Менск, 1942

Песня каліноўцаў

Палыном і быллём параслі нашы нівы,
як ні б'ёмся, ні гнёмся над імі у крук,
плён адвеку чужынцы збіраюць, не дзіва,
што канае народ твой і ты,
Беларусь!

Але годзе!
Мы ўстанем!
Ціхім раннем, на ўсходзе,
ссыплем, згорнем у шапкі залатую зару
і ў сталёвым ад кос і ад песняў паходзе
возьмем волю сабе і табе,
Беларусь!
Каліноўскі нас кліча і агніста й зацята
на змаганне за свята для мазолістых рук,
за зямлю для аратых
і за сонца у хатах,
за увесь твой народ, за цябе,
Беларусь!
Дык ударма, як гром, дык лінем навальніцай,
дык праб'емся ж крыніцай
з-пад зямлі угару,
каб мядзянай пшаніцай мог зігцець-каласіцца
наш загон і бязмежжы твае —
Беларусь!

Гэй, смялей,
гэй, далей,
не лякаймася смерці!
Нашы целы і славу сыны падбяруць.
Хоць і зложым на пожнях гарачыя сэрцы,
але ты будзеш жыць і расці,
Беларусь!

Менск, 1942

Сталёвы звяз

Не дось крычэць аб Беларусі
і захлынацца ўласнай слінай,
не досыць верш слабы згарусціць
і прысвяціць яго краіне.
Не той,
хто трубіць аб пачуццях
па цемнакуццях —
патрыёта.
Без чыну —
слова не скалмуціць
нат твані лужыны балотнай.
А што казаць,
яшчэ вось сяння,
аб акіяне людскіх душаў?
Іх,
хоць кругіч сабе да рання,
спяваннем жабім не ўзварушыш.
Не словаў трэба,
а хаценняў,
і сіл асілкавых, і згоды,
і гарту ўпартага,
каб сцені
на шлях не палі перашкодай.
Нат больш...
Каб справы не скалечыць,
каб не праспаць узноў світання,
высілкаў трэ нечалавечых
і процьмы цёплага кахання.
Тады...
Тады мы звяз сталёвы
з блакітнай Бацькаўшчыны звяжам,
і раз нарэшце моцным словам
не нам,
а мы штось свету скажам!

Менск, 1942

Пустацветы

Летась... Сёлета... Налета...
Ўсцяж адно: пажухлы ветах
гоніць хмар пужлівых стаю,
дзьмуць віхры
і пустацветы
год па годзе адцвітаюць.
Хай вясна, хай бела, пенна —
ў нашых рухах сум і ленасць,
уваччу сутонне мрояў,
і не кленчым маліцвенна
мы ні ў змрок, ні прад зарою,
не цвіцім вішнёвым веццем,
не кідаем наўзвейвецер
чынаў, вартых нейкай славы,
ды нічога тут на свеце
мы не бурым, ані правім.
Каплюць дні пякучым варам...
Мы ж, мы стыгнем і ў пажары,
бо на сэрцах нашых латы,
ў думках золь, ну, а на тварах —
маскі, маскі Гіпакрата!

Дось! Хадзем!
Няхай і пеша!
Што за ліха? Ці мы ўрэшце
так быллём благім і ссохнем?
Што ж грызе нас,
што нас цешыць,
вечных марных скамарохаў?
Дось!
На прызбах, на парогах
мы не выстаім нічога,
хтось яшчэ мо й словам зраніць.
Дось! Хадзем!
Хай ныюць ногі
на пясках, прыгрэтых раннем!
Хай крывыя дугі сцежак
нас вядуць куды належыць,
хай прадуцца тонка, тонка,

хай віюцца на бязмежжы,
на сухі, руды сасоннік!
І не будзе ўсё, як летась,
хай у небе жутлы ветах
гоніць хмар пужлівых стаю...

Гляньце!
Новым, веснім цветам
дні прад намі расцвітаюць!

1942

Вы хочаце

Вы хочаце вершаў бадзёрых,
не горам атручаных вершаў,
а поўных магутных сугуччаў
пякучых паэмаў аб лепшым.
І мне б тут хацелася прасці
аб шчасці ў паўтонах, паўценях...
Ды лён мой сівы, валакністы
ўвесь чыста спаліўся пламеннем
тады, як гарэлі злавесна
нябёсныя бездані, хмары
і збітыя ў статак хваіны
ў нізінах, гараных пажарам,
калі галасілі гарматы
над кратамі ніваў аб смерці,
калі саламяныя стрэхі
кос вехці хапаліся дзерці.
З чаго ж вам напрасці пякучых
сугуччаў, усцешаных вершаў?
Гарэць, захапляцца ўрачыста
ўсім чыста — і рана і смешна.
Вось лепш вам скажу аб штодзённых
зялёных і сініх змярканнях,
аб тым, як мы ловім надзею
з падзеяў, паўсловаў, жаданняў,
аб тым, як сівым сырадоем
нас поіць завея дзікая,
аб тым,
як над кажнай няўдачай
не плачам,
а зубы сціскаем.

Менск, люты 1942

А ўсё ж будзем жыць

Сцюдзёныя хмары паўзуць у руіны,
настыглую цэглу лілёвяць і сіняць...
І ходзіць па месце змярканне у зрэб'і,
ссінелымі пальцамі сэрцы цярэбіць.
Не ўцяміш —
ці змрок нам туманіць галовы,
ці пыл успамінаў,
ці водгулле словаў,
пачутых калісьці,—
і даўна й нядаўна,
а можа, й ніколі нікім не складаных.
А тут —
перад намі йшчэ студзень і люты,
тут — вогкага ветру прастуджаны хлюпат,
і неба — прадонны ў нязнанае вылам,
і пустка руін, што нарэшце астыла...

А ўсё ж будзем жыць!
І не так, «Бабы з возу»,
інакш —
каб у сэрцах пыleліся лозы,
і кроў бурбалела бярозавым сокам,
і можна было б і на долю зацмокаць!
Жыць там, каб далося нам выпіць і з смагай
і поўнаю чарай жыццёвую брагу,
а выпіўшы —
чаркаю вобземлю кінуць,
каб рэха на свеце звінела з гадзіну
на зайздрасць і злосць усялякім суседзям,
што й сяння йшчэ —
нас тут не ўмеюць угледзець!

Менск, 1942

Жыве Беларусь

Радасць жаўранкам звоніць над хмарамі,
хай не згледжу яе, не збяру...
Дні настали важкія, змагарныя,
зноў
спрабуе расці
Беларусь.
Зноў спрабуе,
із думкамі нашымі,
з дзіўнай, кволаю музыкай слоў...
слоў,
што кпілі з іх ворагі, страшылі,
што ледзь ветрам іх не замяло.
Наша ж мова —
цудоўная, спеўная,
ўмее спелым калоссем шумець,
галасіць навальніцай улеўнаю,
вераснёваю медзяй звінець.
Мова наша — выкутая з золата —
не йржавее,
бліпчыць,
зігаціць.
Гэта мова паэтаў і волатаў,
скарб, які нас трымаў пры жыцці.
Каб не мова,
даўно б мы растаялі,
расплыліся б імглой між чужых,
збеглі ў вырай гусінаю стаяю...
Але з мовай —
і мы будзем жыць.
Будзем жыць!
Днямі яснымі, новымі
пойдзем, пойдзем з табой у гару,
наша жытная
і васільковая,
несмяротная Беларусь!

Менск, 1942

Хай грыміць

Прагрымела над краем навальніца...
Віднее...
Мятны вецер з налёту размятаець імглу.
Напілася ралля і крыві і падзеяў,
выйшаў раны заворваць, адварочваць плуг.
Пакрысе надышлі і аратыя, жнеі,
думаў, сэрцаў знайшлося залатое зярнё...
Год мінуў...
Паплыла кволым сонечным сценем
ураджаю змяна зноў на родных ніўёх.
Паплыло,
зацвіло,
наліваецца,
спее
столькі слоў беларускіх —
жывых каласоў!
І з іх кажнае — наша,
ў кажным гарт і надзея,
і драбочак душы — наша, нашае ўсё!
Хай грыміць...
Хай ірвуць хмараў зрэб'е маланкі...
Мы — упарта працуем,
мы — упарта жывём!
У палёх, узараных нарогамі танкаў,
беларускага слова падбіраем жніво.

Менск, 1942

У дажынкі

Над шэрай краінаю тае
апырсканы золатам дзень.
Пялешчацца жвавая стая
сцягоў у нябёсаў вадзе.
І йдуць,
і плывуць,
і мінаюць,
і граюць, шасцяць, шалясцяць
вянкі ды калоссе...
Ой, Раю!
Мы свята спраўляем жыцця,
дажынкі спраўляем сягоння
на зжатых вайною палёх,
а ў сэрцах сумлевамі звоняць
надзея
і восень — удзвёх.
Надзея на заўтра
без плачу,
на хлеб залаты на стале,
на тое, што будуць іначай,
вясёласцяй сэрцы пылець,
што доля маністы із смеху
парвець
і пакоціцца ён
па краі сярэбраным рэхам
пад песняў дажынкавых тон.
Хай кон сяння ў вочы нам хлусіць,
хай сцёбае,
нішчыць угрунь,—
а будзем
з крыніц Беларусі
мы жменяю
чэрпаць зару!

Менск, 1942

Малітва

Магутны Божа! Ўладар сусветаў,
вялізных сонцаў і сэрц малых,
над Беларусяй ціхой і ветлай
рассып праменне Свае хвалы.
Дай спор у працы будзённай, шчырай
на хлеб штодзённы, на родны край.
Павагу, сілу і веліч веры
у нашу праўду, у прышласць — дай!
Дай урадлівасць жытнёвым нівам,
учынкам нашым пашлі ўмалот.
Зрабі свабоднай, зрабі шчаслівай
краіну нашу і наш народ!

Досыць

Досыць, як зерні пацёркаў,
перасыпаць у далонях
жаль запляснелы і горкі,
смутак салоны.
Досыць —
давол́і па горла
думак галодных аб страве,
слоў аб крыжох,
аб памёрлых,
згаслых без славы.
Кіньма хістацца, заводзіць
следам слязлівай завеі,
ў Новым з карэннямі годзе
знойдзема, зловім надзею,
моцна заціснем у жмені,
болей не пусцім у вырай,
хай
з сэрцаў выдзеўбе сцені.
І —
дні расступяцца шырай,
кроў варам думкі абварыць,
рукі узнімуцца й грудзі...
Кпіць будзем з крыўдаў, удараў,
хай далей будзе што будзе!

1942

Салаўі

У сырадой пахучы ночы
я нырца дам з галавой.
Запяю
і заахвочу
ў жоўтых лозах салаўёў.
Зазвіняць яны...
пасыплюць
трэляў шкляную капель.
Пад чаромхай роснай вып'ю
я па кроплі іхны спеў.
Буду піць, каб чар не знішчыць,
аж да рання,
аж да дня,
пакуль сінія агнішчы
у лагох не задымяць,
пакуль сонца бель ігрушаў
жоўтым шоўкам не затчэ,
пакуль дзень не запарушыць
пылным золатам вачэй.
А тады...
ніхто не ўловіць,
ці пяю я сонцу гімн,
ці ў налітых сырадоем
лозах
звоняць салаўі.
Не уцяміць,
ці то трэляў
мкне кіпенны снегапад,
ці п'яную радасць меле
поўны пчол і сонца
сад?

1942

Туга

У небе зор агні збягаюцца на веча,
трывожна ў звон гудзе мядзяны маладзік...
Узноў,
як шмат разоў,
чырвоным ветрам вечар
мне у душу
тугой дзіўною накадзіў...
Іду, ірву, як шоўк,
штодзённых справаў сеці,
трымаю палатно кашулі на грудзях,
але гуляе з ім усё ж крывавы вецер,
знайшла усё ж туга
кружлівы ў сэрца шлях.
І загуло яно віхурай пурпуровай
у ветразях сівых і бура-шэрых хмар:
«Усё мара́ — і жаль,
і ўспышкі вершаў новых.
і жах, якім жыве ўвесь свет,—
усё мара́...
Ты думаеш, што ты штось робіш, штосьці варты
і дум тваіх узлёт,
і белых словаў снег?
Сто, тысячу разоў вартней мо той, хто жартам
зрывае каласы жыцця,
а сум жане.
Паэты —
гэта міт камічна-недарэчны
у наш нахабны, злы, кусліва-злосны час,
што добрае калісь —
сягоння гне й камечыць,
а ўбачым,
ці спляце штось лепшае для нас...»
Я адказаць хачу, крычу «спляце», ды гасіць
змярканне й веча зор, і ў ноч ціхую ўступ.
Так, для тугі няма адлежнасцяў, ні часу:
усюдых і заўжды яна із намі, тут!

1942

Элегія

Ветах поўна ў гліняны гладышык
нацадзіў залатое зары...
Душны вецер шалее у вішнях,
туліць вусны да гладкай кары,
песціць вечна нясытыя вочы
лёгкай грацыяй гнуткіх галін...
Ледзь віднее,
ды з ложка саскочыў
сон мой ранні
і збег у палі.
Пазяхаючы лена, вітаю
я народзіны новага дня.
Неяк цяжка дрымоце параіць,
вочы сонцу насустрач падняць.
Так дадзела
— навонкі спакойна —
мераць шэрыя лёсу шляхі...
Ўсцяж шасцяць перасохлай лускою
ў сэрцы жах задаўнёны, глухі.
І не скінуць яго,
не абтрэсці,
не пазбыцца —
на свеце вайна,
і тут, блізка,
і тамака дзесьці,
смерць наш свет абкрадае няўзнак...
Душны вецер шалее у вішнях,
прагна песціць рудое лісцё,
жоўты ветах расплёскаў гладышык
залатое зары — і ўцёк.
Эх, паэт не скупы,
хай жа кіне
з ветрам жалі, што ўчора сабраў.
Заўтра ж зноў,
як асенні асіннік,
загарыцца у сэрцы зара!

1942

9. Зак. 5254.

Хараство

Лякам рожавым апырскаў неба вечар...
Я —
        іду удаль з паніклай галавой.
Трэба воўчае, дапраўды, мець жа сэрца,
каб бясклопатна
піць сяння хараство...
Столькі едкае бязглуздзіцы наўкола,
столькі тайніцаў
пякучых і гаркіх,
што нат сорамна вышэй узняць нам голаў,
крок жвавей сыпнуць
на шэрыя шляхі...
Хараство...
Антычны свет...
Санет Петраркі...
Ну а кроў,
трупоў грымасы — гэта што?
Як спяваць,
калі ахвота злосна гаркнуць
або сэрцам бразнуць з роспачай
                                        аб ток?
Што з таго,
калі й цвітуць зарою вейкі,
водбліск вечару трапеча уваччу?
Душыць,
            душыць нас смугой слізкой і клейкай
задаўнёны жаль,
а лепшага — не чуць!
Ці адзін тут з нас
Крывіччыне пад ногі
ўчора скінуў з плеч
апошні свой рызман?
Дзіў,
        што гне цяпер,
захлыствае трывогай
нас
    падзей і слоў бурлівы гураган...
Ды
    не даць яму ўсё ж рады із народам,

не,
    не знішчыць нас —
нікому у жыцці.
Дык чаго ж чакаць нягодаў з пекла родам?
Лякам рожавым —
                    нам вечар зігаціць!

1943

Нашым паэтам

У кажнага з нас, песняроў, свае мроі,
у кажнага з нас, песняроў, свае вершы.
Ці варта
скрыжоўваць і словы і зброю,
ці варта спрачацца,
хто «першы ды з першых»?
Паэту ж адно абы ясна і сіня!
Збірае ён з роўнаю, пільнай уцехай
і белую наквець вясновых калінаў,
і восеньскіх клёнаў зрудзелыя вехці,
патрапіць набрацца прыгожасці дзіўнай
і з россыпаў зорных,
і з сонечных пасмаў,
і з чорна-крывавых рабрынаў руінаў,
абдзёртых са скуры жывое і мяса...
Не!
Зайздрасці горкае знаць не павінна
дрыготнае, ўзлётнае сэрца паэты.
Ніхто ж яго ў лёце імклівым не спыніць.
Айчынай ягонаю — сіні сусветаў,
ён з песняю млечнай вандруе дарогай,
парослаю росным, сівым малачаем,
ён — месяцу спрытна прыкручвае рогаў
і ў продань міжзорных прастораў лучае,
глядзіцца адважна і ў мглістую прышласць
і даўных падзеяў разблытвае шэрасць,
захоча —
гекзаметр Гameравы крышыць,
захоча —
йрве краскі граху із Бадлерам...
І свету
адны толькі вінны ён ласкі:
захоўваць памеры і рытм беззаганны,
у ладкі над горам народным не пляскаць
і смехам не сыпаць на свежыя раны...
А ранаў тых шмат:
ад мячоў
і ад словаў,
ад восеньскіх бураў,

ад мрояў,
ад вершаў...
Заллем жа вадою гаючай, жывою
іх мы, песняры,
ці апошні, ці першы!

1943

Memento mori

(«Памятай, што памрэш»)

Я знаю — час плыве, па кроплі кропля, ў змрок.
У кволай чары рук яго не утрымаеш.
Налета — у цішы разбураных муроў —
ён расцвіце мо зноў, але ўжо іншым маем.
Ды так сплялося, што — ці хочацца, ці не,
ісці кудысь туды нам з часам па дарозе.
Вось мы й брыдзём сабе, а ў плаўкім тумане
абапал — то цвітуць, то адцвітаюць лозы.
Парыпвае, хрумсціць падмоклы, гостры жвір,
сабакам верным сцень туляецца пры боку.
І добра... Толькі менш тых зораў у крыві
і зораў уваччу із кожным новым крокам...
«Memento mori»,— гуў калісь, загнаны ў кут
жудою небыцця, наш свет па цёмных норах.
Яшчэ й цяпер, парой на зблытаным утку
бярэ ён зноў снаваць сваё «Memento mori»!
Ды іншыя мы ўжо...
У вецер і зару
імкнуся я з вясной зялёнаю у згодзе,
бо ведаю, што хоць калісьці — і памру,
«жыццё — нішто, як смерць,
а смерць — жыццё!»,
і годзе!

Менск, 1943

Туман

Вечар...
Па бурым аржонні нябёс
бродзіць сузор'яў разгублены статак...
Месяцу плёнчык з-пад хмараў прарос
і задрыжэў, заківаўся, заплакаў
ў лужынах, срэбным расспаным макам...
Недзе згукаюцца восі калёс
крыкам, вырваным дзіўным пералякам.
Вецер іх крык падхапіў і панёс
проста ў каноплі, сівыя ад рос.
Выпаўз, прываблены рэхам тужлівым,
з цемры рызманны туман — на спажыву.
Выпіў ён скаргу сялянскіх калёс,
высмактаў вецер вячорны, скуглівы,
вылізаў зоры і шэрасць нябёс,
сыты —
разлёгся да рання на нівах...
А у душы,
як на злосць цішыні,
ўспыхнулі думкі вагнішчам начлежным.
Крыўдна ім даць дагарэць у вагні
і не насыціць душы як належыць
словам ды рыфмай —
пяснярскаю ежай.
Буду ж пяяць...
толькі ціха, бо сніць
шчасце мо свет пад дзяружнай адзежай.
Шкода будзіць, блытаць ясную ніць,
можа, адзіную ніць, што спыніць
шэрым людзём не дае падарожжа
шляхам жыццёвым, цяжкім і варожым...
Нат шкадаваць я не буду ані,
калі мяне не пачуе, быць можа,
сяння ніхто...
У мутной цішыні
свету шлі сны толькі светлыя,
Божа!

1943

Проста ў вочы жыццю

Так, жыццю дагадзіць немагчыма...
Лёс —
пражэрлівы, прагны стары...
Ён не сцішыцца, покуль не выме
духу з цела без права й пары...
У спагадай сагрэтыя рукі
ён чужое душы не бярэ,
не спяшаецца кволых адхукаць,
не імкнецца вандроўных сагрэць.
Можаш, молячы, моргаць вачыма,
можаш слацца пад ногі, як дым,
ён табе яшчэ пальцы ушчыміць,
яшчэ ўсмак насмяецца з бяды!
А наважыш із ім прававаццa,
свае праўды даходзіць — канец!
Ён не раз і не дзесяць, не дваццаць,
цябе з роду у род пракляне!
Хай жа лепш і кусае і раніць
сэрца
болю калючы асцюк,—
трэба, зубы заціснуўшы, глянуць
проста ў злосныя вочы жыццю.
І яно
іх апусціць нязручна
і ўсмешкаю выкрывіць рот...

Хто прад лёсам віхляе анучай,
той і звацца не варты: «народ»!

1943

Прысяга

Беларусь!
Наша маці-краіна!
Ты з нас моцных зрабіла людзей.
Не загінулі мы і не згінем,
пакуль Ты нас наперад вядзеш!
Пастаім за Цябе, як асілкі,
нашы сэрцы палаюць агнём,
дружна, мужна
за лёс Твой расцвілы
супраць Чорнае Моцы мы йдзём.
Не шкада нам жыцця маладога,
не шкада нам гарачай крыві,
абы толькі праменнай дарогай
крочыў горда народ наш жывы!
Прысягаем
Табе мы сяґоння,
што пакуль хоць адзін з нас жыве,—
нашай слаўнай Крывіцкай Пагоні
мы не зганьбім,
мы ўславім яе!

1943

10. Зак. 5254.

Велікодным раннем

Налілася далеч радасцяй зялёнай...
Навет думкі тыя — рой пчаліны зор —
аб вясне і сонцы і сінім ветры звоняць,
пахнуць залацістым мёдам і вузой!
Расчынілі сэрцы мы вясне наросцеж,—
хай нуду сівую вымеце як след,
хай апаліць вечнай, пеннай маладосцяй
нашыя хаценні
дый ляціць далей!
Дзень яшчэ ці дзесяць —
і пялёсткаў снежных
май насыпле ў сеці яблынных садоў,
выйдзе свет заворваць быльнік на узмежжах,
выглядаць на руні сонцавых слядоў!
Праўда, не адно нам давялося знесці,
праўда—
й наша сяння шчасцем не тутніць,
ды яшчэ так хутка не астынуць песні,
не прыстануць сэрцы,
не датлеюць дні!
Эх, чаму ж вясняным велікодным раннем
не сягнуць крыламі ў сонца, як Ікар,
не сысці нарэшце з вечнага расстання,
з крыжавых дарогаў
нам з табой, наш край?
І чаму на гнуткіх і пявучых струнах
новых пуцявінаў, сцежак і дарог
не пайсці вось гэткім раннем цёмнарунным
рэзаць маршы жвавым, рэзвым смыкам ног!

1943

Песня

Прысвячаецца Забэйду-Суміцкаму

Не тады, ведай, родзіцца песня,
калі просяць паэту:
«Пішы»,
а тады, калі пенай чарэсняў
яна ўспеніцца недзе ў душы,
калі сэрца зярняты пачуццяў
ператрэ, перамеле на мак,
калі ўдасца закелзаць і спутаць
моцнай рыфмаю слоў маладняк.
Так было тут і з нашай сустрэчай
ды із музыкай песняў тваіх.
Іх паслухаць мы йшлі, як на веча,
хай нам звон вечавы не званіў.
У той вечар — твой голас быў звонам,
ён — званіў з нашым сэрцам у лад,
ён — у душы нам сыпаў лявоніх
залацісты, агністы апад,
ён у вочы пылеў нам,
не песняй —
нашай шэрай, нішчымнай вясной,
ён — іскрыпкаю спеўнай ля весніц
сустракаў каласістую ноч,
цьмяным смуткам пад ногі нам слаўся,
зыркім вогнішчам кроў распаляў
і смяяўся задзірыста й плакаў,
змазваў з душаў штодзённасці ляк...
Ён — з няшчырасці нас абяззбройваў,
а што нам над усё даражэй —
ён, твой голас —
гарачай тугою
па краіне таптанай дрыжэў...
О, пясняр!
Ты так дзіўна упесціў
нас, што з душаў пяшчоты не змыць!
Хай жыве ж беларуская песня,
несмяротная — так, як і мы!

Менск, 1943

Варта жыць

Пазмятала даўно кволай жоўтай далоняй
восень пену лістоўя з пажоўклых сцяжын.
Адцвілі верасы, ад'ірдзеліся клёны,
але ж трэба і сяння
змагацца і жыць!
Кажны з нас яшчэ ж верыць у нешта святое:
хто ў Хрыста,
хто у Край,
а хто — проста ў сябе,
і пад вейкамі смагі жыццёвай не ўтоім
мы,
як нізка ні гнула б нам гора хрыбет.
Варта жыць!
Варта вечна чагось спадзявацца,
чуцца часткай айчыны, малой, а жывой,
песціць сцерплыя пальцы адвечнаю працай,
развіваць слоў і чынаў бясконцы сувой
і тварыць...
Заўтра ж з неба зарою крамянай
не зляціць
і не выцвіце з нетраў зямлі.
Наша заўтра народзіцца з нашага сяння,
з усяго, што нас цешыць
і што нам баліць.
Калі ж мо й давядзецца няўсцішныя сэрцы
йшчэ ці раз нам снапоўем злажыць на таку —
не бяда!
Ўжо нікому наш след не зацерці
на гасцінцах зямных,
нашай сілы — не скуць!
Хай цвітуць верасы,
хай мядзяняцца клёны,
хай мяцеляцца зімы над беляй сцяжын.
Нашу долю мы ймклівей за ветры здагонім,
а для гэтага варта
змагацца
і жыць!

1943

Асенні холад

Так неяк збрыдла мне ўсё.
Жыццё даўно ў жалобнай раме.
Стаптаны мрой сівы драсён.
Трэ зачыняць, здаецца, краму.
Ні новых тэм, ні слоў няма,
усё абсмоктана, бы костка.
Хто ж днём асеннім пераймаць
памкне бель аблынных пялёсткаў?
Хто з шэрай сівернай імглы
наткаць патрапіць ясных тонаў?
Хто пераўе сухі палын
на шоўк вясны, мяккі й зялёны?
Бадай у кажнага ў грудзёх
трымціць асінавае сэрца.
Не чуе свет з трывогі ног,
ці ж да актаў яму, да тэрцын?
Спявай сабе, як салавей,—
на радасць песні не спатрэбіш.
Пагардай сяння дораць верш:
з яго ж не вымеш булкі хлеба,
не затаўчэш ім ні куцці,
ні вернеш тых,
каго не стала.
Скрозь нудна, шэра у жыцці,
навін так шмат —
і гэтак мала!
Дык хоць гарыць лісцё асін
чырвоным сполахам наўкола,
сінеюць пальцы, і ў душы
такі асенні, золкі
холад...

Менск, лістапад 1943

О, родны край!

Мне вечар разгарнуў пурпурныя балоны
вялізнай бібліі,
якую зваць «жыццём».
Яе лістаю я, а сонца дыск чырвоны
збіраецца тым часам наўцёк.
Не затрымаць яго,
як не стрымаць жаданняў,
як не стрымаць гадзін і дзён,
што лёс дае.
Яшчэ часіна, дзве...
і з дна начы вяснянай
устане цьмяны сон і шыю абвіе.
І будзе спаць,
хто спаць яшчэ сягоння ўмее,
і смачна грызці сны, бы яблык сакаўны,
хай ці адна бяда яшчэ над светам спее,
хай і гудзе вакол дзікі пажар вайны.
Дзіўныя ночы й дні мы кідаем за плечы,
дзіўнейшыя яшчэ нам прыйдзецца спаткаць.
І добра!
Шмат каго мо лёс і пакамечыць,
ды сілы набяруць і сэрца і рука!
А сілы трэба нам,
магутнай,
чараўнічай,
каб выкуць светлы лёс,
каб зло перамагчы,
каб Нэманаву сінь, і Буг, і срэбра Пцічы,
і ветлы наш народ
як шчасця навучыць.
О, родны край!
Другі такі ці ж ёсць на свеце,
ад сонца залаты, сівы ад туманоў,
і белы
і густым, вясновым, пенным веццем,
і чыстаю, як снег,
душой тваіх сыноў!

Менск, красавік 1944

Няхай жыве ўпартая рука

Без сонца жыць не ўмее калассё,
а без таго драбочка шчасця — людзі.
Таму праз асаты ды праз трысцё
мы ймкнём, каб долю ўзяць загрудзі.
Не час цяпер, як ляльку, спавіваць
яе ў пяшчоту слоў ды просьбаў лопат.
Каб іваў пух не парасла трава,
ці ж пары дужых рук не хопіць?
Дык хай жыве
упартая рука,
пяро ці плуг
яна трымае сяння.
Дзядамі босымі ды з торбамі блукаць
мы ўжо не хочам на світанні,
не прагнем больш часінку супачыць
у пыле
коламі ўзаранага гасцінца,
з пакорай стукацца пад вокнамі ўначы
і кажнай цешыцца і костцы, і скарынцы.
Мінуць,
маўляў вада вясновая, сплывуць
і гэтыя гады завей і падняволля.
Узноў у сонца мы узнімем галаву,
і мо адно ўспамін
праймаць нас будзе болем...
Забудзецца і ён...
Працуйма ж, распачаць
аб хлебе заўтрашнім
і позна, і зарана.
Няхай жыве упартая рука,
пяро ці плуг яна трымае сяння!

Менск, травень 1944

Дзядоўскі запавет

Жылі калісь дзяды
скупою лустай хлеба
з крывіцкіх палявін,
а ўмелі і гады,
і сілу рук спатрэбіць,
каб гнёзды дзецям звіць.
Умелі апавіць
пяскі калосся морам,
бары раскарчаваць,
іх потам напаіць,
абы рунелі спорна
і жыта і трава,
як той каршун з вышы́,
нырца давалі ў зёлы
лязы сталёвых кос,
і смагу ніў гасіў
зярнятаў дождж вясёлы,
кіданы ўпрост і ўскос!
Звялі дзяды няўзнак
дрыгву і камяніцу,
ці мала сіл сваіх,
ды навучылі нас
у долі не прасіцца,
а моўчкі моц раіць.
І сяння,
у падзол
упіўшыся карэннем,
у шчасці і ў бядзе,
за лёс твой,
краю сёл
спакойных і старэнных,
мы, ўнукі, ў бой ідзём!
А праца — запавет
дзядоўскіх рук і сэрцаў
сягоння й наш закон.
Дык лі зару жвавей
на нас, на ніў каберцы,
крывіцкі добры кон!

Менск, 1944

МІЖ БЕРАГАМІ

Між берагамі

Няцямным немаўлём я пяты памачыла
упершыню ў кіпень ракі майго жыцця.
І вось — другі ўжо бераг шэры неўпрыцям
расце перад вачмі...
Ён — прыме на спачынак.

А я б — яшчэ плыла,
няхай між берагамі
каменне, і віры, і дна глыбінных жвір...
Ці раз параненая імі да крыві
не паддалася ўсё ж, не пала я ў змаганні.

Рака, рака жыцця!
У градаў гнеўнай пене,
у зернятах пяску на плёсах залатых,
бурлі ж павек між берагамі ты
і ў грудзі — ўжо не мне —
а змене бі па змене!

Рочэстэр, 1971

Усіх памятаем мы

Як адыходзіць хто ад нас — із сумнай
пакорай мы яго вядзём у небыццё.
Ці ён адзін адведаў крыўд і глуму,
быў на зямлі чужынцам і гасцём?
Усё ж мінае:
срэбныя туманы
і жоўты жаль асенніх вечароў,
надзеі маладыя нашых ранняў
і год даўгіх раз — гора, раз — дабро...
Адлі у шэрыя сутонні лістападу
тугою трапяткой мы ўсё ж усе гарым
і трызны залатыя ў сэрцы ладзім
тым, каго ў песнях клічуць «змагары».
У сініх саснікох айчыны несмяротнай
за шчасце ейнае яны тады ляглі.
Кладуцца і цяпер, крадком, у вадзіноце,
і дзе канцы —
ці скажа хто й калі?
Ўсіх памятаем мы...
Нас паляць успаміны,
і прыйдзе дзень —
мы ўспыхнем, як znічы.
За змагароў, за лёс таптанае радзімы
не паміраць,
мы жыць паймкнём удалячынь!

1943

Не астыць нам

Залатою мяцеліцай кружаць лісты,
дываны залатыя па вуліцах сцеляць.
Нам, сябры,
й на чужыне, відаць, не астыць,
не пачуцца старымі ні сэрцам, ні целам.
На змярканні,
калі аб брусы камiноў
месяц серп свой стары і зазублены гойстрыць,
калі цягнець усё да лятункаў, да сноў —
лічым мы і далей
адно крокі ды вёрсты.
Навіліся ўжо туга на шпулю шляхі
крывічоў — нашых продкаў, бацькоў,
ну, і нашы,
але ўсцяж прад вачыма адно небасхіл,
зоры й далечы ўсцяж нас і надзяць, і страшаць.
Мы ўсцяж верым,
што нашыя сцежкі ў тупік
не вядуць, так упарта чакаем світання,—
і яно расцвіце,
Край яго не засціць,
ці ж дарма столькі год уздыхалася:
станься!
Хай сабе сівер трэпле шматкамі лісця
й трэплюць нашымі сэрцамі тут успаміны.
Як лісцё: мы іх кінем у ймглісты прасцяг,
не яны сяння твораць важкое,
а чыны.
Найяснейшы ўспамін — гэта толькі ўспамін,
хай сабе дарагі, хай упойны...
Нам, воям,
што па ім, калі лёс наш мудрэйшы за сны,
калі кажная жылка ў нас б'ецца крывёю,
калі нам і ў чужыне ніяк не астыць,
не пачуцца старымі ні сэрцам, ні целам,
хоць і восень ужо, й залатыя лісты
дываны залатыя па вуліцах сцеляць.

Берлін, кастрычнік 1944

Імкнуць дні

Імкнуць, як на ветразях, шпаркія дні,
няўтомна, няўлоўна, без смеху, без сыці.
Ды люба душу непакоем дражніць,
асенняй трывогай трымцець, залаціцца...
Хто ведае,
можа, пакутай, жудой
нам быў бы дзядоўскі спакой ці пакора
і ў шчасці —
із прагай дзікой, маладой
шукалі б мы дробных аскепачкаў гора.
Сягоння, прынамсі, жывём запраўды
мы й кажнаю думкай
і кажным імкненнем.
Не трэба нам праўды з манаю гадзіць,
не рупіць —
мы грэшныя болей ці меней.
Нат шчасце —.
і тое інакшае ў нас:
не сон супакойны, а чын і змаганне.
Інакшаю ўцехай нас поіць вясна,
інакшай тугою нас восені раняць...
І цяжка нас слоўкам пустым спадманіць,
спаіць палыном мест купальскага зелля.
Імкнуць, як на ветразях, шпаркія дні,
у лепшае заўтра
дарогу нам сцеляць.

Форст, жнівень 1944

Не

Узмахнула зыркім крыллем
над руінамі зара,
і расцвіў ружовай цвіляй
пажарышчаў смутных рад.
Зноў узорыліся дзесьці
прорвы чорныя вакон...
Мітуслівы гоман места
сцяў нарэшце чуйны сон.
І адно па рэйках звоніць
капытмі Пегас — трамвай.
Сню...
і ў снох маіх сасоннік,
ціша,
росы
і трава...
Эх, каб нам, маё натхненне,
выйсці сяння у палі
у вагнішчах палыменных
грэчак сум стары паліць
і цвісці разом чаромхай,
і шыпшынай, і ліпой,
а не кручай дзікай, стромкай
недзе ў змрок брысці ступой.
Дык хадзі ж,
пакінем брукаў
паблытаныя шнуры.
Слёз чужых набраўшы ў рукі,
цяжка, ведаеш, тварыць.
А тут сяння
кажны камень
зліты нечаё слязой...
Не?
Ну што ж,
хай месяц раніць
сэрца й нам крывым лязом.

Берлін, жнівень 1944

Не плачце

Не плачце...
Не таму, што слёз шкада.
Ці шкадаваў іх хто калі дзеля краіны?
Але таму, што лёс яе нам зноў аддасць,
тут, на чужыне,
нас не кіне.
Мы вернемся дамоў!
З адкрытай галавой,
із сонцам у душы і песняю на вуснах
мы пройдзем па шляхох, парослых злой травой,
апырсканых крывёй,—
і ў пыл затопчам вусціш.
Як зоры,
на вачох у кажнага сінець
каралі будуць слёз,
хоць выплакана столькі.
Ды вецер [redacted] родных ніў журботу аджане
і павымае з душ тугі дзікое голкі.
Прысеўшы на пяску пад ніцаю вярбой,
падставім мы вятром паніклыя чупрыны
і скажам:
— Родны Край,
даў Бог, мы зноў з Табой.
Дазволь служыць Табе,
мы ўсё з пакорай прымем.
І усміхнуцца нам, аж сэрца забаліць,
і усміхнуцца зноў, аж у грудзёх заколе,
Крывіччыны мае блакітныя палі,
каханыя ў чужой краіне,
як ніколі.
Не плачце ж,
не таму, што слёз шкада.
Ці шкадаваў іх хто калі дзеля краіны?
Але таму, што лёс
яе нам зноў аддасць,
тут, на чужыне,
вас не кіне!

Берлін, жнівень 1944

Звініць мядзянымі званамі

Звініць мядзянымі званамі
над галавой метал лісця...
А мы
пытаемся ў жыцця —
варажбіта,
што ж будзе з намі?
Куды цяпер нас павядзеш
ты, наш стары крывіцкі Коне,
ці наша змрочнае сягоння
йшчэ зменіш ты на ясны дзень?
Ці мы у сіняе світанне
яшчэ узнімем з верай зрок?
Ці з пылу крыжавых дарог
калі на ногі моцна ўстанем?
Усё далей, далей, далей,
дзесь у сівыя далячыні,
сплывае шчасце...
Смазе чыну
ў грудзёх, аднак, не спапялець.
Яна не згіне навет з намі,
бо ўслед нашчадкі возьмуць сцяг.

Звані ж, звані, метал лісця,
ўгары мядзянымі званамі!

Берлін, верасень 1944

Без песні жураўлінай

Сказалі ўсё, што мелі, адшасцелі
аб залатой вясне асіны ды кляны
і скінулі лісцё...
Канец навэлі...
Пачатак новае, так іншай ад вясны.
Ці шкадаваць старой,
ці захапляцца новай,
якую нам ужо тчэ восеньская ноч?
Не знаю...
Ды дрыжаць узноў на вуснах словы,
і сэрца ўзноў снуе ў грудзёх, маўляў чаўнок.
Гудуць гудкі, грымяць па бруках колы...
У думках — смерць... жыццё...
жыццё і смерць.
Каго хвалюе тут, што восень поліць
лісцё прысад,
каму
па іх тугу займець?
У месце, між руін, пад гуд машынаў
нячутна ж, як звіняць у небе журавы,
у вырай летучы...
Тут, на чужыне,
як ні глядзі, іх вокам не злавіць.
А што ж за восень
без журботы жураўлінай,
без павучыння і без сініх тumanoў?
Таму —
хоць не цвілі,
на вуснах вянуць словы
і сэрца —
не снуе, ледзь-ледзь трымціць —
чаўнок.

Берлін, верасень 1944

Уночы

Калматыя чорныя бровы
суровая хмарыць ноч.
Лірычныя мроі ды словы
адкінула я даўно.
Ісці праз жыццё із санэтам —
сягоння, дапраўды, смех:
нат з гойстрым штыхом да светных
ты сяння не дойдзеш вех.
Не слова сягоння,
а куля
парадак вядзе у нас.
Паэт лепшы той, хто туліць
гранату ў руках...
Вайна...
Іначшых і рыфмы і рытму
жадае людскі натоўп.
Іх з вёснаў ці сноў не вытчаш,
спрабуй хоць бы пораў сто.
А ўсё ж,
як ніхто не бачыць,
ледзь ноч начапляе зор
на неба,—
лірычным плачам
зноў плача маё пяро.
І сняцца мне нашыя нівы
і роднага неба дыван...
Аб іх успамінаў не змыеш
із сэрца,
як ці змывай!

Берлін, верасень 1944

Сустрэча

На станцыі
свісткі, хаос, перапалох.
Снуе натоўп, патраціўшы галовы.
Над клумкамі пярэстымі
удзвёх
стаяць дзяўчаты з «Остам» на грудзёх,
і свет здаецца ім страшным і новым.
Яны
нядаўна з Случчыны...
Яшчэ
нат не даелі чорнага акрайца,
што маці ім паклала ў торбу, бо пячэ
ён штось у горле сяння... Шмат начэй
не спалі...
А куды цяпер? «Парайце!»
Паказваеш ім, дзе, куды й нашто.
Пайшлі...
Забарбанілі колы нудны марш па рэйках.
Іду і я...
І пахнуць мне палі
і саснікі мае айчыны, як калісь,
і сум пякучы паліць вейкі...
Ну, а яны, дзяўчаты, пэўна, спяць
ужо ў куточку дзе і сняць,
што свежым
асеннім ранкам на сяле рыпяць
вароты,
што курыць імглой лісцё куп'я
і што вакол —
спакой бязмежны...

Берлін, верасень 1944

Бацькаўшчыне

Восеньскае волава
капае з галля.
За крынiцай з жоравам
мокры дрэмле шлях.
Па шляху, па лужынах,
босыя, ў лапцёх,
моўчкі сцені сунуцца,
кленучы жыццё.
Як ваўкоў, вартуюць іх
колкія штыхі.
Сэрцы ж не ўтаймуюцца,
мкнуць на небасхіл,
дзе тырчаць з папелішча
ў неба каміны,
дзе й свае
між целамі
засталіся гніць...
Мой, распяты ворагам,
шматпакутны край,
не тужы,
йшчэ ў сполахах
расцвіце зара.
Ўсе з далёкіх выраяў
мы дамоў зляцім.
Накш,
скажы па шчырасці,
што нам па жыцці?

Берлін, кастрычнік 1944

Прыйдзе час

У чаромхавай у мяцеліцы,
у бярозавых туманох,
па загуменні, па аселіцы
слала дзеўчына палатно.
І піло яно росы цёплыя,
плынны, сонечны, жоўты мёд.
Мела дзеўчына працы з коптарам,
ды й турбот не менш — ля гумён.
Ці кідаць усё чорту лысаму,
прад навалаю уцякаць,
ці застацца мо
і пад прысакам
куль і здзекаў жыццё сукаць?
Шкода скрыні цяжкой, пасажнае
з дыванамі у шмат нітоў,
мірты буйнай... А як адважыцца
кінуць край свой,
сваіх братоў?
Ды смугою далечы хмарацца,
глуха шыбы ўначы бражджаць,
з крыкам кружаць над хатай галіцы,
рэжуць сэрцайка без нажа...
І... звіліся палотны трубамі —
хай нябеленыя ляжаць.
Запрагай каня, бацька, й лубінам,
нацянькі, на шлях выязджай!
Чым з нядоляй пазнацца жорсткаю,
лепш, як прыйдзецца,—
і пагалець,
мо упоперак горла косткаю
і не ўстане чужацкі хлеб?
Прыйдзе ж час,
прыйдзе час —
па аселіцы,
у бярозавых туманох,
у чаромхавай у мяцеліцы,
будзем зноў мы слаць палатно!

Берлін, кастрычнік 1944

Уцекачы

Віюцца, як кужаль блакітны,
на шпулю калёсаў шляхі...
На возе —
малыя, мяхі...
Навокал —
ніўя ды ракіты,
імшары, сасоннікі, сітнік,
сівы небасхіл...
Смяюцца малыя й скуголяць,
сысолячы чорны сухар.
Бацькі ж...
Быццам плёхае вар
на сэрца ім нехта няўмольны,
калі расцвітае над полем
уночы пажар.
Ён топча ім здаўна па пятах,
лапочачы крыллем рудым.
Грызецца у вочы, бы дым:
ці гэта не родная хата?
І рвецца да нівы нязжатай
душа...
каб туды...
Віюцца нячэсаным зрэб'ем
дарогі на шпулі калёс.
Жаўцее на ўзлессі галлё,
звіняць журавы у паднеб'і,
сумуюць палі:
дзе наш сейбіт,
куды ўжо занёс яго лёс?
А ён —
у чужыне,
ён чэзне
па краі, бы ўвосень быльнёг.
І сняцца яму, абы лёг
па працы —
дзядоўскі бярэзнік,
і сонца, і вецер гарэзны,
і звон аваднёў.

Берлін, лістапад 1944

Сівой вярбой

Слата і змрок...
Душа пустуе,
ў смузе маркотнай далячынь...
Сівой вярбой хіба пайду я
над плёсам цішу сцерагчы.
Урасту карэннем моцна ў гліну,
карой адзенуся рудой,
шырока рукі разгаліню
над шэрай, соннаю вадой.
І буду жыць,
як жыў спрадвеку
увесь вакольны, вольны свет:
піць туманоў надрэчных лекі,
пух белы сеяць на траве.
І браць, раскінуўшы галіны,
із прагай сонца і цяплінь,
у гуд услухвацца пчаліны
і ціха зерняты спяліць.
Ці раз вярбіну ўпесціць лета,
ці раз да сну утуліць снег,—
і я забуду ўсё, што ў свеце
мяне змушала паланець.
І пад карой маёй,
на ветры,
не будзе біцца ўжо й званіць
нямоўчны звон —
людское сэрца,
крыніца праўды і маны.

Берлін, лістапад 1944

Здагонім сонца

Малоціць дождж снапоўе стрэхаў,
аж шэры пыл вакол курыць...
Хто ж рассыпкім прысыпле смехам
сягоння смутак наш стары?
Ужо ж не здагнаць цяпла і сонца
на крылах навет журавом.
Ды трэба жыць, каб шлях свой скончыць
як мае быць,
і мы жывём...
Ірвёмся, ймкнём, сварымся, просім,
а шчасця ў рукі ўсё не ўзяць.
Ці не няпрошаныя госці
мы на балі тваім, зямля?
Як так — не думай, што пазбыцца
ты нас патрапіш абы-чым.
І мы у твар заўмеем выцяць
каго патрэба,
хоць маўчым.
Малоціць дождж па стрэхах пясцяй,
аж золкім дымам дзень дыміць...
Здагонім сонца ўсё ж і шчасце,
калі не журавы,—
дык мы!

Берлін, лістапад 1944

. Зак 5254

Жыццё

Жыццё —
як бярозавы сок,
жыццё —
як салодкая брага:
п'еш, п'еш —
і, маўляў хто урок,
яшчэ горшая чуецца смага.
Ледзь верасень, спрытны каваль,
у медзь закуе далячыні,—
нам хочацца ўжо, каб трава
узноў зелянела ў лагчынах.
Ледзь цёплаю сіняй пляхне
вясна па марцовым рызманні,
ледзь ветры пазлізваюць снег —
зноў сняцца нам восень, туманы...
Адразу жадаем абняць
мы ўсё (не пакінуць нічога):
прасцяг каласся і сасняк
і продані неба сівога.
З кульгавай, гугнавай нудой
сустрэцца цяпер цяжкавата.
Не звіць ёй між намі гняздо,
калі ўсцяж —
ні ўцехі, ні свята,
калі не ўтаймуеш бяды,
хай сэрца жывое ёй вымі,
а кон —
мо узноў на гады —
сыноў разлучыў із радзімай.
Не дзіва, што п'ецца, як сок,
сягоння штодзённасць, як брага,
дык быццам знарок хто урок,
яшчэ горшая чуецца смага.

1944

Хоць даводзіцца сяння плакаць...

Пазалочанай дзідай захад
скруткі хмараў наскрозь працяў...
Хоць даводзіцца сяння плакаць,
як, аднак,
не любіць жыцця!
Як із прагай не браць іскрынак
шчасця, не пераймаць тугі,
хоць і тое і гэта згіне
заўтра, як на вадзе кругі...
Залатым нябачаным птахам
маладзік над зямлёй усплыў...
Так, хоць хочацца сяння плакаць,
мы рассейваем сум, як дым.
Не ўдасца, праўда, забыцца
нам тут нашых сівых бяроз,
васільковых узмежкаў, ніцай
хаты, дзе ад дзіцяці рос.
Але жаль па іх нас не скосіць
і не выкруціць сілы з рук.
Хоць навокал і золь і восень —
верым мы у сваю Беларусь.
Маці любая, пэўна, сяння
уздыхаеш па нас і Ты.
Не тужы,
ў мітусні выгнання
не дадзём мы душы астыць.
З гераічнай не выйдзем ролі,
у балота не схілім сцяг
і не зрадзім нідзе й ніколі
ні сябе,
ні Цябе,
ні жыцця!

1944

Не так лёгка

Прысвячаю паклiканым
i непаклiканым крытыкам

Не так лёгка гаркою, агорклай агудай
змусiць нашыя вершы
навечна заплеснець.
Яшчэ доўга блукаць
па гасцiнцах мы будзем,
раздаваць пакрысе
свае сэрцы у песнях.
Цi адна яшчэ ў свеце вясна
у далонi
нам ружовых вiшнёвых
пялёсткаў насыпле.
Цi ў вадзiн яшчэ верасень
залатаклённы
мы душою
i сэрцам трывожным улiпнем?
Цi не ўдосыць наплачамся мы па краiне,
аж уздымем у песнях яе
на узвышшы,
цi не раз непаэты
апырскваць слiнай
будуць нас або й славай ахутваць пышнай?
Ды хай вусны праклёнамi ў раны калечаць
цi хвалой захлынаюцца крытыкi свету —
што нам iхнае ройна-шумлiвае веча?
Не забраць iм нi неба,
нi сонцаў ў паэтаў.
Анi неба, нi сонца,
нi слёз, нi усмешак,
нi ўсяго, што нам кажа
успыхваць i гаснуць.
Тут, у свеце злачынным,
у свеце бязгрэшным,
не яны —
мы аднойдзем няўлоўнае шчасце!

1944

Я суцяшаю не іншых — сябе

Я суцяшаю не іншых —
сябе,
і найчасцей,
як суцеха — ў ваблоках,
хоць, як на злосць, як галоднаму хлеб,
мрояцца словы спагады глыбокай.
Толькі сабе
я ўпарта цвярджу:
«Смела, наперад, хай смутна, хай шэра...»
Можа, бяздумна накручаны жмут
рыфмаў —
папраўдзе параіць няверы?
Мо дапамогуць камусьці і з вас
вершы мае над сабой не заплакаць
і не рассыплю я ўсё ж надарма
сэрца вішнёвую, пенную наквець?
Тое, што крышыць сягоння ваш гарт,
вочы й мае
злой маркотаю засціць.
Хоць і смяюся я колькі мага,
сэрца чамусь не смяецца,
і часта
мне тут даводзіцца ў смутку гібець,
толькі мо плачу я трошкі іначай...

Я суцяшаю не іншых —
сябе,
а найчасцей як суцехі не бачу.

Берлін, студзень 1944

О, шыпшына мая, Беларусь!

О,-Беларусь, мая шыпшына...
У. Дубоўка

Грае люты на струнах завей
далікатнае, смутнае «scherco».
Пачакаю, аж зноў весялей
будзе трохі на сэрцы.
Аж затліцца ізноў у крыві
хваляванняў блакітны вагеньчык,
аж і сцюжа, і дні без навін
шэры час свой ад'енчаць.
Аж ізноў баразной пабрыдуць
дні вясны у вадзе па калені,
аж мы скарбы пачуццяў і дум
зноў на словы разменім...
Цёплых слоў гэтых трэба усім
нашым часам суровым і збройным.
Што ж ты свету сягоння дасі,
як не песню, не мрою?
Як прымусіш паверыць сваіх,
што яшчэ расцвіце наша доля,
што ніць шчасця йшчэ будзем мы віць
пад крывіцкаю роднай столяй?

Грае люты на струнах суччa
далікатнае, смутнае «scherco»...
Не, не буду чакаць, аж маўчаць
маё знудзіцца сэрца.
А удару па цяглiцах струн
із тугою, із сілай нячутай:
«О, шыпшына мая, Беларусь,
маё шчасце й пакута!»

1945

Рабіна

Асыпала попелам сыпкім змяркання
вакно і паперу, пяро і мяне...
Пад небам зімовым
над шэрым парканам
рабіна галіны шкляныя хіне.
І столькі спакойнае, простай пакоры
прад лёсам з вятрамі ды сцюжай у ёй,
што гасне імкненне падзеі паскорыць
і ціхаю поўніцца сэрца
й маё.
І хочацца шрэняй ахутацца срэбнай,
таксама хістацца на ветры й чакаць
із верай глыбокай,
аж з сіняга неба
хлыне на зямлю залатая рака,
аж сокі густыя закружаць у жылах,
аж сэрца заб'е ў залатыя званы
і сном недаснёным растае ў расцвілых
далечах
туга
прад абліччам вясны!

Берлін, студзень 1945

Забудземся

У ночвах завулкаў вечар
марознай імглы намясіў...
Цалуе у твар мяне вецер,
згарнуўшы набок валасы.
Прыемны мне смелы дотык
ягоных сцюдзёных губ.
Хай будзе, што будзе потым —
дап'ём наш п'яны багун!
Забудземся хоць на ймгненне,
што сочыць, як той ганчак,
смерць нашы сляды і сцені,
што шмат хто — ужо зачах,
што трэба ісці наперад,
хоць сяння
і гэнам — ноч,
праз сілу, без смаку й меры,
крывавае піць віно...
У ночвах завулкаў вечар
марознай імглы намясіў...
Да рук маіх туліцца вецер,
згартае набок валасы.
Абвій жа мне шыю,
варта
даткнуць маіх цёплых губ.
Хай будзе; што будзе заўтра —
дап'ём наш п'яны багун!

Берлін, студзень 1945

Там...

Студзеньскі попельны змрок.
Твар ад марозу гарыць.
Рвуць серабраны уток
тонкіх галінаў
вятры.
Думкі, як пыл снегавы,
мкнуць то уніз,
то ўгару.
Не прытрымаць, не злавіць
іх, матылёў, упару.
Ды і нашто?
Хай плывуць
із ветругой прад сабой.
Я ж
пахілю галаву,
стану пад белай вярбой
і апынуся... далёк,
там,
        дзе не гэткі мароз
туга паскручваў галлё
сплаканых горка бяроз,
дзе натаптана у снег
столькі сягоння бяды,
дзе ў папялішчах, на дне,
чорны качаецца дым...
Гэта — радзіма мая,
дзён маіх мклівых зажын,
край, дзе так дзіка рыпяць
сяння праклёны чужых...
Зыркай паходняй гарыць
сэрца маё за яе.

З плачам змятаюць вятры
сыпкі, як попел той, снег...

Берлін, студзень 1945

12. Зак. 5254

Пачакай

Мы прыйшлі сюды з вузкіх загонаў,
раззалочаных мятліцай і званцом,
з-пад нябёсаў сініх і прадонных,
ад народам складзеных канцон.
Дзе ж у свеце ройным і шумлівым,
між вянкамі іскрыстымі зор,
ёсць такія йшчэ, як нашы, нівы,
ёсць такая ціша і прастор?
Дзе яшчэ
знічом чырвоным паланее
гэтак голле восеньскае ліп?
Дзе такія сінія завеі
мкнуць навыперадкі ўвесну паўз палі?
Дзе
прад абразом нябёсаў светлым
ночы паляць столькі зорных свеч,
дзе,
дзе ж гэткі вось шчаслівы й ветлы,
як у нас,
быць можа чалавек?
Толькі ўспомніш гэта ўсё — і паліць,
цісне сэрца нешта,
не сагнаць.
І блакітным ладанам удалеч
найшчырэйшая плыве туга...
Ды няхай
сівы палын на межах
сяння звоніць па табе,
мой край,
зноў чаромхавым пахучым снегам
кон цябе асыпле,
пачакай!
Зноўку ўспыхнуць напярэймы ветрам,
над палеткамі тваімі песні жней,
і далёка,
за сівыя нетры,
ты свой смутак церпкі пражанеш!

Берлін, студзень 1945

І сніцца мне

Люблю я летуцець,
калі рука чыясьці
стаўляе прасніцы з кудзеляю сівой
і пачынае ніткі дажджавыя прасці
над галавой.

Няма канца дажджу, ні ґуду верацёнаў.
Віецца з песняй ніць на шпулю, на душу,
і сніцца мне, што звоніць наш сасоннік
у сэрцы і ўвушшу...

Што ў засенях сасон сузорыць сон лілёвы,
жывіцай плачуць з радасці камлі,
і новых песняў строй у ґоллі вецер ловіць,
страсаючы з крылля
зялёны пыл далін.

Кахалі й вы, як я,
старыя нашы пушчы,
віхрамі ўспенены, шумлівы акіян.
Ці горкі сум па іх
тут вашых душ не сушыць?

Баліць мая...
Блакітная, далёкая Радзіма,
калісь — штодзённы хлеб,
а сяння — толькі сон,
мы вернемся, чакай,
хай хворымі, старымі,
а вернемся!
Так дай нам Кон!

Рэгенсбург, сакавік 1945

Лявоніха

Іржавым пяром на балонах лісцін
кладзе лістапад свой раскідзісты росчырк...
Праймаюць і смутак і золь да касці,
няма ім упынку ні раннем, ні змрокам.
Гэй, вятры, вятружыны —
завірухі,
засыпайце лужыны
белым пухам,
пад глухія тэрцыны
цёмных хвояў,
леце, леце ў сэрцы нам
белы солад.
Паслухалі ветры... Лявоніху йдуць
па шэрым памосце іржышчаў ды лянішч,
распырскваюць з песняй балота, ваду,
як быццам пад'елі дзе ўсмак дурнап'яну:
«Ой, Лявон Лявоніху
маладую,
сваю ўцеху — сонейка,
не шкадуе,
як прыцісне пруткую,
пойдзе ў скокі,
вірам хата круціцца
сінявокай!»
Імклівей, імклівей, шпарчэй і шпарчэй,
рагочачы, скача над гурбамі вецер.
Гадзіна, другая — і скрозь разатчэ
ён срэбрам ды беляй і нівы і веццe.
А тады усцешыцца:
«Й я не зломак»,
усміхнецца месяцу
залатому,
усміхнецца хвойнікам
і дубровам,
як Лявон Лявонісе
чарнабровай.

Рэгенсбург, лістапад 1945

Першы снег

Упілілася ў сэрца радасць,
а спытаўся б хай хто чаго?
Мо таму, што над беляй лядаў
белы, снежны імкне вагонь?
Мо таму, што марозны вецер
пыл сузорны у твар мяце,
што ўшываецца ліпаў вецце
срэбнай шчэцяй усё гусцей?
Снежань, снежань,
чаго ашукваць
нас тут свежасцяй, чысцінёй,
непарушную бель рассукваць
на пачуццях,
                    на свежых пнёх,
пасцінаных блізу да караня
існаванняў людскіх?
                                        Душа
й так у кажнага перагорана,
перараненна... Ціха, ша...
Упілілася ў сэрца радасць,
хоць і знаю — усё мана.
Мкне завея над беляй лядаў
у няўхопнае... Не суняць...
Задзірасты, марозны вецер
пыл сузорны ў твар мяце,
і ўшываецца ліпаў вецце
срэбнай шчэцяй усё гусцей.

Рэгенсбург, снежань 1945

Я — пішу

Моўчкі адыходзіць небам дзень,
ведучы на паваду рудое сонца.
Плямы сценяў сініх дзе-нідзе
залілі ўжо залаты сасоннік.
А ён спаць не хоча. Сонцу ўслед
пахне цёплаю мядоваю смалою
і ўсё шэпча, мо начы й не ў тон,
аб уцехах сонечных, маўляў малое.
Спаць не хочацца і мне. Вазьму пяро,
расцвіце мо на паперы колькі зорак,
як вышэй, дзе звонкі срэбны рой
ужо вылецеў страчаць вячорны морак.
Так... ідзе паволі небам ноч,
ведучы на паваду бялявы месяц.
У сутонні сонным спіць даўно
сцішаны сасоннік... Голаў звесіў.
Я ж пішу...
Навошта я пішу,
для каго? Па шчырасці — не знаю.
Бо ж не вершы ў свеце узнімаюць шум
і не рыфмы шум той сунімаюць.

Дождж

Срэбрам тоўчаным асыпаў дождж
шыбы задымелага бараку.
З гэткай шчыраю, пякучаю жадой
ён даўно, даўно ужо не плакаў.
Плач удосыць...
Я — я не з такіх
і з табой напэўна не заплачу.
Я не плачу, я твару, калі
мяне жаль агортвае гарачы.
І тады
мой кожны крок — сляза,
кажны ўчынак — кропля залатога ляку,
вось як тыя, што дні два нізаць
не сціхае дождж на шыбінах бараку.

Калумб

Знаёмы краявід: барак, падгнілы плот,
дзве-тры бязлістыя маркотныя таполі,
калода з кіненай пры ёй старой пілой,
кашуля ў латах на шнурку... Што ж болей?

Ах, лужына яшчэ, ледзь-ледзь не акіян,
мутная, рыжая, без канца і без краю,
ды вечар сіні, зыркі... Колькі я
такіх чужых — праводжу й сустракаю!

Ля лужыны — дзятвы! У хустках, каптанох,
із лапкамі ссінелымі й насамі.
Смяюцца, плёхаюцца, б'юцца, хоць даўно
час у цяплейшы кут — да печкі і да мамы.

Штораз цямней... Чырвонае крыло
заходу саслізнулася з баракаў.
Павеяла важкой, вільготнай мглой... Праз плот
пайшлі малыя... Ціха, як пасеяў макам.

Ды хто ж гэта сапе над лужынай? Адзін,
маленькі карапуз стаўляе цэглы рубам
і скача праз ваду, далей, далей. Глядзі,
ці ж ён не чуецца цяпер Калумбам?

Чароўны свет нязнаных далячынь!
Прадонныя, успененыя тоні!
Што ж там? У далечы ж! Пачын
яшчэ не ўсё: канцы — ўсяму карона!

І б'ецца сэрца дробнае тугой
па чымсь не знойдзеным яшчэ, хоць
прадчуваным.
Далей! Хай хлюпае у боціках. Яго
не спыніш. Ён — здабыўца сяння!

Ды пахіснулася знянацку цагліна,
і — боўць у лужыну здабыўца нецярплівы.
Прарэзлівы дзіцячы плач узняў
з таполяў стаю галіцаў крыклівых.

Нярадасны канец імкненняў, мрой... Але...
ці ж не праняў бы й нас ён холадам і сумам?
І ціха й я іду да хаты ўслед
за ім, нядошлым, сплаканым Калумбам!

1946

Восеньскае

Як тварыць? З чаго, калі часы такія —
ўсё вакол адно імкнецца спаць.
Сінім шклом шкліць раніцы глухія,
тут і там бярэцца лістапад.
З цел аголеных зрываюць у прысадах
ліст апошні жоўты тапалі.
І маркота восеньская скрадам,
нейк няўзнак, імкненні папяліць.
Не нальеш з пустога, а у кожным
сэрцы і ў далечах пусціня.
Із кійком і торбай падарожнай
не памкнеш гасцінцам пераняць
долю, песні...
ў вырай з жураўліма
адляцела ўсё ці мо палегла спаць.
Шкліць шляхі ламлівым, сінім шклівам
тут і там канчае лістапад.

Міхельсдорф, 1946

Калі...

Калі на клёнах залацістых
дрыжаць апошнія лісты
і сівер сіліцца расхрыстаць
сівую восеньскую стынь.
калі вінoм старым крынічаць
каўшы мядзяныя лагчын
і кветкай дзіўнай, экзатычнай
канае сонца на суччы,
калі сівее з жалю й далеч
і межаў жоўтая трава —
тады,
        тады так смутак паліць,
што ўжо, здаецца, не стрываць!
І смажыць смага вусны, сэрца,
як дзень асенні,
                        скончыць шлях...
Адно,
        ці нас утуліш смерцяй?
Ну, добра, смерць,
                        а што пасля?
Хто ж, хай над ім гадоў завея
курган навее, ўзніме мур,—
засне з нас гэтак, што заўмее
цябе забыцца, Беларусь?
Хто шчыра так памрэ, што згасіць
нязгаслы, палыменны зніч,
які калісь, а ўпаліць шчасцем
і наш прасцяг,
                        і нашы дні!

1946

Слава

Добра жыць на зялёнай зямлі
з сэрцам простым, малым, чалавечым.
Расцвісці, і зярнят наспяліць,
і у вечнасць
сплысці, як лісцё.
Не ўзірацца ў блакітны туман
недасяжных, далёкіх сузор'яў
і уцехі і крыўды прымаць
із пакорай,
як гнецца трысцё.
Але гора таму, у каго
не на меру прыкроена сэрца,
ў кім адвечны шугае агонь,
хто й памерці
не ўмее і жыць,
хто не стоміцца загрудзі браць
наймацнейшых,
каб лёс наш палынны
ўрэшце вывесці — хіба ж пара! —
на гасцінцы
з вузенькіх сцяжын.
Гора тым, хто сніць сінь, далячынь
непазнаных успененых мораў,
хто імкнецца з зямлі уцячы
у міжзор'і,
хай трапіць на дно.
Сто раз гора таму, хто сваіх
любіць больш, чымся собскае цела,
каго пенным вінам не ўпаіць
на вяселлях чужых
шаптуном.
Адно дзіўна, а славяць здаўна
не пакорных, што гнуцца да стомы,
не таго, хто наспеліць зярнят
і лісцём душу скіне сваю.
Казак, песняў аб гэткіх няма.
Ні цымбалы аб іх не зазвоняць,
ні дзяўчаты, зару параймаць
ідучы на загон,

не спяюць.
Не, плятуць у нас славу чамусь
тым якраз, каму мрояцца ўзвышшы,
хто не гразне ў жыццёвую муць,
дзід не крышыць
за скарбы зямлі.
Пяюць песні у нас аб святых
змагарох, палыменных, шалёных
пераможцах, паэтах — аб іх,
аб натхнёных,
мы славу сплялі...
Хай жывецца ж на жытнай зямлі
добра з сэрцам малым, чалавечым,
хай, хто ўмее зярняты спяліць,
і ў вечнасць
сплывае лісцём.
Мы глядзелі
і будзем глядзець
у туманы няўхопных сузор'яў
і не будзем з пакорай цярпець
зло й дакоры,
гнучыся трысцём.

Ён дайшоў

Горкі хлеб чужацкі,
хай і белы,
хай аж просіцца — пад'есці ўсмак.
Лепшы там,
у хаце — заімшэлы,
з асцюкамі вострымі, праснак.
Зашчымела сэрца у хлапчыны,
штораз горай... Не перадыхнуць,
аж і ён із выраем гусіным
у вясновых сінях патануў...
Доўга йшоў вандроўнік
ці каротка —
хто сачыў?
Звінелі журавы,
зелянелі ў затанях чароты,
лапухом успыхвалі равы.
Дні рабіліся цяплейшыя, аж вішні
срэбнай пенай пырснулі на свет.
На балі вясновым, пышным, лішні
ён ішоў па росах, па жарсцве.
Ногі ранамі крывавымі зайрдзелі,
вецер стрэчны вочы прыгасіў.
Аж аднэю ночай,
белай, белай,
ён дайшоў...
шчаслівы, хоць без сіл.
Мёдам капалі густым, салодкім ліпы,
пыл мяккі пад ногі слаўся, піў сляды,
хтосьці росамі у вочы госцю сыпаў,
абтрасаючы вішнёвыя сады.
Стая... дзве... І ў засені парканаў
хата вырасце пад шапкаю страхі.
Каб хутчэй адно дабегчы... глянуць...
Грудзі сціснула...
ўваччу кругі... кругі...
Вось нарэшце й вербы... Ніткі срэбра
мігацяць між імі... Свіслач...
Што?
Чорны комін... Чорнай хаты рэбры...

Пажарышча
　　　　ўжо
　　　　　　парос
　　　　　　　　асот.

На бакі рассунуў хмары ветах:
хто там лёг, ды крыжам, у вуглёх?
Ну, і трэба ж было бегчы столькі свету,
каб сатлелы абымаць парог?
І чаго шукае ён, чужынец,
там, дзе поўзае вужом у друзах жудзь?
Можа, ў мораку яму шыпшынай
кроплі згуслае крыві цвітуць?
Мо у чорных сценах папялішчаў,
каля коміну, што ўсіх ператрываў,
ён знайшоў усё ж сваіх,
　　　　　　　　　　　　каханых,
　　　　　　　　　　　　　　　　блізкіх,
і прыпаў ім ногі цалаваць?

Пасма белае дзень выткаў на усходзе,
ніткі пацерак рассыпаў Млечны Шлях,
да вады прыйльгнула шчыльна ймгла
　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　на бродзе,—
сына
　　раз яшчэ
　　　　　　праводзіла зямля.
Ён ішоў, нікому не патрэбны,
і з тугой, якой ужо нічым не змыць.
А ўздагон яму глядзелі вербы
невідучымі, старэчымі вачмі.

Рэгенсбург, травень 1946

У гасподзе падуанскай

Гудзе гаспода. Ў Падуі старой
такі ўжо звычай: жыць, пакуль жывецца
і цешыцца...
Ды тут — ледзь чутны песняў строй.
Гуляе па стале, заставе рэзвы рой
праменняў...
У вакно чырвоны б'ецца вечар.
Кранецца чары ён —
і з чары залатой
італьскае віно пагарай праліецца.
Адно не да віна Францішку Скарыне.
Упіўся сяння ён, ды не вінам, а славай!
Ён — доктар лекарскіх навук! Гадней
за іншых мо аб роднай старане
засведчыў, аб сабе.
Ён — «Падую уславіў»,
сказаў Мусаты. Бач, із торбай на гарбе
ненадарма гады гібеў на чужыне,
пяскі чужых дарог таптаў
і... трызны правіў.
Але чамусьці ў сэрцы бы асцюк
сядзіць аўсяны, колкі...
Не — і ўколе...
Засланы бела стол нагадвае Куццю
у Полацку, у хаце,
Палату
імклівую, а за мурамі поле,
дзе гэтаю парой снягамі ўжо цвітуць
так бела
межы й дзічак голле!
Хацелася б ісці, ляцець, імкнуць туды,
бадзёра друкаваць сляды на чыстых, на харошых
балонках першае парошы,
піць густы
марозны вецер, срэбныя ляды,
бары мінаючы у шпаркіх палукошах,
і так спяваць, каб віўся снежны дым
над пожнямі
ды плыў з сівых далечаў пошчак!

Што ж, чараў тут няма:
і звер у гушчары
свой логаў знае,
птах — гняздо у гаі мае,
у рэках рыбы чуюць родныя віры,
руплівая пчала, што ў грэчках ад зары
гудзе, вулля свайго бароніць із адчаем.
Таксама й чалавек: малеча ці стары —
да роднага кутка дзіўною ласкай тае.
І ласкі гэтай смыль
патрапяць прысушыць
адно хіба вятры зялёнага Наддзвіння...
Пара туды, пара!
Хай золата кашы
братом і не прыдбаў ён тутка, на чужыне,—
ад цела недужаў і недужаў душы
ён лек дзіўны знайшоў,
што гора й боль суніме.
Маўчыць гаспода ў Падуі старой,
і толькі ў Скарыны мігціць агеньчык ніцы.
Там, разгарнуўшы кніжыцу ў рудой
цісненай скуры,
зноў лацінскіх словаў рой
ён сочыць пільна.
А праз вакяніцы
ў камору ноч глядзіць, і ў чары залатой
італьскае віно сузор'ямі іскрыцца.

Рэгенсбург, 1946

Беларусі

Ёсць людзі, што ў Цябе і вераць і не вераць,
якім Ты «сіняю вачэй яшчэ не расцвіла».
Іх лёс няласкавы, іх шлях імглісты й шэры.
Ці нам каменне ў сэрцы іх шпурляць?

Ды ёсць і іншыя, якіх Ты вылюляла
найшчыршай песняй матчынай, якіх
карміла лустай жытняю бязмала
да ўчора
            і што сяння кажуць: «Кінь!
Якія мы твае,
                    а Ты якая наша?
Цябе няма, Цябе хтось выдумаў на смех!»
І вышчараюцца й клянуць Цябе,
                                        а часам
клыччом за горла...
                            Зрадзе ж не сацьмець!
Даруй ім, Краю наш, калі патрапіш,
хай нат прабачання для іх няма.
Няхай наш боль, усё змаганне наша
для іх — пад ногі кінены лахман.
Дзень прыйдзе —
                        Ты сама іх, Маці, пакараеш,
прапаліш роспачай і целы й сэрц кару.
Для нас,
            выгнаных сяння з Краю,—
была Ты,
            ёсць
                і будзеш,
                        Беларусь!

Міхельсдорф, 1947—1948

Моладзі

Прысвячаецца 2-му выпуску матурыстых
Беларускае гімназії імя Я. Купалы

Усе мы знаем: лёс наш несумольны,
ўрэшце кажнага затруць гады.
Як малыя йгрушкі-дзічкі ў полі,
быць няможна вечна маладым.

На палёх памерлага «калісьці»
не ўзрунее спорная трава.
Раз апаўшы, лістам залацістым,
хоць вясна — ізноў не красаваць!

Моладзь,
любая, пакрыўджаная моладзь!
Хай і так — не здраджвай маладосць.
Пі удосыць год юнацкіх церпкі солад,
паланей, пакуль сама не скажаш «досьць»!

Паланей за нас, за Край, за свет далёкі,
за усё, што варта ходання ў жыцці.
І не мер, не ліч ні сіл, ні міль, ні крокаў,
не сумуй, што давядзецца й адцвісці.

Адцвітаць не страшна...
Страшна вёсны
затаптаць у гразь, братоў сваіх
між сабой сварыць... З уцехай злоснай
верадзіць іх раны, не гаіць.

Бо няма на свеце злыдні больш нягоднай,
чыну, вартага й праклёну і суда,
чымся юдам стацца для свайго народа,
чым братоў ці зрадзіць, ці прадаць.

Плямы гэткай нат гады не змыюць
ані з душ сацьмелых, ані з рук...
Помні, моладзь:
хто згінаць прывыкне шыю —
ўжо вачэй не ўзніме угару.

А там — сонца...
Дык імкні ж!
Хай свежасць
і тваю затруць калісь гады,—
захацеўшы, з дзічкамі на межах
можна быць
і вечна
маладым!

На парозе Новага года

Мінае год стары...
Падходзіць моўчкі Новы.
Ці спадзявацца нам чагосьці ад яго?
Не кажны ж у сіло ці спор ці долю зловіць,
хоць скочыў бы па іх, здаецца, у вагонь.
Мінае год стары...
Прыгрэтыя чужынай,
ды мерзнучы усё ж, мы з ім злісталі дні.
І шмат каму ён з рук апошні козыр выняў,
і шмат,
ой, шмат каго —
і звёў і спадманіў.
Нам страшна запраўды ізноў у нешта верыць,
ізноў аб нечым сніць,
ізноў з тугі гібець.
О, Бацькаўшчына, любая без меры,
ці злучыць Новы год выгнаных —
і Цябе?

Мінае год стары...
Надходзіць Новы, лепшы.
Зняверыныя, ўсё ж мы верым прагна ўсцяж.
Хай гэты Новы год хоць трохі нас пацешыць —
багаслаўлёны й ён
і вечны чар жыцця.

Развітанне

Шмат нам цвіло,
шмат нам свяціла
ужо ў жыцці трымцівых зор,
ды ўсё сыпкім,
нясталым пылам
размёў на ростанях віхор.
Ён долю ўспеніў,
пакамечыў,
нас, як лісцё, сарваў з галля,
пагнаў па пушчах,
па пустэчах,
дзе не аруць і не спяляць.
Мы дапаляліся
і гаслі,
мы зноў шугалі угару,
змянялі выганы і яслі
ў вадным імкненні: «Беларусь!»
З аднэю думкай:
«Зноў пабачыць»,
з ліпнёвай радасцяй
гарачай
прыльгнуць да роднае мяжы.
І вось сягоння
чабарэе
нам не яна, а далячынь
салоных мораў,
плачуць рэі,
віхор у ветразях гучыць.
І ўсё далей -
сплывае ў шэрасць,
ў змрок той Край, дзе люба ўсё.
О, Беларусь, хай так
мы з верай
Цябе і ўдалеч панясём!

Над паўстанскай магілаю

Кастрою срэбнаю прысыпаны кусты.
Кранешся —
і кураць густым і белым дымам...
Тут пахаваны, кажуць, нехта з тых,
што аддалі жыццё,
каб жыць магла Радзіма.
Зацерлі золь, слата
няўзнак
імёны, год.
Із наспай роўнае ўзнялося пустазелле.
Ды запыні, спытай абы-каго.
«Жывыя,— скажа ён,— хай целы і сатлелі!»
Крыжы стаяць, няхай — пакленчылі яны.
Ці ж лёгка несці год важкіх і чорных ношу?
Не ў памяць, пэўна, й ім, каго тут кон спыніў,
ні колькі іх злягло,
вясёлых і харошых...
Ці йшлі яны у бой із песняй маладой,
ці доўга неслі боль, аж палі гэтта ніцма,
ці на Дзяды мядзяныя, увосені,
з бядой
прыходзіць хто па іх паплакаць,
памаліцца?
Ці горка ім было, як знічкі, дагараць,
ледзь да прысягі Бацькаўшчыне ўзняўшы
рукі,
ці ведаюць яны,
што за народ, за край
крывавяць скрозь яшчэ браты, сыны ды
ўнукі?
Ці звоняць з году ў год ім звонкія лісты
і «памяць вечную», і «са святымі»?
Ці знаюць —
не памрэ ніхто й ніколі з тых,
што аддалі жыццё,
каб жыць магла Радзіма?

Ідучы за Яе у немінучы бой,
як сцяг, ахрышчаны крывёю, кожын
змагар іх памяць панясе з сабой...
І — пераможам!

1952

25-ты Сакавік

Ён прыйдзе, гэты дзень!
Ён не прыйсці не можа!
Ён прыйдзе —
й загудзе вясновы буралом,
пакрышыць, размяце,
раскідае, зніштожыць
усё, што нам шляхі да хаты замяло!
Ці чуеце?
Аб ім
шасціць быльнёг аселіц,
пяюць вятры ў лазе
і звоніць крыгаў лёд.
Ахвяраю крыві,
а Слова стане Целам,
і ўжо ніколі больш не ўстане Чорны Год.
Няхай бярэмя він
прыгнула нас, і крылы
апалі,
й хлеб чужы нясмачны і важкі,
няхай нас апавіў
тугой агорклы вырай,—
трывайма!
Ён ідзе —
Вялікі Сакавік!
Ідзе...
й пад ногі рунь
яму кладзецца, таюць
снягі, на паплавох зяленіцца трава...
Радзіма!
Беларусь!
Каханая, святая!
Багаславі нас жыць
і веру захаваць!

1950

13. Зак. 5254.

А бераг далёка

Зноў вецер і хвалі,
зноў мора і мора...
Зноў кагарак плоймы крыламі гудуць,
зноў сыплюцца, сеюцца белыя пёры
і сонца
у сівую, густую ваду.
Каторы ўжо дзень?
Ці мо час тут знядужаў,
ці часу, як кажуць, няма наагул?
Паўзе дзесь за намі успененым вужам
усё-ткі наш след, і далечы бягуць.
Бягуць запаволі...
Баюся, каб песням
між небам і морам навек не застыць.
У сініх прасторах ім сумна, ім цесна,
не цешыць ні вецер,
ні дзень залаты.
Раіцца у хвалях адвечная вусціш,
няма ў іх уцехі,
яна — на зямлі.
Зямля мае думкі і песні,
дык, мусіць,
ім бераг зялёны вазьмуся суліць.
Далёка наш бераг, далёка...
Між намі
над хвалямі кагаркі ўспенілі сінь.
Ці хтосьці там сяння, купальскімі днямі,
уцеху спяліць у густым калассі?
А мы,
ці дзе згледзім уцеху,
ці межы
бадзянню дзе знойдзем?
Каму ж адгадаць...
Навокал ні межаў, ні следу, ні сцежак,
сінеюць адно далягляд і вада.

Тут гэтага няма

Кахаем мы жыццё застала
і зашмат,
хоць і жывём мо крышачку замала.
Па годзе год каханне гэта паліць
нас...
        Аж прапаліць на няма.
Жывём так на зямлі і мы ўсе, і вясна.
Залоцімся, цвіцём, расцём — адным працягам.
Аж захлынаюцца палі ад прагі
хутчэй і зарунець і каласы узняць.
Тут — гэтага няма.
                                Тут — вечнае адно.
І ўвесну і зімой плывуць кудысьці хвалі.
У барозны іх ці кон, ці вечнасць пааралі,
прадоннае лягло пад імі дно.
Усцяж яны пяюць адзіны, дзіўны гімн,
ды ведаю адно —
                                жыцця у ім не славяць.
А я люблю жыццё,
                                ягоны смак гаркавы
ніколі йшчэ не здаўся мне благім.
Плыві ж,
            плыві,
                        плыві, адвечны акіян,
у вечнасць...
                        Для жывых яна — пустое слова.
Твой супакой мяне ў сіло не зловіць:
з калоссем залацець хачу ў палёх і я!

Каб сэрцы вікінгаў мы мелі

Сягоння мора колеру, якога
бывае лёд зялёны недзе ля Грамніц.
Урэзаўся ў яго, шукаючы дарогі,
наш параплаў,
а ён —
звініць, звініць, звініць...
Аб чым?
Што весціць нам ягоны звон зялёны?
Чаго мы слухаем яго, куды плывем?
Што загубілі мы й чаго шукаем сёння,
за сонцам імкнучы?
Нязнаны, новы свет?
Калісь, напяўшы цягліцы і кужаль
галодных ветразяў,
імкнулі, як і мы,
удалеч вікінгі...
А з імі ймкнулі мужнасць,
і прага тайніцаў, і зменнай славы дым.
Каб сэрцы вікінгаў і ў нас званамі білі,
мы б завярнулі ветразі тут, зараз,
на усход.
Туды, дзе у крыві, у роспачы зацвілай
і слёзы і душу ўжо выплакаў народ.
Ды мы не вікінгі...
О, Новы Край,
як, гулі
спыніўшы, хваля нас да порту прыжане,
будзь нам прытулкам цёплым і утульным,
але не Бацькаўшчынай,
не!

Першая восень

Асенні дзень паўз места йдзе.
Хай дзе-нідзе рудзее медзь
лісця,
        ўжо ясна, што па ўсім.
Дзень знае: ззяе далячынь,
але вясны не надтачыць,
дык змоўк і сціх.
Прыціхла й я, руды лісток,
што ймкне,
                куды — ці знае хто,
адно далей, далей, далей
над пасмай ходзішчаў,
                        дзе скрозь,
як і ў нас, лісцё бяроз
і сціплых ліп лягло... сатлець.
Так проста... Ці у нас, ці тут,
лісты рудзеюць і лятуць
па месце ў восеньскі прасцяг.
Адно ці й тут бярэ ў палон
вясна муры й сівы бетон —
не знаю я.
Такой бяды! Яшчэ трымціць
часамі й сонца у лісці,
і мне не ў думцы засынаць,
дык будзем жыць як набяжыць
аж зноў зазвоняць капяжы:
— Вясна, вясна, вясна!

Тут гэткае завуць — зіма

Тут гэткае завуць — зіма!
У нас такой зіме й назову не прыдумаць.
Да снегу непадобную, густую каламазь
дзяўчаты басаножкамі распырскваюць сумна,
скуголяць тармазы задыханых машын,
нязграбна слізгаючыся на павароце...
Кляне ўсё места слоць удосыць, ад душы,
а снег ідзе, канаючы у лёце.
Ды ў парку, дзе цяпер няма чаго шукаць,
ні ценю, ані модаў на уборы,
ён мокрага галля чапляецца, штукар,
малюючы яго у дзіўныя вузоры.
І на часіну сад, пакуль не абтрасе
з галінаў лётны пыл,
здаецца белай казкай,
такою чыстаю, дзявочай у красе,
што ажно хочацца ў захопленні запляскаць!
Ніхто не пляскае,
бо й хто тут мае час
зірнуць на Божы свет адкрытымі вачыма?
Імкне натоўп,
і енчаць і вішчаць
машыны ў гоне,
міма,
міма,
міма...

У мурох

Зяленіцца галлё...
Мне лёгка, хай ад працы
шчымяць і ныюць пальцы...
Доля ўжо такая.
Ды радасці маёй няма дзе разгуляцца,
муры, муры, муры зусюль яе сціскаюць.
Няма як прывітаць вясну,
душу наросцеж
ёй адчыніць, напіцца сонца, сіні.
Яна тут, як і мы, вандроўніца і госця,
ўцякае, ледзь лістом акрыюцца галіны.
Мо хочацца і ёй па-гаспадарску, жменяй
ячмень буйны з сяўні рассеяць па бетоне,
мяккую глебу збаразніць,
ды й сценю
зямлі няма нідзе,
адно каменне звоніць.
Няхай сабе,
яна, вясна, у сэрцы, ў песнях,
вясна ўва мне, яе ніхто ў мяне не возьме.
І ці збярэцца плён,
ці сон удасца здзейсніць —
зяленіцца галлё,
і вецер твар барозніць!

Вясна

Я думала:
якая тут вясна
у шэрай пушчы неабсяжных вежаў,
дзе за каменнямі сцюдзёнымі не знаць
нат пядзі тэй зямлі, што ў нас нарогі рэжуць?

Ажно і тут яна ускрэсла і цвіце
і ў сіні зыркай над ярамі вуліц,
і ў плямах сонечных на цёмнай цэгле сцен,
і ў красках, што да губ дзяўчаты туляць.

Усюды, дзе ні глянь,
адно людзям няўцям,
яна, зялёная, свае сукае ніці,
мільёнам парасткаў імкнецца да жыцця
із кажнай шчэрбіны у вулічным граніце.

Смяецца ў галасох гарэзнікаў малых,
хвалюецца ў гудкох прарэзлівых машынаў...
І зноў бярэшся радасна спяліць
сны, што сплылі былі із выраем птушыным.

Хто ведае,
мо ўлевай веснавой
напоеныя, ўзыдуць, зарунеюць,
пад ногі лягуць залатым жнівом
і ціха зашасцяць: «Вяжэце, жнеі!»

Я думала:
якая тут вясна?
Не вылузацца ёй з каменнага палону.
Ажно гляджу... і з кажнага гранітнага звяна
смяецца ў твар яна вяснова і зялёна!

Мэлёдыя

Нат места ноч прыцішыла...
                                        Так гулка
мой крок звініць у ночнай цішыні.
Набраклі песнямі за дзень пляцы й завулкі
ці мо душа мая?
                              Лілёвы змрок звініць.
Адно я не злаўлю мэлёдыю мяккую,
што апляла мяне і пахне, як трава,
і свечкі каштаноў, і сіні бэз...
                                          Такую
вясновую у месце не сарваць,
не стрэсці з галіны мястовых пылных клёнаў,
з каменных ходзішчаў пад імі не падняць.
Мо з паплавоў сюды прыйшла яна зялёных,
адтуль, адкуль і я, і гэтая вясна?
Звініць мэлёдыя...
                                Калышуць цішу тоны,
пяе ўсё аб вясне лілёвы змрок.
І гукі места ў ёй, неператожнай, тонуць.
Чуваць адно яе і мой упарты крок.

14. Зак. 5254.

Каб мой гнеў

Зліў крывёю злавесны асенні заход
вочы ўрослых карэньмі у зрок небасягаў.
Гнеўны вецер
гарой гоніць хмары на сход,
долам — горне лісцё у рудыя засягі.
Каб мой гнеў быў, як гэты віхор, што гудзе
ў гарфах гнуткіх антэнаў, зрываючы струны,
прыкрай золяй асенні апырсквае дзень,
у раз'ятраных хвалях рагоча пярунна,
каб мой гнеў быў агнішчам, што паліць на пыл
і крамнёвыя скалы
й сумленні злачынцаў,
што маланкай запальвае вочы сляпых,
што палае без часу, канца і пачыну,
каб мой гнеў не баяўся руін, ні крыві,
абяртаючы сёлы у попел і жужаль,
я б зрабіла канцы із бядою,
завіць
не ўдалося б ёй новы, засмарганы вузел.
І сутоннем і ўдзень пад вакном у мяне
мо ўжо з тыдзень трапеча лісток на галіне...
Раззлуюся, спрабую, мо гнеў ператне
век ягоны бязмэтны, зрудзелы
і згіне,
мо пакорліва ляжа ў сцюдзёную гразь,
можа...
Чую, як кроў мне захліствае вочы,
як агнём наліваюцца жылы, гарачь
і аблічча і думкі,
як сэрца грукоча.
Але ціха калышыцца жоўты лісток
на галлі, ззелянелым ад песні асенняй.
Ужо ў восеньскай цемры густой і ліпкой
ён здаецца не рэчай, не явай,
а сценем.

І мне робіцца сорам і горка стаяць
пад вакном, твар у твар із сутоннем
і клёнам,
бо я так бы хацела, каб роспач мая
пакарала таго,
хто Радзіму палоніць!

Куды тугу мы дзенем?

Без веры, без імкненняў сэрца — пусціня,
адцвілая, зрудзелая, сухая,
                              дзе уздыхае
адно бясплодны сухавей,
                              дзе цішыня
і то, здаецца, не такая.
Нічым ты гэтай пусціні не наліеш,
ні радасцяй пустою, ні уцехай,
                              не ўспеніш рэха
па імклівых песнях,
                              што былі калісь мае,
а сяння — непатрэбны, сцерты вехаць.
Мне сумна, што ізноў на свеце лістапад,
што лічаць ліпы зноў свае чырвонцы,
                              што сонца
так мала,
што хаценняў —
                              не дапяць,
што давядзецца ўсё калісьці скончыць.
Не,
    буду зноў пяяць, і верыць, як даўней,
і спадзявацца Свята Ўваскрасення,
                              інакш, дзе сцені
асеннія й чужога места снедзь,
і ўсю тугу мы дзенем?

Хоць мы лісты

Хоць мы лісты, што восеньскі віхор,
разгойдаўшы, мяце па далячынях сініх,—
карэнні нашыя ўліліся у падзол
радзімай глебы, і таму —
не гінем.

Не выкарчаваць нас сякерай ці агнём,
сталёвай сеткаю ўкавалі мы суглінак.
Калі вярнуць — вярнеце нас з зямлёй
і з спадчынай дзядоў,
інакш яе не кінем.

Адно, ці стане ёй, Радзіме, на гады
жывой вады й пажывы для згалелых?
І ў восеньскім лісці хтось, вецер мо, шасціць:
Трывайце...
З вамі я...
Адзіны лёс мы дзелім.

Я чалавек

Я чалавек... Усё людское,
благое, добрае —
ўва мне.
І боль людскі мне сэрца кроіць,
а радасць — кроў жвавей жане.

Як хвоі ў засенях сасонных
зялёнай жменяю бяруць
і слоць, і сонца, й вецер з гоняў —
і я усё, усё бяру.

Шматкі мэлёдый, крыўды, соладзь
сустрэчаў лётных, зімаў золь,
і боль, і шум палёў, і голад,
і гнеў, вайстрэйшы за лязо.

Усё адзін акорд пявучы
хай — а зрадзіла...
Песні я
пляла і стоячы над кручай,
і там, на цёмным дне жыцця.

І я не каюся, што, йдучы
мяжой жыццёвай нацянькі,
ірвала ў ячмянёх калючых
сабе на ўцеху васількі.

Хай іх няма, пялёсткаў сіня
даўно злінала, і ў пясках
шляхоў забытых сяння стыне —
яны былі мае, і ўсё!

Мой скарб

Мне лёс даў, можа, болей, як каму.
Жыццё мне дорыць сны блізу на кажным кроку.
Што для адных
нуда і каламуць —
мяне пранізвае балюча і глыбока.
Ды я, маўляў скупы,
над скрыняй не дрыжу
і золата сваё пад ключам не трымаю.
Мой скарб і ў шуме веснавым дажджу,
і ў голасе галля, умаенага маем,
і ў колерах, якімі дагарае дзень,
і ў сініх сценях на зімовых сцежках...
У дробных радасцях,
будзённасці,
бядзе —
угледжу я усюды нешта.
Вось і сягоння... Слоць...
Нанізваюць вянкі
бліскучых пацерак драты паміж слупамі,
рукамі мокрымі у шыбы б'юць сукі
сацьмелых ліп,
і цешыцца — не ў памяць.
А я стаю ужо гадзіну ля вакна,
заклясці ў словы ймкнуся
і мігценне
празрыстых кропляў, і мутны туман,
і ссутунелыя на бруку сцені.
Мне хочацца навечна, назаўжды
няўхопны чар слаты расплесці з тайніц сяяння.
Як той Тамаш Няверны,
зверадзіць
сусвету незагоеныя раны.

Залатое

Шалее вецер...
Плешчуць у далоні
і скачуць крыжачка й Лявоніху лісты.
Рудыя... Залатыя... У палоне
асенніх песняў,
пэўна ж, залатых.
І нешта і мяне ўзнімае закруціцца,
заплёўшы рукі — гнуткае галлё —
мяцеліцай асенняю над ніцай
імглою залатой пустых, рудых палёў.
Але зашмат, відаць,
я збаразніла сцежак
жыццёвых, не рудых і ўжо ж не залатых,
а шэрых ад штодзённасці і... рэшты.
Мне ў залатую высь не ўзняцца, як лісты.

Над морам

Не ўсё ж адно рабіць...
Хай пальцы адпачынуць,
а вочы ўзнімуцца вышэй хісткіх антэн
у чырвань, золата і сіню, сіню
ці неба, ці вады, дзе сцені ўсё гусцей.
Шалёны акіян,
пан тайніцаў прадонных,
з глыбінямі — магіламі культур
памерлых, аб якіх не баяць баек,
сёння
загаслы і дзіўны лёг супачыць пад мур
нябёсаў, дзе гараць ужо
і гаснуць зоры —
камусьці кіненая жменя медзякоў.
Суладна і ў мяне на сэрцы... морак
вячорны і яго працяў наскрозь.
Я слухаю ізноў із прагай... цішу,
як спеў сырэн лавіў калісьці Адысэй.
І кажны іншы тон чужы мне сяння, лішні,
хіба... каб перапёлкі голас па расе...
Каб косаў звон хіба,
калі размахам цесна,
а целу радасна крывёю паланець...
Ці жніўная туга, заклятая у песнях,
і жадная вада ў гладышыку на дне.
Дарма... Пяе прастор аб нудных даляглядах,
аб тых, чыю яны загойдвалі тугу,
аб лабірынтах скал, Калхідах, лядах
абтокаў казачных,
аб харасцве лагун.
Нат ночы не згасіць аркестры стройнай мора.
Прыелухайся — гудзе смыком віяланчэль,
а йскрыпак галасы звіняць высока, ўзгорна,
як над чыёй труной, аж уваччу пячэ.
Што ж, хай сабе плыве сімфонія ў сутонне.
На сяння і жыццю і музыцы — бывай.
А ўранні кажны гук патоне ў жудкім гоне
трансмісіяў і кол...
Пайду я — працаваць.

Дзіўлюся я сама

Праробленае ўсё...
Я маю крыху часу.
Хоць гэта й дзіўна — часу для сябе.
Пакуль сутонне сіню дню пагасіць,
суцішуся й сягну ў душу як найглыбей.
А мо пайсці глядзець, як сонца сеці топіць
над шэрым плёсам хмар,
плысці з людзьмі ў туман?
Навошта?
Гоман, рух і вуліцы й натоўпы —
усё ўва мне. Іх жаль ці радасць — я сама.
Я ведаю усё, што не заўсёды й сніцца,
што ўсцяж жане людзей аднекуль ці кудысь.
Дзіўлюся я сама,
ці ёсць яшчэ крыніца,
з якое б я не чэрпала вады?
І часам, як цяпер, кажу я проста:
досыць,
што можа мне жыццё пад ногі йшчэ паслаць?
Ды дзень міне, і зноў імкну я ў золь і восень
шукаць крыніц, з якіх вады я не піла.

Майму жыццю

Жыццё,
цябе я пакахала
яшчэ тады, калі не ўмела
цябе назваць, а дзіўным палам
тваім сагрэць малое цела.
Хадой хісткою із жадою
я ў свет імкнула па дазнанні,
хоць «жыжа» плачам і бядою
мяне вітала,
як і сяння...
Хоць сінякі мне давялося
збіраць блізу на кажным кроку —
маўляў зялёнае калоссе,
няўзнак я налілася сокам.
І зацвіла так, як умела,
як ты надумала із мною.
Мая нядошлая даспеласць
была мне тайніцай упойнай.
Міналі дні...
Гады у вырай
злятали клінам жураўліным.
На твой загад глыбока, шчыра
ўрасла я ў бацькаўскі суглінак.
Ён падарыў мяне пахучай
жытнёвай лустаю і песняў
мяне навучыў,
якіх не вучыць
ніхто нідзе у местах цесных.
І так я стала... чалавекам.
Благім і добрым,
так, як трэба,
каб із пакораю павекі
ўзнімаць у сонечнае неба.
Заўмела плакаць і смяяцца
і над сабою,
і над светам,
пазнала й пот спякотны працы
і ўсе захопленні паэты.
Магла, калі хачу, астынуць

ці разгарэцца зырка, ўзлётна,
вылучваць веліч з лушпавіння,
а з чынаў велічных — балота.
І дні лістала (што таіцца),
спіны не хілячы прад конам,
піла із кажнае крыніцы
удосыць чыстай і прадоннай,
бывала ўцехай і... журбою,
і нічыёй была, і нечай,—
заўсёды, ўсюды, ўсцяж табою
зачараваная навечна.
Жыццё,
не шмат ужо дарогі,
штораз пусцей, цямней наўкола.
Дык дай мне роднага парогу
даткнуць,
пакуль замкнецца кола!

Прадмова да ненапісанае паэмы

Злавеснай хмарай апавіў
кон неўнікнёны землі й моры.
Ён весціць новую вайну,
хай свет і зморany і хворы.

А я ўсё мрою даўнінай,
брысці із часам не збяруся,
вачыма бачу дні, даўно
сатлелыя над Беларуссяй.

Мяне праследуюць гады,
гады вагню, ахвяр і смерці,
ў душу уеліся, як дым,
ніяк іх з памяці не сцерці.

Дарма чакаю я часін,
прасяклых радасцяй прачулай.
Няможна ў будучыню йсці,
не развітаўшыся з мінулым.

Яно ж усцяж са мной...
не йдзе
спачыць з палеглымі пад крыжам.
Дык мо йшчэ раз успомніць здзек
тых чорных дзён, каб з думак выжыць

чад пажарышчаў, смак крыві,
і кажны скон, і сполах кажны?
Прадзіўны сплёт найзлейшых він
і ўзлётаў духу недасяжных!

Імкні ж ачысціць шлях, пяро,
для новых він і ўзлётаў новых,
сарві іржавую аброць
з мінулых чынаў, думак, словаў.

Відаць, іх, жорсткіх, шмат яшчэ
нам давядзецца вобзем кінуць,
аж маладое руні шчэць
загоны родныя рассініць,

аж змые доля з нашых губ
апошні след крывавай пены,
аж збудзем мы сваю тугу
або на смех яе разменім.

Чаго ж стаіш?
Імкні, пяро,
і не спыняйся над крыжамі.
Хто іх не меў,
хто сэрца ў кроў
не разбіваў —
не ўскрэсне з намі!

Плач

Дзень згас... і чорная паводка
па шыю места заліла.
Плыве віць нанач гнёзды горад
пад бункеры, на змрочны пляц.
Ніхто не дбае, што над тынам
мyроў не ўспыхнуў маладзік.
Ад дзён, калі глядзелі ў сіню,—
мінула вечнасць,
                    не гады,
І толькі сполахі вагнішчаў,
што ноч распальваць пачала,
патрапяць раззваніць у цішы
чыйсь нечакана шчыры плач.

Імкні, цягнік

Ізноў памкнуў цягнік...
У новыя руіны,
што магілкамі мо не так даўно...
Няма што ў далані
заціснуць на ўспаміны,
няма чаго, як скарб, схаваць на дно.
Гарыць, як корч, прасцяг...
Агонь і кроў на ўзвышшах,
з агню у полымя ўцякаюць цягнікі.
Зялезнай жменяй нас
таксама можа скрышыць
назаўтра смерць.
Ну, што ж...
Імкні, цягнік, імкні!

Ліст

Ён ёй прыслаў учора ліст:
«Капае ўсцяж...
журба старая.
Адно, што жоўтыя лісты
звіняць і кружацца над гаем...
А так... усё, як і было...
Папухлі рукі, есці мала,
ды фронт бліжэй.
І смех і злосць —
відаць, ізноў масты папаляць!
Але не час адно чакаць,
ці хутка смерць пяском прыгорне.
Імкне паводкаю рака
падзеяў, дзён...
Зноў будзе зорна.
А як яна?»
Нуда, нуда...
Лепш дачытае ліст уранні.
Гады паспелі загайдаць
нат сэрца... што было — не ўстане.
А што галодны... І яна ж...
Штодня нішчымныя лупіны.
(Нат і аб іх часамі сняць
пазначаныя «Остам» сінім...)
Гудуць... Ізноў гудуць гудкі,
і тупат ног аж б'ецць у сцены.
Хутчэй
дабегчы б да слізкіх
і чорных нор, сагнуць калені,
і пахіліцца, і маўчаць,
аж не прамчыцца навальніца.
Як ён пісаў?
«Не час, не час,
адно схіляцца і маліцца».
А гул ужо над галавой,
ён увушшу, у сцерплым целе...
Гудуць чмялі... пяе жніво
над серпам маці,
жмені сцеле...

Там... на акопах... золь... слата...
Што?!
Ўсё дрыжыць, нат зоры,
зоры...
І ўжо не ўдасца дачытаць
недачытанае учора.

«Акцыя»

Гарэлі ў тыя дні не толькі што кляны —
скваррлося на вагні усё, на што ёсць слова.
І ранаў з гэных дзён нялюдскіх і дзіўных
ніякаю замовай не замовіш...

Скідалі ў сутаргах з намоклага галля
апошнія лісты прысады ў золь і мокрадзь...
Як прыгаршчы лісця, іх кінулі на пляц,
і латы жоўтыя пайшлі лістамі ў скокі...
Выў вецер...
Але й ім казалі заспяваць,
і за часіну ўсе і пляскалі й спявалі:
прысеўшы на бруку, брахаў у самы твар
ім кулямёт загады сталяй.
Каб дагадзіць яму —
чырвоным языком
пачаў лізаць агонь бажніцу...
Аж у неба
шугнулі з дымам Торы, талесы ускок, рыўком,
маўляў скакаць пайшлі у тахт із рэбэ.
А рэбэ, што ж, спяваў...
Рыпелі, як жарства
пад пятамі скакух, і ўсё...
І толькі Ёсель,
хоць маці тузала яго: «Спявай»,—
біў пустку пясткамі, заходзіўся і троссся.
Біў пясткамі й тады, калі апёк агнём
бізун дзіцячы твар,
калі асела маці
на брук снапом аўсяным,
калі ён
папоўз, маўляў шчанё, ў прыпол яе схавацца,
калі пайшлі здзіраць з дзявочых шый і рук
каралі гордыя і ўпартыя пярсцёнкі,
калі, як з крапяжа, паплыў з крывёй на брук
чыйсь енк, прарэзлівы і тонкі,
калі усцешны шум змяшаўся увушшу
з пякучай роспачай,
апаў на сэрцы жудзяй...

Ён плакаў...
А вакол, здавалася, душу
ў вапошняй песні выспяваюць людзі...
Так прычакалі змрок...
Папоўз асенні дзень
за восеці...
Тады — усім далі лапаты,
і зашуршэў, заплёхаў па вадзе
пясок важкі і макраваты.
Пaслей — казалі збыць людзям апошні стыд,
і пачалі услед расці стагі апраткі,
аж пырснула святло на целаў сплёт густы,
а кулі пляскаць узяліся ў ладкі.

Гадзіны дзве брахаў у золкасць кулямёт,
ды заліла й яму ноч ляпу чорным лякам.
Спыніла лёт лісцё, сплыло на целаў сплёт,
і навет Ёсель сціх, ужо не плакаў.
І з-пад павек яго, хоць ён не знаў Хрыста,
глядзеў Хрыстос з тугой нянаскаю, дзівоснай
на тых, каму з пяску крывавага не ўстаць,
на катаў у крыві...
слату...
і восень...

Імкні, паэт!

Яшчэ не знойдзены жывымі
натхнёнай песні ідэал.
Імкні ж, паэт,
разліся ў гімнах!
Дзіўны, святы ці чуеш пал?
Няхай у тахт тваіх сугуччаў
і не трапляе сяння свет,
імкні!
Ці ж раз,
адзін,
над кручай
тварыў ты ўжо свой запавет?
Ці ж раз у белай поўні росквіт
ты верш, па слове слова, куў,
ці раз агонь распальваў боскі
у целе з гліны і пяску?
Імкні!
Ці ж сум агністым джгалам
цябе не джгае да крыві?
Ці мо яшчэ табе замала
у нашай мове слоў жывых?
Іх шмат, як зор, як зерняў жвіру
на срэбных плёсах нашых рэк.
Вучы ж прысталых дыхаць шырай,
шугаць, за Родны Край гарэць!
Імкні!
Лаві ў крылатым лёце
чар слоў, што ймглою растае...
Хай знае свет:
з усіх смяротных
іх дакрануў адно паэт!

Каб паэты маглі

Срэбным каўшом цішыню
п'е за аселіцай месяц.
Плача ў тумане канюх...
Вершы ты йрваць, можа, выйшаў?
Любы паэт!
Не растуць
вершы яшчэ па канавах,
на прытаптаным пяску
тропаў вузкіх і каравых.
Недзе ў глухім гушчары
папараць казачным птахам
крыллем лапоча ў старых
елках...
Туды лепей плакаць
рыфмамі сяння ідзі.
Гэнам твой плач зразумеюць
совы ці дзед-вадзянік,
дзівы ці гадзіны-змеі.
Іх, як калісьці Арфей,
ты й зачароўвай песняй.
Свету не ты ў галаве,
іншыя песні ён весціць...
Вось каб паэты маглі
дзіды ці полымя коўтаць,
конскія жарты смаліць
перад карчомным натоўпам,
сажай упэцкаўшы твар,
з собскай душы скамарошыць —
мелі б удосыць пітва,
ежы,
і славы,
і грошай...
Блазнаў вясёлых зямля
мае ў пашане і сяння.

А... каму ў свеце баляць
крыўды чужыя і раны?

Зарана

Дадзела мне у бубны і літаўры
нямоўчна біць,
сябе ды іншых суцяшаць.
Чакае й на мяне калісьці недзе старасць,
хоць я й паэт, і я — звычайная душа.
І мне жадаецца уцехі і спагады,
і я б хацела выплакацца ўсмак
па тым, што некалі я называла «радасць»,
а заўтра «смуткам» назаву ці як...
Даволі!
Іншы хто трапеча хай на ветры!
Хоць кроў, як вар, бурліць —
нам свету не сагрэць.
Грабар із воўчымі вачыма мэтрам
яго ўжо вымераў, мармычачы:
«Памрэ».
І сіл у нас няма прагнаць за рэкі
яго і тую, што слядом за ім брыдзе.
Ну што ж,
пара і нам, відаць, самкнуць павекі
і лагаўя шукаць, як кажны звер.

Навіснуць нізка шэрыя галіны
ялін над намі...
Шыльнік, як дажджом,
прысыпле цела,
безліч ночаў сініх
у зоры разатчэ наш новы дом.
І ціха будзе ў нас і супакойна,
хай лютуюць вакол пажары і вайна.
Хай ці адна яшчэ зямлю угноіць
крывавая
ці восень,
ці вясна...

Ды не!
Не!
Не!
Зарана зашывацца

у логава на сон,
кідаць у горы свет.
Багаславёныя змаганне, боль і праца!
Праз іх, хоць плачам мы, ірвёмся —
ды жывём!
Нявесела,
а будзем у літаўры,
у бубны біць,
сябе ды іншых суцяшаць,
дарма, што нас усіх захлістава́е варам
туга,
што і у нас — звычайная душа.

Ускрэсні!

Ён уваскрос,
Ён — дзесь між намі,
Ён там, дзе ў срэбным пыле лоз,
у сіняй смузе над палямі
вісіць вясна...
Ён уваскрос.
Ускрос,
і зноў па Беларусі
перад сабой ідзе Хрыстос...
Здымае з душ настылых вусціш,
багаслаўляе соладзь кроз,
сяліб раскіданых прысады,
муры нязлічаных вязніц
і тых,
што пагублялі радасць
па кроплі кропля й дзень па дні...
Ідзе Хрыстос... Над Ім дугою
ўстае густы блакіт нябёс,
а ногі ў ранах незагойных
кладуць сляды на шэрань рос...
Дык прыпадзем
і вусны спалім
на тых слядох, што Бог-Хрыстос
губляе, моўчкі йдучы ўдалеч,
бо Ён ускрос,
Ён уваскрос!
Няхай над родным папялішчам
усцяж галосіць нема лёс,
няхай крывавяць нас і нішчаць —
ускрэсне Край,
бо й Ён ускрос!
Мацней за смерць,
за ўсё,
каханне
зямлі, дзе ад дзіцяці ўзрос...
Устань жа, ўстань,
ускрэсні сяння,
мой Край, як уваскрос Хрыстос!

1953

15. Зак. 5254.

Сыны й маці

У слуцкія ўгодкі нашым блудным
сыном прысвячаецца

Як загусткі крыві, пурпурныя лісткі
губляе лістапад — кульгавы старац з кіем...
І зноўку устаюць у думках случчакі,
героі,
гэткія, як мы тут,
не такія...
Мы — Бацькаўшчыну любім шчыра ўсе.
Так прысягае з нас, прынамсі, кажны сяння.
Хто сніць яе
сівым аўсяннем у расе,
хто —
крыжам з галіны над наспаю пясчанай...
Хто зноў —
крыніцаю у зрубе, што аброс
па бровы мохам цёмным,
хто — рачулкай,
дзе мые й мые косы вербалоз,
хто —
міртай на вакне ў вузенечкім завулку...
А хто —
ужо й не сніць...
Што ж купіш тут за сны,
хай найбалей сабе у свеце залатыя?
Шукаюць сыці, сыці,
блудныя сыны,
айчыны пестуны, дуронікі,
і тыя...
Напяўшы цягліцы, адны і ночы й дні
палююць лусты тлустае нясцішна,
зноў іншыя
пад ногі камяні
кідаюць — незнарок маўляў —
сябром калішнім...
Што ім Твае ніўя,
рамонкі на мяжы,
сасоннікі,
зязюль куванне на світанні,

што, Маці, ім Твае ці раны, ці крыжы,
калі ўсцяж прагаю працятыя іх сянні?
Усе
ад усяго, што ім не тхне грашмі:
з нясмакам шчырым лена вернуць пысы,
й Ты, Маці Беларусь,
і Твой упойны міт —
для іх адно сівы,
даўно астыглы прысак.
Ты ж...
Ты ж усё стаіш...
выцягваеш далонь
і просіш...
белая сама з пакуты, стыду...
Ці многа з іх Табе хай марны грош дало?
Не стой жа, не прасі!
Вазьмі мяча ці дзіду
ды бі іх, Маці, бі і дзідай і мячом
у сэрцаў шэрае, амшэлае каменне,
бі,
аж павісне рук зламанае суччо
і зросяцца крывёй замлелыя калені,
аж схіліцца сцяблом падцятым на плячук
мяккая шыя,
крык заціснуўшы удушны:
аж скруціць сцяглы боль агідны,
і ўваччу
шасцівым пабаччом заварушыцца вусціш!
Была галоднай Ты...
Ці даў хто на пару
Табе кусок? Ці стан
Твой ахінуў рызманнем?
О, Маці,
Маці,
Маці Беларусь!
Дык бі іх,
бі за ўсё,
за ўчора і за сяння!
За тое, што сваіх,
маўляў ваўкі руей,
за горла ўзяўшы, йрвуць,
нязгодныя, а згодна,

за здраду бі, і зман, і ёлкі супакой,
няхай за ўсіх крывёй
Ты ўся плывеш заўсёдна!
Ды...
выслізнуўся меч з нядужае рукі...
Закрыўшы вочы зрэбнай палатнінай,
— каторая ужо праз доўгія вякі —
сумуе Маці
й гэтая
па блудным сыне...
А над слязьмі яе
пурпурныя лісткі
зрывае лістапад — крывавы старац з кіем —
і ўпарта устаюць у думках случчакі,
героі,
гэткія, як мы тут, не такія.

Нью-Йорк, лістапад 1957

Ты не адна

Ты не адна,
о, Случчына,
ні першай
ты не была у нас, ні на табе — канцы.
Нядолю й славу нашую не прыцярушыць
стынь.

Ублытаны яны нат у чужыя вершы —

Монтэ Касына
і Катынь...
І, неаплаканых слязою жоўтай воску,
іх — слуцкіх ці наваградскіх — ляжыць
ці мала ўжо уздоўж бязмежнае мяжы
зямлі, у нетры тайгавай, на ўскраі родных
вёскаў...

Крыжы бо ўсюдых
і крыжы...

Было ўсяго у нас: паходаў трубы, горны
баёў, распаленых дачырвана, мячы,
нязможныя пад Воршай, і мячы
Грунвальду...
Шлях да мораў торны...
І Каліноўскага
пачын...
Быў Сакавік...
Але...
і вал счарнелых целаў
у палынох сівых над Ворсклай...
Амсціслаў...
Вядроша... Быў вякі чужым па[illegible]с,
паплаў...
І быў — ды й ёсць — Усход, крывавы
і дадзелы,

што лёс на каркі
нам усклаў.
Хто нас не прадаваў, не праўся йрваць
з карэннем,

хто парасткаў зялёных не таптаў?
Ці ўвосень не па іх галосе Палата,

ўздыхае прадзед Нёман, і старэнна
складае сказ народ...
Хай так...

Ды мы — жывыя ўсцяж, нат тыя, што
памершы,
і заўтра ўжо мо зноў лынуць у бой байцы,
жаўнерскай песні губячы гасцінцам
шумяльцы,
бо — не адна ты, Случчына, у нас.
Ні першай
ты не была,
ні на табе й канцы.

1960

На пажарышчы

Хтось жыў тут учора ў чаканні
няўцямнага заўтра,
                    а сяння —
руіны на друз паклякалі,
павекаў не ўзнімуць у ранне.
Яно ж усплыло ў пазалоце,
залоціць і места і далеч.
Карціць усміхнуцца няцноце —
вясна ж,
          а тут смуткаў ці мала?
У ранах апечаных плечы
счарнелыя сценаў...
                    Ад болю
засмаглыя вусны калечыць
худая пад мурам таполя:
убіўся вагонь у галіны,
лісцё маладое паскручваў...
Дымяць яшчэ попелы сіня
праз ямы вакон невідучых.
А побач —
          заходзіцца ў карчме
дурной, нецвярозаю полькай
чыйсь голас
          і з гойкам імчацца
паўз ходзішча хлопцы, уколькі.
Іх радасць і гон несутрымны,
імкнуць яны ўзапар у заўтра.

Руіны ж назаўтрае рынуць,
каб месца жывому апратаць.

Радасць

Разгалініўся дзень балачынамі,
у душы ж —
як вішнёвы сад.
Вось, здаецца, за рогам адчыніцца
мне і тут веснавы далягляд,
мітусь белую ўзніме над ходзішчам,
як на ўзлессі чарэмхаў сцяг,
з гудам звонкім пачнём валаводзіцца
з імі —
пчолы
і сонца
і я.
І хоць воўчай тугой завыўнаю
галасіць не сціхаюць дні —
залатымі вяснянымі ліўнямі
ў сэрцы радасць звініць, звініць...
Лёгка, соладка дыхаць вогкаю
цеплынёю красавіка,
мескім пылам, шпаковым цоканнем,
запыняцца,
глядзець,
чакаць
нейкіх словаў, якіх не вымавіў
шчэ ніколі ніхто нідзе,
хоць шукаюць паэты стымулаў
да паэм
у вагні й вадзе!

Магнолія

Цвіце магнолія...
Мільёны матылёў,
бялейшыя за свет, трапечуць на галінах.
Замерла ў пешчах белых крыл галлё,
салодкай млоснасці на брук не скіне.
Ён чорны і брыдкі, як побач, зрэшты, ўсё,
ды б'юць, бы ў бубна дно, ў яго людскія ногі
па годзе год...
Аплёў, аблытаў, як драсён,
той гуд не толькі брук,
але й хаценні, змогу.
А ўсё-ткі, за снягі бялейшая, усцяж,
ледзь красавік,
цвіце магнолія пад мурам.
Зялезнай логікі адвечнага жыцця
нішто, відаць, што людскае — не збурыць.
Ну, а па мне — усё, як ёсць, і мае быць.
Маленства... вёсны... восені... магільнік...
Сяўба без жніваў... Жнівы без сяўбы...
Узвышшы ўсцешныя... Туга, якой не выліць...
Я дзякую табе за ўсіх,
за ўсё, мой кон,
хоць мо й нязвыклы ты ціхой людской падзякі.
Пайду... ды ведай —
рэшту сініх дзён
маіх дап'ю я ўсё ж із смакам!

Няёмка мне

Я —
брамаў не люблю,
ціхіх, ні гаманкіх,
хіба якая з іх —
наросцеж,
проста ў сонца.
Знайшла я ключ у ўспень,
прасцяг, надкі такі.
Не дам, аж будзе дзён
ліпець адно на донцы.

У брамах — стынь, сутонь.
Пад брамамі — калек
рыззё, нудзьга ды ныдзь.
За брамамі — спачынак.
Мне ж,
каб не згас агонь,
і собіла ж на лек
нягойны і дзіўны:
лічыць далеч бачыны.

І вось лічу...
Вятры, ўсе сінія вятры
расою уваччу
зы мной зігцяць увесны.
А ў лістапад —
зірнуць, як я ды свет гарым,
асіннікі брыдуць,
дзе ад красы аж цесна.
Зрынаюць дні кунег,
дні працы
у ваду.
Ужо не ўзняць,
адно
душу кругамі плямяць.
Няёмка толькі мне,
што не дайду
я ўсё ж ніяк да ціхай брамы.

Нарадзіны паэты

За поўнач. У брамах-пячорах
змор чорныя рукі прасцяг.
Расцягвае белы сцяг
напорна
над брукамі месяц.
Кацячы пяе трубадур.
Ды сэрца майго не прыгорне,
адно ж у мяне...
Іду
і вершы чытаю старожым,
пахмурым муром,
бо й каму?
Жывыя п'юць сноў каламуць,
няпратаны комчачы ложак.
Ізноўку ў руках медзякі,
на вуснах — няшчырыя божбы...
Мне й вершам —
іх смак загаркі.
Не любяць і нас. Нат прыязні
баёмся мы горш, як агня.
І добра...
Не трэба мяняць
душу на каменне, ні гразнуць
па вушы ў нясцішнай чмуце...
Іду...
а над горадам-вязнем
ноч цёмныя сцені мяце.
Ўраз
белых пялёсткаў палова
знячэўку упесціла твар:
гарыць сямірукі ліхтар
каштану над брамай,
скуль словы
і свётлы
кладуцца наўскос.
Смяюся...
Паэта новы
вось-вось тут на свет прарос.

Заміж прадмовы

Зляцелі ў вырай мы, у новую айчыну
(мне ж «бацькаўшчынай цэлы свет!»).
Хто й гнёзд ужо навіў, а ўсё — не збыць пачыну:
сусвет прынад для нас усцяж — мяжа ў траве
й паснулая над ёй бабулька-йгрушка,
якой маленства наша давялося гушкаць.

І запраўды: імкнём, маўляў, кудысьці,
маем
зялёным, сёмушным нат рэдчас маім дні,
а гэта ж Бацькаўшчыну мы адно шукаем
у змерклай далечы, ў расцвілай блізіні...
І ловім водар ніў у цвілі мескай нетры,
шум баравых сасон у кажным цёплым ветры...

Дзівосы свету мы адно да іх умільна
раўнуем, сочачы із прагай цьмень:
— Зусім як і у нас!
Вось так было і ў Вільні!
Вось гэткі ж клён калісь і ў Менску мне шумеў,
ледзь-ледзь драўляныя вакенніцы-павекі
расплюшчаць вокны ў свет,
дзе — межы і засекі...

Вежа

Бярозай белай вежа
над крыжам рвецца ўгору,
ў прастор, дзе сінь — насцежай.
Не ўвецiць — адарвецца
увомiрг ад каменных
муроў, хай толькi вецер...
I хiляцца калены...
Не перад ёй, не гэтай —
прад гэткаю ж, за светам
падзетай... недзе ўчора...

Сад

Бяжыць, як жэўжык, сцежка
ў кунежную зялёнасць,
хай недзе побач места
й расце, як цеста ў дзежцы...
На клёне,
на агрэстах —
стазвонны рой пчаліны...
Сады гадоў дзіцячых,
навечна, без аддачы,
чаму ваш чар загінуў?

Готык

Готык непераможаны!
Готык імклівы, вечны!
Келіх лілеі божае!
Наквець грамнічнай свечкі!
Выраслы з твані шэрае
грэшных Садомы й Гаморы
веры прамень над нявераю,
гвалтам,
          пагардай,
                    пакорай!
Стрэла цябе я, аздобнае
дзіва — й адкрылася рана:
сёстры вы,
сёстры вы родныя
з краскай
зыркой —
Святой
Ганнай!

Узбярэжжа

Срэбным пылам стыгне узбярэжжа
пад нагамі мора сіняга, ціхога...
Сяння — сцяла яго цяжкая знямога,
заўтра — скіне стому,
раз'юрыцца,
ніцы
пас пяскоў затчэ мярэжай
белай пены,
будзе плакаць, кідацца, сварыцца,
зломы
скалаў біць — перш гнеўна, потым — лена,
ажно, зможаным асілкам-воем,
ніцма рынецца й замрэ, як нежывое...

. . . .

Сінь рахманая... Зялёнае бязмежжа...
Срэбны пыл пяскоў...
Мо гэта чары?
Дзесь шасціць чарот, мой слых кунежыць...
Мне здаецца... гэта ж Нарач,
Нарач!

А мне сніцца

Шчоглы ґонныя звоняць рыпліва на ветры,
б'юць сцягоў палатніны паветра.
Нат каменне — і тое, здаецца, трапеча
навальніцаю колераў, бураю ззянняў —
выйшла пышна на веча
шэра-бурая нетра —
места
сяння.
Рвуць мядзяныя трубы гудам сэрцы і вушы,
ловяць пошчак, падкідваюць, глушаць...
Слуцкім пасам бяжыць, зігаціцца дарога,
боты б'юць па ёй дактылі, б'юць анапэсты,
крэсяць рыфмы да змогі...
А мне сніцца...
«Мы выйдзем» — граюць трубы, дзьмуць рогі...
Сакавік...
Менск...
Высокае Места...

16. Зак. 5254.

Гэтак будзеш ты мной

Параслі, быццам хутрам рудым, ўзбярэжжы:
хмызнякі ды лазоўе,
і ўсё залатое...
Восень, восень, калі ж
напалам перарэжам
мы з табой і ўцеху, і смутак упойны?
Гэтак будзеш ты мной,
з маёй смагай і жалем,
я ж табою,
зыркою і перапялёстай.
Будуць людзі гукаць цябе проста
«Наталяй»,
а мяне клікаць «Восеняй»
гэтак жа проста.
Ты пачуеш, як моцна цвікі убіваюць
варагі і свае мне у цёплае цела,
я ж пазнаю,
як душыць імжака сівая
ліст па лісце на клёнах,
як ніцма іх сцеле.
І пачну я
табой
паміраць на галінах
звонка, шчыра, і жоўта, і зырка-чырвона,
а ты —
мной угарышся у вершах і чынах,
я — рудым пусталістам,
а ты — пустазвонам.
А мо, сэрцам змяняўшыся,
буду я: «восень,
што за ўсе залацей»,
ты ж — найбольшым паэтам.
Пахінуся табе недажатым калоссем,
ты — заплачаш мне песняй,
пачатай не гэтта...

Не першыя

Зноў восень...
Свая ўжо...
Зноў журам загуслым
сівее вада, абляпіўшы прычалы...
Узноў, як ні трэш, праступаюць на хустцы ўспамінаў
часіны, з якіх пачыналі.
Не першых
сюды нас кон з ветрам прыгушкаў,
выгнаннікаў з торбаю, сэрцам і кіем,
з прыдушанай мовай,
адзінай, што душы
адныя адным адчыняе.
Такія,
не першыя,
мы запынілі пагоню
натоўпу чужога за ўдачай і хлебам,
у ходзішча ўросшы,
з душой пад адхонам,
зляканай усмешкай...
Не першыя, дзе там!
Паўвеку таму, над густою вадою,
стаялі, як мы тут,
дзядзькі з-пад Налібак,
дзяўчаты з-пад Шчары грамадкай рудою
й дзівіліся шчыра нязнаным сялібам.
Раслі аж у неба камлі небасягаў,
на пядзю ніжэйшых, мо праўда, як сяння,
ды ўсё ж недасяжных вачом і развагам
іх, гэткіх звычайных, жытнёвых, аўсяных,
што ўчора
нагбом, набрынялаю жменяй,
асот і куколь з каласамі зразалі,
рыпліваю сошкай гарнулі каменне
і роднаю песняй разгойдвалі далеч.
Трымцелі калені ад тыдняў пакуты
на хвалях,
няхоцькі слязіліся вочы.
Стаялі й сачылі,

як кагаркі скрутам
кідаюцца ў морак,
крыллё у ім мочаць.
Шарэлі карэлыя, ўбогія клункі
пад першым сутоннем у новай айчыне,
і горкаю кагаркай плакалі думкі
па згубленай,
гэнай,
што з сэрцаў не скінеш...
А сяння зноў — мы...
А назаўтрае — мерка
яшчэ... і яшчэ (хто ж бадзягаў запыніць?)...
Аж хтосьці, калісьці,
апошні ўжо,
змеркам
прыйльгне да сляпога,
апошняга тыну.

Мне рупіць

Я выходжу наранні на места
з ношкай, сіняй такой, за плячыма
(гэта сны, недаснёныя сяння).
Напярэймы бягуць мне завулкі,
спехам гасячы начныя святлы,
і ўстае над засмечаным брукам
зігатлівая, тут навет, восень.
Мне чутно, як пад таннай апраткай
сэрца стукае,
бачу, як рукі —
вёслы горнуць сівое паветра,
чую крокі важкія, хай следу
на вільготным пяску не дагледжу.
Што ж,
няхай прамінае бясследна
йшчэ адна,
зноўку жоўтая, восень.
Я ж іду ля тых самых будынін,
я ж тапчу тыя самыя пліты
камянёў, цагліны ды асфальту,
што й заўжды —
і ў дажын, і увесну...
А што клён залатых завушнічак
начапляў
ды што звоняць а звоняць —
дык на тое ж і восень... Мне рупіць —
ці яшчэ адна, гэткая, будзе
для мяне,
для жывое —
жывая.

Госця

Зноў восень, зноўку ты з намі
ўсюды —
ў садох... на сумленні...
ходзіш прыціхлымі днямі,
ў жоўтым лісці па калені,
сочыш,
ці гнёзды пустыя
ў дрэвах раздзетых, ці вырай
кліністы
восеньскай стыняй
крылаў не зраніў прысталых,
яблык шукаеш у голлі,
важыш у жмені гарэхі,
прымаразь срэбную поліш
золкам на сцежках,
на стрэхах,
лёд першы ў прыгаршчах крышыш,
гэткі званкі а ламлівы,
грэеш далоні ў вагнішчах
незагасільных галінаў...
Зорацца з жалем старыя
ў ззянь залатых узлессяў:
восень ім,
час, што ў вырай,
іх лебядзіная песня.
Сэрца не мае да госці
й моладзь — зялёныя сосны:
што каму рупіць восень,
скрозь, калі ў сэрцах вёсны?
Мала баліць пазалота
дзён вераснёвых
і рэшце:
свету ж
абы ўмалотна,
тлуста, бяздумна і ўсцешна.

Дык не чутно мо й паэту,
як б'е ў званы пад шнуроўкай
восені сэрца
ў тахт свету
й нашым
узноў а узноўку?

1962—1963

Вырaі

А вясны —
ўсё няма і няма.
Увушшу звоняць белыя пчолы,
быццам
ім
сакавік пераймаць,
а не лозам
у мокрых пастолах.
У мурох, праўда, дзе і жаўцець
гэткім,
злітым вясновым гудам?
Мне тут
неба шматок найчасцей
на ўсе жалі бывае астудай.
Ды мінуў сакавік без яго,
адкаціўся яечкам чырвоным
дзень вялікі...
Хвальшывіць фагот
ветру
зноўку на прываконні.
Стогне сівер,
не-не, а пагляд
скасавурыць усё-ткі ў далечы...
Ці не вырай мінуў далягляд,
мчыць,
узняўшы вясну на плечы?
Мкні ж суладна,
ускіды крыл
ашчаджай,
першы госць пярэсты:
ў сэрцы ўбіўся,
як боль,
снежны пыл,
не разбі ж нам
вясну
над местам!

Час — не час

Сіня. Сонца. Падсохлыя брукі.
Беспрычынныя стрэчных усмешкі.
Радасць
рупіць раскінуць рукі,
дзесь за светы падацца пешкі.
Цешаць
першыя пырскі зыркія
весніх крокусаў, пупышкі вецця,
галубоў шчыры юр
і такія
думкі —
хоць іх
        рассып ты па свеце!
Дзе ні глянеш —
вясна,
ды якая!
Не саступіш —
папхне, перакіне!
Марны скверык — раскінуўся гаем,
неба латка — бязмежжам сінім!
Песцяць сэрца й худыя вазоны
й брукі ў белі паперкавай лускі,
і ўсё чыста —
бо вецер з Гудзону
сяння нейкі зусім беларускі!
Больш не хочацца быць
                        песымістам,
што ўсю людскую зведаў аблуду...
Асыпацца асеннім лістам
час — не час,
а яшчэ ж
          не буду!

17. Зак. 5254.

Гмах імперыі

Жмені поўныя накведі у каштанаў,
яе поўна ўваччу людзей.
І ўсе
гэтак вясёла бягуць,
не прыстануць,
ці шчаслівы тут хто, ці не.
Ён стаіць...
Срэбны. Велічны. І дзівосны.
Найдзіўнейшы мо ў свеце узлёт.
Дзесьці доле гудуць,
як у непагадзь сосны,
плошчы,
брукі,
натоўп.
Мкне нястрымна натоўп,
хай заплюшчацца вежы,
хай аглухнуць на золку пляцы.
Ён стаіць, склаўшы крылы,
і дзесь на ўзбярэжжы
сочыць першы прамень залаты...
Упіліся ў далеч, ледзь бачную,
вочы:
месты й месты...
сівы акіян...
Што яму
да натоўпаў,
да ўсмешак дзявочых?
Далячынь
ці ж на іх памяняць?
Хай калечаць гарбы ношкай
важкай мурашкі,
хай аблытваюць, вобмацкам, свет,
хай рыпяць грудзі места
хрыпліва і цяжка —
болем іх
не яму ж утравець!
Найбуйнейшыя слёзы людскія
не варты
найдрабнейшых у продані зор!

Із зямлёй
ён
  наважыў парваць не на жарты,
ён у сіню ўзляцець
даў зарок!
Ды закутае ў сталь і у камень
карэнне
моцнай воляй натоўпу ўнізе.
І гарыць дзіда срэбная гневам,
і пеніць
хмараў весніх нястрэсены снег.

Сон

Папырскаў крышку дождж,
ляны, вясновы, цёплы,
яшчэ й цяпер
галлё
ягоны чуе смак.
Вісела доўга
на аднэй з галінаў
сонца,
ды перадумала
й зырвалася у ноч.
Бяруцца слацца моўчкі нанач
клёны,
не надта ўжо шумлівыя і ўдзень:
тут — не яны шумяць
лісцём, птушыным звонам,
ні шчыгел, ні жаўна
сюды не заляціць.
Шуміць, гудзе, грыміць
вялізны молах —
горад,
нат найдзічэйшы джаз
такі не выб'е рытм.
І спаць,
прадаўшы ўжо
не толькі што
пшаніцу,
але й душу,—
не кожны тут дапне.
Сон тут —
маўляў той джаз:
парваны
і пачварны,
ціхім «андантэ» вейкі не спаўе.
Прахопішся —
крычаць каты на панадворку,
імчаць пажарнікі, грукочуць цягнікі...
А так хацелася б прысніць:
між яблык спелых
вісіць бляшаны ветаху ражок,

сінеюць азярцы туману на атаве,
сцюдзёна плюхаецца срэбра
у вядры...
А каміны
ужо сцяжкі ўзнімаюць дыму,
што пахне бульбаю й бяростай,
плывучы
насустрач цішыні перадусходняй...
Мамэнт —
і горлейкі ўзвіюцца паласкаць
расой салодкаю і звонкаю
жаўронкі!
Не цалавала рук
нікому я ў жыцці.
Табе ж,
мая зямля,
я цалавала б ногі
за цішу, за туман, за жаўрукоў —
за ўсё,
чаму я ўжо, відаць,
не выйду
напярэймы.

Першыя краскі

Іх —
пазбірала я ўсе —
зернятка па зярнятку.
Але куды ж панясеш
скарб гэты —
веснюю згадку?
Згаснуць у змрочных мурох
вочы іх сіняй дзіцячай,
нат не паспее пяро
слоў на паперы зыначыць.
Хай
п'юць усмак сяння ззянь —
дзіва ў рашчэліне мескай.
Наквець растрэсці
і звяць —
наканавана й пралескам...

Радасць

Як прагна смокчуць сонца
берагі,
дзе ў пене гінуць веснія
прыплывы.
Вітаюць радасна бурлівы іх загін
сівыя, кагаркі
ды траваў грывы.
Казыча пяты босыя пясок.
Ён белы, быццам снег,
і гэтаксама йскрыцца,
у хвалях
зрэбнае палошчачы крысо
ўзбярэжжаў:
раз — сумысля,
раз неўпрыцям.
Ці ўцеху
і сваю
на вецер мне аддаць?
Гурт ветразяў
імкне
кудысь за далягляды...
Вясна,
вятры,
і я,
й зялёная вада —
ўсё сёння ў слове акрыялым
«радасць»!

Балён

Вясновы вецер
знойдзе дарогу ўсюды,
праб'ецца й праз хмарадзёры,
дзяўчат спаднічкі тузае,
трэпле косы
і пахне роснай травою.
На скрыжаванні
вуліцаў жвавых нейкіх
стаіць із вазочкам
маці,
а ў вазочку — хлопчык маленькі,
а можа,
дачушка, хто ж знае:
штонікі
носяць сяння ўсе чыста дзеці,
каптурыкі ж —
выйшлі з моды...
А ў ручцы дробнай
сіні балён на нітцы
калышацца,
вочы зводзіць.
Смяюцца зубкі белыя
сонцу й балёну,
налітаму сокам сінім,
уцехай ззяюць, пэўна,
за ўсе балёны
сінейшыя ў свеце вочкі.
Аж тут...
ці вецер
рынуў рыўком з-за рогу,
ці пальчык парэзала нітка —
толькі ж падскочыў сіні балён
і, як ветразь,
паплыў у весняе неба.
Узняў маленькі
сіні ад ніткі пальчык,
закінуў галоўку ўгору,
пабачыў кроплю
блакітную дзесь пад хмарай

і ўголас наўзрыг
заплакаў...
Заплакаў. Моцна.
Дробязь, а голас гучны,
аж натаўп
пусціў карэнне,
хай і аглухлі вушы
даўно нябогам
ад крыкаў,
гудкоў,
сырэнаў.
І так жа горка,
што гэты і той нязручна
схінуў галаву над вазочкам,
няхай і ведаў:
час сяння — гэта грошы,
распусціш —
ужо не вернеш.
Балёну ж собснік
плакаў няўсцешна й плакаў,
баронячы матчыным словам,
пяшчотным пальцам
роспачы свежай крануцца,
абцерці хусцінкай слёзы...
Ці ж дзіва? Сіні
сон адляцеў і кінуў
на пальчыку белым болю,
яшчэ й другую —
ці раз, а ўколе
сінім яна
ўспамінам —
маленькі пальчык, мокрыя
вачаняты
і сэрца,
на боль замалое...
Вясновы вецер
у цяснінах мескіх,
твае гэта жарты,
любы!

Чалавек чалавеку брат

Homo homini lupus est

Чалавек чалавеку — воўк.
Першы ў гэтую праўду хрэст
маіх дзён
развіваў сувой.
А паслей —
хто хацеў, хрысціў
ці вадою, ці без яе,
й крыўд набрала я доў трысці —
у жыцці,
аж яшчэ стае.
Глуха шасталі дні — сцяблы:
па зіме —
зноў сяўба... жніво...
Не збываўся тых слоў палын:
«Чалавек чалавеку — воўк».
Не гублялі іх чары рук,
сэрца
ў кратах крывых рабрын...
На сваім я гарбе ўгару
узняла іх,
праўдзівых,
тры.
Ды, ўсе ў белі,
ішлі вітаць
і лагчыны й сады
мой сум.
Сіняй руняй плылі жыта,
асыпалі мне ўслед расу.
Ападаў
на мае сляды,
па расе,
дрэў барвовых ліст,
спавіваў,
як брылі гады,
ў чар нязвыклы маё
«калісь».

Прытулю
да вачэй далонь —
...і ўжо межаў відаць слупы.
Дзіў,
    што іншы ўсё,
што было,
цярушыць мне на вейкі
пыл...
І,
пацiснуўшы пальцы вясне,
хай на ростань з ёй
не пара,
я шпурляю ў ігрушаў снег:
«Чалавек чалавеку — брат!»

Нью-Йорк. Вясна 1964

Радасць

Адтрымцела — у гневе — зямля...
Сплыў натоўп, правіць свята, у сховы...
Змрок прыпоўз на Крыжовы Шлях,
твар паклаў на слядох Хрыстовых...
Чорны ветразь накрыў магіл
скальных шчырбы, муры, гасцінец...
Нат Гальгота —
вось-вось вуглі
познай весняй пагары скіне.
Тлее жухла йшчэ толькі крыж,
той, з якога із плачам
Сына
цела Маці зняла... Гарыць
ён, як боль Ейны,
ці астыне...
І здаецца крыжу — не, крыжом
(два ўсцяж злыдняў трымаюць поруч) —
не стрываць
ані ім ужо,
ні шырокаму свету — гора...
Ён сканаў —
дык сканала ўсё.
І дармо той сявец ці араты
ніву кратаў, дармо ля красён
гнулі пругкія плечы дзяўчаты,
ткала парасткі весняя ноч,
слалі кагаркі гнёзды на скалах,
адплывала на ловы чаўно,—
ўсё дармо,
бо ж Яго не стала!
Ды ці ж знаюць,
хай ноч, хай сявец,
што ад Госпада
наканавана?
Басанож па сцюдзёнай траве
міраносіцы беглі
саван
зняць з прабітага Цела, зрасіць
і слязьмі, і пахошчамі раны —

а Сын Божы —
ці ж веры дасі! —
уваскрос!
Уваскрос! Гасанна!
Крылы вецер раскінуў, узняў
над крыжамі й паплыў
даляглядам
весціць радасць Вялікага Дня,
Уваскрошання светлую радасць.
Радасць скрозь,
бо ж на свеце вясна,
сонца, наквець, вясновыя ліўні...
Расшуміцца й Табе яна,
край мой родны
і незабыўны!

І была там вясна...

...але вочы іх былі стрыманы,
дык не пазналі Яго.

Паводле Лукі св. Евангелле

І была там вясна,
як наша,
хай не лозы цвілі, а міндаль:
распалялі зялёныя пашы
весніх красак пурпурны вугаль,
па далінах бляялі ягняты,
маткам тулячыся да ног,
і буйных белых зор зярняты
рассыпалі лілеі ў лагох...
Срэбна-шэра
курэў гарэшнік,
шнур алівак і вінных лоз...
А вясне напярэймы, сцежкай,
ціха йшоў
Уваскрослы Хрыстос.
Сам —
нясцерпнае ззянне —
у ззянні,
смерцяй смерць растаптаўшы ушчэнт.
Ён ішоў, і нязгойныя раны
на чале ірдзянелі яшчэ...
У дзіўным, у святым захапленні
Богу-Сыну малілася ўсё —
агарож прыдарожных каменні,
маладых ячмянёў калассё,
цёплы вецер, што згортваў з дарогі
вір пялёсткаў... і сонечны пыл...
і трава, што прабітыя ногі
цалавала, схіліўшы сцяблы...
А паслей —
пацягнуўся шляхамі,
ў скрыпе рогату, крыкаў, калёс,
і народ...
Толькі хто з іх, няўцямных,
знаў, што побач —
Ускрослы Хрыстос?

Праплывалі,
сляпыя,
міма
Боскіх цёплых, пясцівых рук
юнакі з залатымі вачыма,
сцені старцаў, сагнутых у крук,
ды ніхто не схінуў каленаў,
да далоняў святых не прынік,
хай прад сцерплай ад слёз Магдаленай
на імгненне і ўзнік Садаўнік.
І ніхто не азваўся:
«Равуні»,
сам не верачы ў шчасці вачам,
змарагдовых пальмовых галінаў
наламаўшы,
не выбег страчаць...
Падцікаўся нячутна вечар,
сіні змрок...
І не бачыў ніхто
з недарэчных сыноў чалавечых,
як мінаў іх,
раз сто,
Хрыстос,
як ішоў Ён, схіліўшы на грудзі,
светлы твар Свой,
паўз весняй хвалы...
Гора,
гора,
о гора вам, людзі,
бо і сяння
сляпыя вы!

Тваё імя

Маці родная, маці-краіна,
Не усцішыцца гэтакі боль.
М. Багдановіч

О, Беларусь,
о, Беларусь мая!
Імя Тваё — такі пякучы сымбаль болю!
Ды шчыра ўсцяж яго
багаслаўляю я:
із ім я —
чалавек,
у долю і ў нядолю.
Пранізанае ім, маё жыццё брыдзе,
маўляў мяжой ціхой,
ярамі вуліц змрочных,
і не баліць мне, што вітае дзень
мяне чужою мовай,
а чужымі снамі — ночы...
Дзіўны ён, гэты боль,
і дзіўна лёгка з ім:
прысыпаўшы пяском друз прагі і завісці,
ён
раннямі мяне ды мескай мітусні
няспынную кіпень
мяккой лагодай хрысціць.
Ён змеркамі з мяне пясціва ўмее зняць
важкую стому, кроў
зайскрыць узноў да працы,
зняверу, там, на дне,
даўкія крыўды дня
парваць,
каб ім і мне як разам не зыграцца.
І сны —
мне явай скрозь,
а сяння явы — сон,
ссыпаецца з душы лушпінне людскай звягі...
Імклівае Вяллёй пяе сівы Гудзон,
мурамі Вільні таюць небасягі...
І ўкласці я хачу на струны,
як Баян,

шнур пальцаў — лебядзёў,
і грацъ,
і грацъ з жадою.
О, Беларусь,
о, Беларусь мая,
паўз боль пякучы грацъ
Табе,
Табою!

Ад укладальніка

Рыхтуючы гэтую кнігу вершаў Наталлі Арсенневай, рэдакцыя і ўкладальнік мелі намер даць уяўленне чытачу пра ўсе этапы творчага жыцця паэткі. Асноваю зборніка сталіся вынікова́е нью-йоркскае выданне «Між берагамі», зборнікі, выдадзеныя на радзіме, публікацыі ў заходнебеларускай і эміграцкай прэсе. Выдадзеныя і падрыхтаваныя да друку кнігі абумовілі і рубрыкацыю прапануемага выдання, дзе ў асноўным вытрыманы храналагічны прынцып. У раздзелы «Пад сінім небам», «Жоўтая восень», «Сягоння» ўвайшлі адпаведна вершы з пазначаных і складзеных аўтаркай кніг, у апошнім змешчаны творы перыяду эміграцыі. Даты і месцы напісання прастаўленыя там, дзе тое лічыла патрэбным зрабіць Н. Арсеннева ў папярэдніх выданнях.

Тэксты вершаў друкуюцца паводле прынятага на Беларусі правапісу, аднак захоўваюць некаторыя лексічныя і арфаэпічныя асаблівасці аўтарскага стылю, каб не парушаць гучання, мелодыкі паэзіі Н. Арсенневай.

Кампазіцыйная версія кнігі, пытанні арфаграфіі, ілюстравання выдання ўзгоднены з аўтарам.

Змест

СЯГОННЯ

МІЖ БЕРАГАМІ

Арсеннева Н.

А85 Яшчэ адна вясна: Выбр. вершы / Укл. і прадм. А. І. Сямёнавай; фота А. В. Клешчука.— Мн.: Маст. літ., 1996.— 271 с. (Галасы беларускага замежжа).

ISBN 985-02-0086-3.

Вершы старэйшай паэтэсы беларускай эміграцыі Наталлі Арсенневай (нар. у 1903 г.), што склалі гэтую кнігу, даюць яскравае ўяўленне пра яе творчасць, якая па праву ўвайшла ў залаты фонд беларускай нацыянальнай паэзіі. Нягледзячы на адарванасць ад роднага краю, Н. Арсеннева выстаяла ў барацьбе з суровымі жыццёвымі абставінамі, выйшла з яе з параненай душой, але светлымі думкамі.

8820600000—011
А ———————— 120—95 ББК 84(4Бен)6
М 302(03)—96

Літаратурна-мастацкае выданне

АРСЕННЕВА
НАТАЛЛЯ АЛЯКСЕЕЎНА

Яшчэ адна вясна
Выбраныя вершы

Рэдактары *Г. А. Шарбінговіч, Т. А. Зарыцкая. Мастак І. А. Дзямкоўскі.* Мастацкія рэдактары *А. І. Цароў*, А. І. Дрозд. Тэхнічны рэдактар *Л. М. Шлапо.* Карэктар *Я. Ф. Харко.* Аператары *В. І. Барута* і *К. І. Санжарэўская.*

Здадзена ў набор 10.03.95. Падп. да друку 12.02.96. Фармат 84x108 1/32. Папера афс. Гарнітура тып Таймс. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 14,28 + 0,84 укл. Ум. фарб.-адб. 15,54. Ул.-выд. арк. 11,40. Тыраж 1000 экз. Зак. 5254.

Выданне набрана і звярстана на настольна-выдавецкай сістэме.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку. Ліцэнзія ЛВ № 3. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Друкарня «Перамога». 222310, Маладзечна, вул. Таўлая, 11.